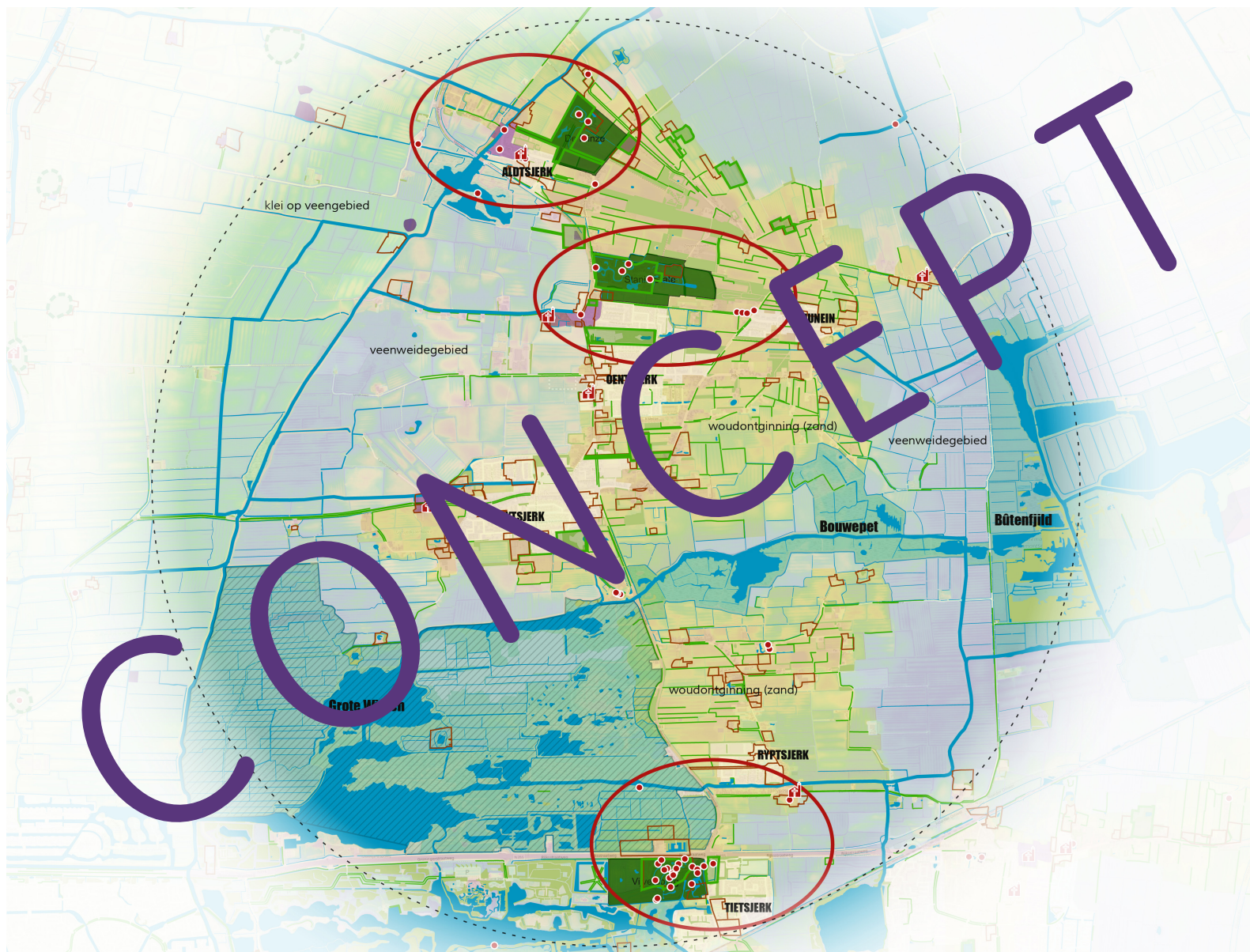

GEBIEDSPERSPECTIEF- EN PLAN GROEN PARKLANDSCHAP TRYNWÄLDEN

Concept 18 december 2025

CONCEPT GEBIEDSPERSPECTIEF- EN PLAN
Groen Parklandschap Trynwâlden

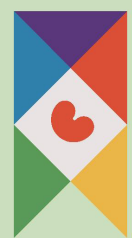
Colofon

Penvoerder	Els van der Laan	Fries Erfgoed Collectief, directeur
Projectpartners	Chris Bakker	IFG, directeur
	Bert Hummelen	Staatsbosbeheer, directeur
	Monique Plantinga	Wetterskip Fryslân, bestuurder
	Evert Veenstra	Firma Veenstra, eigenaar
	Jan Piet van der Velde	Gemeente Tytsjerksteradiel, wethouder
Organisaties	Foppe van der Meer	Landschapsbeheer Friesland, directeur
	Henk Oud	Natuurinclusieve landbouw
	Ruud de Jong	Stichting Cultuur& Landschap Trynwâlden, voorzitter
	Rein Wagenaars	Fûgelwacht Trynwâlden, voorzitter
	S. Boersma	Stichting Cultureel Erfgoed Trynwâlden
Uitvoering	Jelle Schotanus	NO.ORDPEIL landschap.erfgoed, dtp/cartografie
	Harry Dijkstra	CGC Advies, GIS-kaarten
	Jan Olaf Tjabringa	Cultuurland Advies
Kenmerk	755 04 414	GLBN-00755-909301864
Datum	18 december 2025	

INHOUD

1.0 INLEIDING	5
2.0 LANDSCHAPSBIOGRAFIE TRYNWÂLDEN	10
3.0 DE GEBIEDSOPGAVEN	16
3.1 Verbeteren van het water- en bodemsysteem	
3.2 Verkennen van natuurinclusieve landbouw en biodiversiteit	
3.3 Versterken van landschapselementen en agroforestry	
4.0 GEBIEDSPERSPECTIEF	28
4.1 Verbeteren van het water- en bodemsysteem	
4.2 Verkennen van natuurinclusieve landbouw en biodiversiteit	
4.3 Versterken van landschapselementen en agroforestry	
5.0 GEBIEDSPAN MET UITVOERINGSMAATREGELEN	35
6.0 SAMENWERKING	40
7.0 KOSTENRAMING	54
BIJLAGEN	58
Kennissessie 1 - Verbeteren water- en bodemsystemen	
Kennissessie 2 - Verkennen natuurinclusieve landbouw	
Kennissessie 3 - Herstellen landschapselementen en agroforestry	
Verslag - Bijeenkomst landbouw	
Werkpakketten	
Verslag - Inspiratiebijeenkomst bewoners	
Verslag - Bijeenkomst project partners	

LEGENDA

LANDSCHAP

Landschapstypen

- Klei op veengebied
- Veenweidegebieden
- Woudontginning

CULTUURHISTORIE

- Dijken
- Terpen
- Buitenplaatsen - staten en stinzen (nog aanwezig en voormalig)
- Boerderijplaatsen (nog aanwezig en voormalig)

BESCHERMD ERFGOED

- Rijksmonumenten
- Archeologische Monumenten
- Rijksbeschermd groenaanleggen

NATUUR

- Natura2000
- Natuurnetwerk Nederland (NNN)
- NNN - natte natuur
- NNN - droge natuur
- Groen
- Houtwallen en singels
- Bos

RECREATIE

- Wandelnetwerk
- wandelpoortpunt
- Vaarwegennetwerk

1.0 INLEIDING

1.1 AANLEIDING

Onderdeel van De Fryske Wâlden is het Parklandschap Trynwâlden, een zeer waardevol cultuurlandschap met groen erfgoed, waaronder vele landgoederen, oude houtwallen, singels en historische boskernen. Het wordt gekenmerkt door hoogteverschillen tussen hoger gelegen zandgronden met de nog bestaande landgoederen zoals De Klinze, Stanja State, Heemstra State en Vijversburg en de lager gelegen veenweidegebieden met natuurgebieden (Natura2000 en NNN-gebieden) zoals Groote Wielen en Bûtenfjild.

Gebiedsopgaven

Het Friese gebouwde en groene erfgoed staat sterk onder druk terwijl het een belangrijk onderdeel is van de omgevingskwaliteit en bijdraagt aan de betekenis voor bewoners, bezoekers en bedrijven. Erfgoed draagt bovendien direct bij aan een aantrekkelijke en gastvrije regio en de (economische) waarde van de leefomgeving. Vanuit de erfgoedsector is er behoefte aan een toekomstperspectief dat gericht is op het behouden van de maatschappelijke waarde van erfgoed evenals de waarde van erfgoed voor de gastvrijheidssector. Om het Friese cultuur- en natuur erfgoed als fundament voor slimme groei en brede welvaart in te zetten wil het Fries Erfgoed Collectief een gebiedsperspectief ontwikkelen voor het Parklandschap Trynwâlden. Dit gebied is rijk aan cul-

tuur- en natuur erfgoed, en dient als voorbeeldproject voor andere parklandschappen met hoge cultuur- en natuurwaarden.

Van belang zijn met name de wisselende waterstanden, die de vitaliteit van historische boscomplexen bedreigen. Door het ontbreken van een integraal gebiedsperspectief en -plan met een samenwerkingsverband staan de unieke cultuur- en natuurwaarden van dit zeer waardevolle gebied onder druk. De opgaven die centraal staan in de ontwikkeling van het nieuwe gebiedsperspectief zijn:

- Verbetering van water- en bodemkwaliteit
- Versterken van natuur, landschap en biodiversiteit
- Integrale gebiedsgerichte aanpak voor milieu, klimaat, biodiversiteit en water

1.2 DOELSTELLING PROJECT

Het doel van het project is om in onderlinge samenwerking te komen tot een gemeenschappelijk integraal gebiedsperspectief voor het behoud en versterken van de erfgoed- en ecologische waarden en belangen in het Parklandschap Trynwâlden. Met de projectpartners IFG, SBB, Gemeente Tytsjerksteradiel, Wetterskip Fryslân en een landbouwer wordt gezamenlijk het integrale gebiedsperspectief uitgewerkt in een gebiedsplan met een maatregelenpakket voor de komende drie jaar. Daarbij gaat het om een verbeterd

water- en bodemsysteem, het versterken van natuur en biodiversiteit en het herstellen van landschapselementen en het ontwikkelen van agroforestry. Het dient bij te dragen aan natuurinclusieve landbouw, waarbij het verkennen van kavelruil een onderdeel is voor een duurzame exploitatie.

We doen dit in samenspraak met lokale bewoners en ondernemers. Belangrijk kader voor het gebiedsperspectief zijn de doelen die de Provincie Fryslân heeft geformuleerd voor de gebiedsontwikkeling veenweiden, Natura 2000 en Aanvalsplan Grutto.

Breed draagvlak voor alle partijen

Bij het maken van een gebiedsperspectief streven we naar een breed draagvlak door alle partijen goed te betrekken. We willen tot een gezamenlijk resultaat komen. Om te zorgen dat het een transparant proces is voor alle partijen, organiseert het Fries Erfgoed Collectief als een onafhankelijke deskundige begeleider het proces en is penvoerder om samen met alle partijen het gebiedsperspectief op te stellen.

De provincie Fryslân is betrokken bij het gebiedsproces. De concept-contourenschets Fryslân, juni 2025, geeft aan dat voor de veenweiden het verhogen van het waterpeil van belang is evenals een actief grondbeleid van de provincie. Voor het zandgebied wordt aangegeven het water langer vast te houden en

LEGENDA

LANDSCHAP

Landschapstypen

NATUUR

Natuurnetwerk Nederland

■ NNN - natte natuur

■ NNN - droge natuur

▨ Natura2000

WATER

— Vaarwegennetwerk

BESCHERMD ERFGOED (RCE)

▭ Stads- en dorpsgezichten

• Rijksmonumenten

■ Rijksbeschermd groenaanleggen

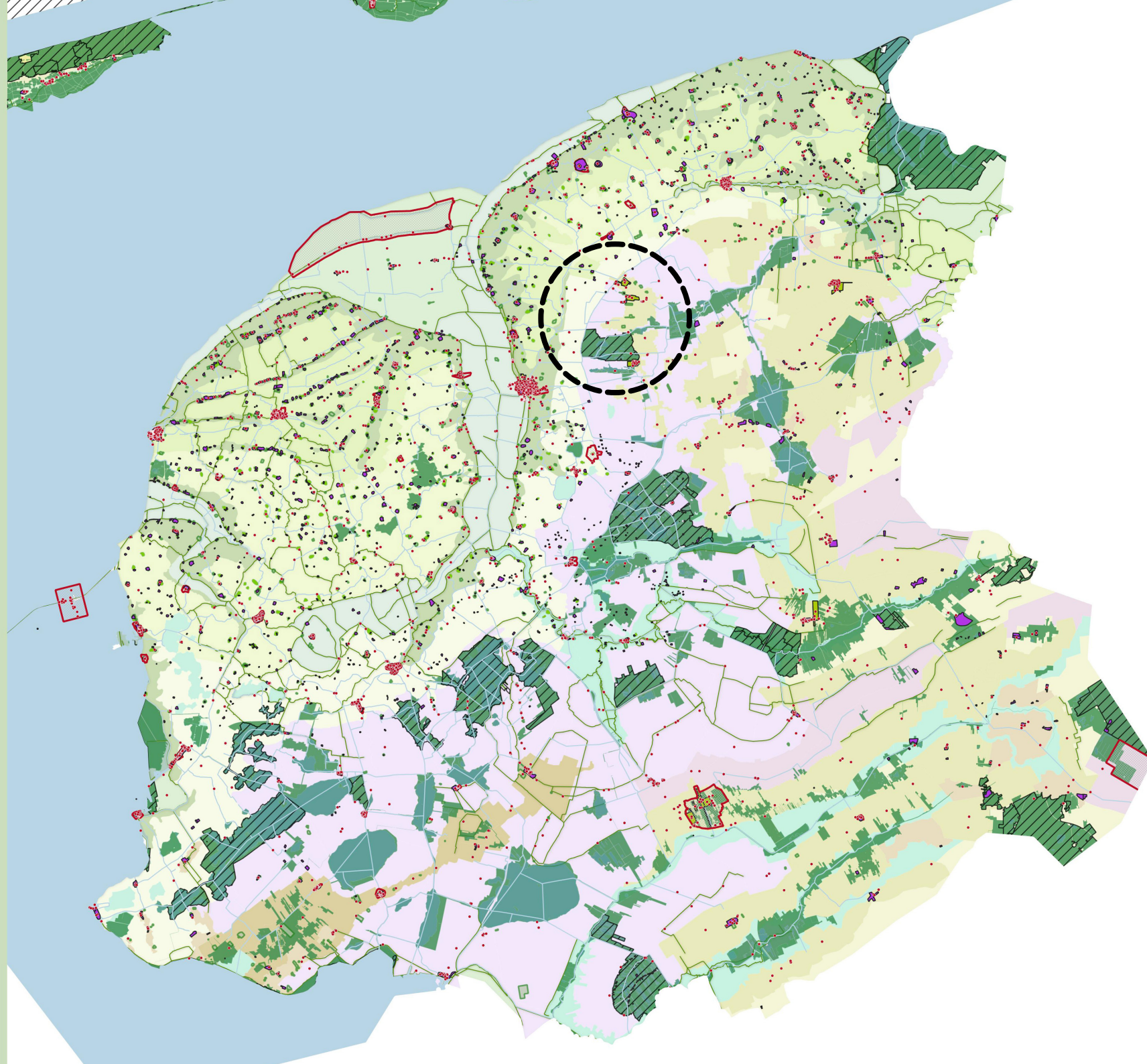
■ Archeologische Monumenten

CULTUURHISTORIE (CHK2)

— Dijken

■ Terpen

■ Stinzen en states - buitenplaatsen

groene landschapselementen toe te voegen. Dit landbouwgebied kan nieuwe economische perspectieven ontwikkelen voor de bedrijfsvoering zoals onder andere een vitale bodem en robuust watersysteem en mogelijkheden voor recreatief medegebruik. De gebiedsdoelen van de provincie en de doelen van het Wetterskip Fryslân (Kader Richtlijn Water, KRW) en de gemeente Tytsjerksteradiel vormen hiervoor het uitgangspunt.

Samenwerking

De samenwerking voor het gebiedsperspectief en -plan Parklandschap Trynwälden wordt gedaan aan de hand van een verkenning van 3 relevante thema's, waarbij alle projectpartners en belanghebbende partijen zijn betrokken.

- ▶ Water- en bodemsysteem, in samenwerking met het Wetterskip Fryslân.
- ▶ Natuurinclusieve landbouw een biodiversiteit in samenwerking met de Vereniging Noardlike Fryske Wälden en boeren/ pachters.
- ▶ Herstel landschapselementen en agroforestry in samenwerking met IFG, SBB en gemeente Tytsjerksteradiel.

1.3 RESULTATEN

1. Samenwerkingsverband met daarbij gevoegd een beschrijving van de organisatiestructuur van het samenwerkingsverband en een beschrijving van de verschillende partijen die betrokken zijn bij het integrale gebiedsplan en een beschrijving van belanghebbenden en de relatie met de belanghebbenden bij het gebiedsplan.
2. Gebiedsopgave met daarin een beschrijving van de afbakening, analyse, en uitdagingen van het gebied.
3. Drie kennissessies met verschillende partijen, waarbij de gebiedsopgave is geformuleerd en een gebiedsperspectief is opgesteld.
4. Integraal gebiedsplan aan de hand van het gebiedsperspectief en de gebiedsopgave met daarin:
 - ▶ Een uitwerking van de beoogde activiteiten die in het gebied worden uitgevoerd.
 - ▶ Aangetoond draagvlak uit het gebied.
 - ▶ Een beschrijving van de wijze waarop monitoring en evaluatie over de voortgang plaatsvindt gedurende het project.
 - ▶ Een beschrijving van de wijze waarop over de resultaten wordt gerapporteerd.
5. Een kostenraming van het gebiedsplan met de beoogde (mogelijke) maatregelen om uit te voeren in het gebied.

Aan de hand van een drietal kennissessies evenals de urgentie van het gebied benoemd de probleemeigenaar en de bereidheid tot samenwerking. Daarbij zijn in een dialoog de tegenstrijdige belangen benoemd, de gebiedsopgaven geagendeerd om het gebiedsperspectief (kansen) in beeld te brengen om deze te vertalen naar maatregelen op korte termijn. Onderdeel van de opdracht is het vormen van een samenwerkingsverband met een beschrijving van de organisatiestructuur van het samenwerkingsverband.

Naast de drie kennissessies werd er een 'Inspiratieavond Trynwälden' gehouden voor bewoners, belanghebbende en belangstellenden op 12 november in samenwerking met de Stichting Cultuur & Landschap Trynwälden. Eind december vindt er een bestuurlijke afstemming plaats en worden de stukken gereed gemaakt voor bestuurlijke besluitvorming. In januari 2026 wordt het gebiedsperspectief uitgewerkt in een definitief gebiedsplan met maatregelen en een kostenraming voor de uitvoering.

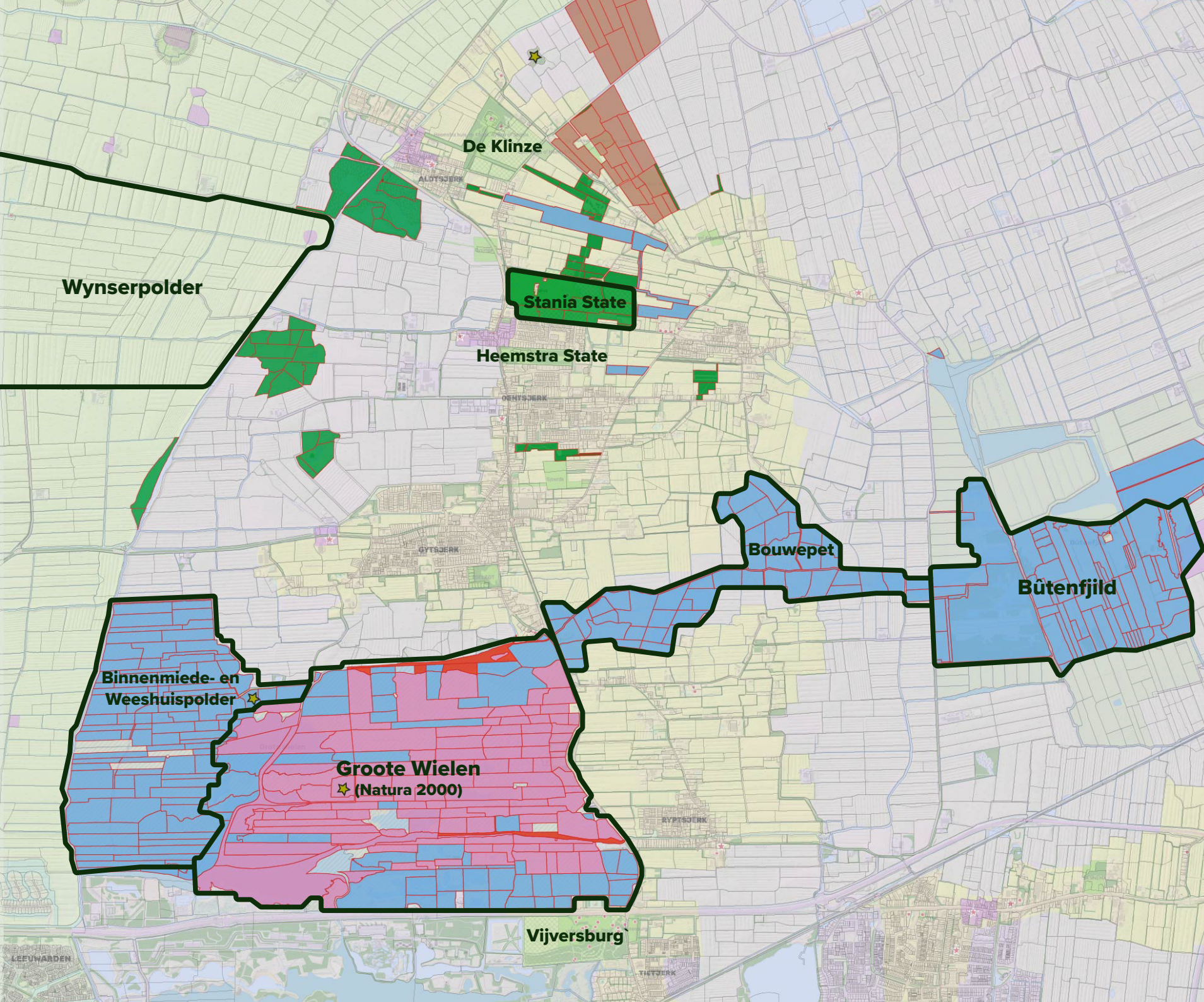
DE FRYSKE WÂLDEN, HET NIEUWSTE ICOON-
LANDSCHAP VAN NEDERLAND.

Icoonlandschappen zijn gebieden met een bijzondere landschappelijke schoonheid en gaafheid. Deze unieke stukjes cultuurlandschap laten door hun rijke cultuurhistorie zien hoe de geschiedenis van het Nederlandse landschap levend gehouden kan worden. Bovendien zijn Icoonlandschappen ecologisch waardevol omdat er tal van bijzondere planten- en diersoorten voorkomen. Na uiteenlopende landschappen van Zuid-Limburg tot Texel en van Zeeland tot de Achterhoek, zijn de Friese Wouden het achtste gebied met dit predicaat.

De Vereniging Nederlands Cultuurlandschap laat door de aanwijzing zien dat er in Nederland nog bijzonder gave landschappen bestaan, die meer waardering en bescherming verdienen om voor de toekomst bewaard te blijven. Tevens kan het predicaat beschouwd worden als een blijk van waardering voor de mensen die bij het gebied betrokken zijn.

- STAATSBOSBEHEER
- Eigendom
- IT FRYSKE GEA
- Beheer
 - Eigendom
 - In erfpacht genomen
- LANDBOUW
- Veenstra Firma
- GEMEENTE TYTSJERKSTERADIJL
- De Klinze
- Eendenkooi

2.0 LANDSCHAPS BIOGRAFIE

De Trynwälden: landschap, geschiedenis

De Trynwälden is een bijzonder gebied in Friesland, gekenmerkt door een variatie aan bodemtypes en landschappen. In het gebied zijn klei, veen en zandgronden te vinden. De kleigronden liggen voornamelijk in het noorden, de veengronden in het westen en de zandgronden in het midden, waar ook de vijf dorpen van de Trynwälden (Âldtsjerk, Gytsjerk, Mûnein, Oentsjerk en Ryptsjerk) zijn gesitueerd. Op de zandgronden zijn tevens karakteristieke houtwallen en boomsingels te vinden, oorspronkelijk aangelegd om vee binnen de percelen te houden.

Het ontstaan van het landschap

Het natuurlijke landschap van de Trynwälden vindt zijn oorsprong in het Pleistoceen (2.580.000 – 11.000 jaar geleden), waarin afwisselende ijs-tijden en warmere periodes het Friese landschap vormden. Tijdens het Saalien (126.000 – 116.000 jaar geleden) lag Friesland volledig onder landijs. Het keileem plateau dat toen werd afgezet, bracht onder andere de zwerfstenen naar het gebied, die tegenwoordig nog aan het oppervlak te zien zijn. Het Weichselien (11.700 – 11.600 jaar geleden) bracht dekzandruggen, waar de eerste nederzettingen ontstonden. Deze zandige ondergrond zorgde voor een bosrijke omgeving met loofbomen zoals eiken, berken en essen.

Aan het begin van het Holoceen, rond 11.000 jaar geleden, werd klei afgezet in het noorden van het gebied door de stijgende zeespiegel, waardoor polders en weides ontstonden. Het veen in het westen van de Trynwälden ontwikkelde zich tussen 5300 en 2000 v.Chr., tijdens het Atlanticum, uit opeenstapeling van plantenresten in stilstaand water. Boringen in het gebied bevestigen de opbouw van deze verschillende bodemlagen.

Menselijke bewoning en ontginning

Rond 800-1000 n.C. trokken mensen van de terpen naar de zandige gebieden van de Fryske Wälden, waaronder de Trynwälden. De uitlopers van de dekzandrug boden een aantrekkelijke woonomgeving en startten met ontginningen van de omringende veengebieden. Oude nederzettingen zoals de Martinuskerk van Gytsjerk (ca. 1100) en de eerste staten en houtwallen herinneren nog aan deze vroege bewoning.

Tussen 1500 en 1900 vond agrarische veenontginning plaats om veengebieden geschikt te maken voor akkerbouw en veeteelt. Hierbij werden sloten gegraven om het water af te voeren, waarna akkers werden aangelegd. Dit proces leidde tot verkaveling en bodemdaling. Later ontstonden petgaten door turfwinning, wat leid-

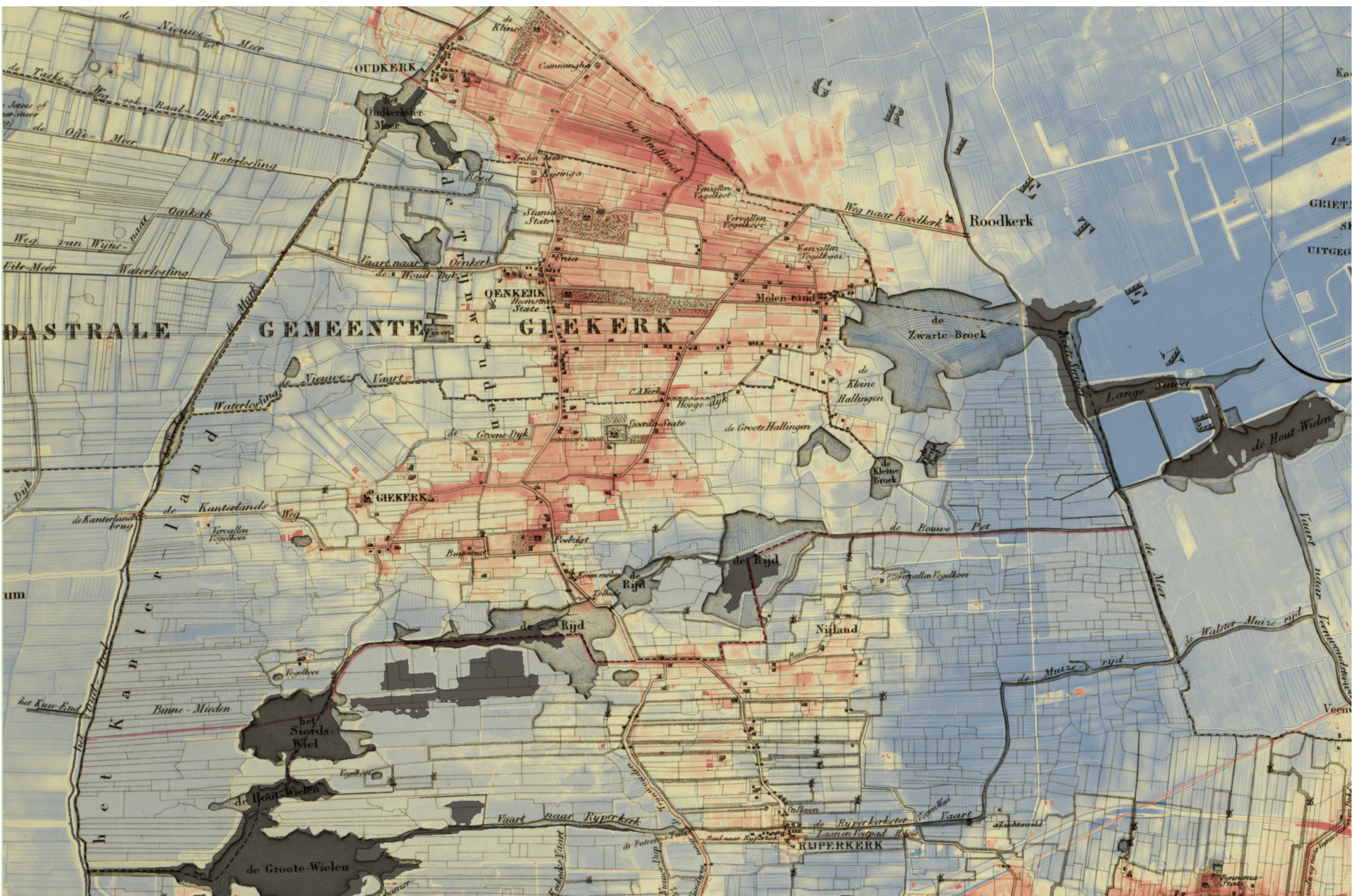
de tot plassen die tegenwoordig natuurgebieden vormen, zoals De Bouwe Pet en het Ottema Wiersmareservaat.

Op de dekzandrug werden houtwallen, houtsingels en heggen aangelegd voor perceelsaf-scheiding en vee. Na de Tweede Wereldoorlog verdwenen veel van deze elementen door grootschalige verkaveling en het gebruik van prikkeldraad. Daarnaast werden in de 16e eeuw eendenkooien aangelegd, waarmee eenden op natuurlijke wijze gevangen konden worden.

Staten en landhuizen

De Trynwälden kende vele adellijke staten, waaronder De Klinze, Heemstra State en Stania State. Deze staten liggen allen op de dekzandrug, vanwege de stevige en hogere ondergrond. De tuinen en parken van de staten bevatten stinzenplanten en bomen zoals eiken, berken en essen.

Veel staten zijn helaas verloren gegaan, zoals de Sminia State, Sjoerda State en Poelzicht. De Klinze, Stania State, Heemstra State en Vijversburg zijn nog aantrekkelijke landgoederen om te bezoeken.

Actuele hoogtekart 2025 met situatie 1850 (Eekhoff kaart)

LEGENDA

LANDGOEDCOMPLEX

Rijksmonumentcontouren
(kastelen, landhuizen en parken)

CULTUURHISTORISCHE WAARDE

(Voormalige) buitenplaatsen, staten en stinzen

(Voormalige) boerderijplaatsen

Stads- en dorpsgezichten

Archeologische terreinen

Aardkundig waardevolle gebieden

Terpen

Dijken

Monumentale bomen

Eendenkooien

Monumenten en (karakteristieke) gebouwen

Rijksmonumenten

Kerken

Molens

Karakteristieke bouwwerken
(jongere bouwkunst 1850-1940)

Gebouwen

Landschap

Landschapstypen

Woudontginning met landgoederen en elzensingels

Veenweidegebied Trynwälden

Voorkomende verkaveling (niet op de kaart)

Opstreckende verkaveling, grootschalige regelmaat

Landschapselementen

Houtwallen en singels

Bos

Water

Wegen en paden

LANDSCHAPPELIJKE SAMENHANG

Invloedszone

Invloedsfeer landgoed

Zichtlijnen en vista's

Vista

Verdwenen zichtlijn

Zichtlijn

Zichtpunt

De Klinze

Stania State

Heemstra State

Vijversburg

Ruilverkavelingen en biodiversiteitsprojecten

In de 20e eeuw vond ruilverkaveling plaats in Friesland, met name in zandgebieden zoals de Trynwälden. Deze ingrepen zorgden voor efficiëntere landbouw, hogere grondwaarden en betere melkopbrengsten, terwijl ook rekening werd gehouden met landschappelijke en ecologische waarden. De Landinrichtingwet van 1985 stelde verdere bescherming en versterking van natuur, cultuurhistorie en infrastructuur veilig.

Om de biodiversiteit te vergroten, worden verschillende projecten uitgevoerd. In 1989 werd de vlinderberm Canterlân aangelegd langs het fietspad tussen Gytsjerk en Miedum, speciaal ingericht om de levenscyclus van vlinders te ondersteunen en bewoners te betrekken bij natuurbeheer. Een ander project is het Blommenpaad, een vijf kilometer lange berm langs het wandelpad tussen Gytsjerk en Oentsjerk. De vegetatie varieert sterk door het verschil in bodemtypen: graslanden domineren de kleigronden, terwijl op de hoger gelegen zandgronden bossen, houtsingels, gras en bebouwing voorkomen.

Unieke flora en fauna

De Trynwälden herbergt bijzondere planten en dieren, vooral op oude dijken en hagen.

Geologisch monument

Tot slot herinnert het zwerfstenenmonument van Jan Faber aan de geologische geschiedenis van het gebied. De stenen, afkomstig uit het Drents keileemplateau, symboliseren de beweging van landijs en de bijzondere geologische achtergrond van de Trynwälden.

Dynamisch landschap

Door de eeuwen heen bleef het landschap dynamisch. Terwijl menselijke ingrepen zoals ontwatering en turfwinning het gebied ingrijpend veranderden, lieten de boscomplexen en staten sporen achter van beheersing en bescherming van natuurlijke hulpbronnen. De interactie tussen open veenweiden, dorpskernen, waterstructuren en bospercelen zorgde voor een gevarieerd en herkenbaar landschap dat zowel economische als ecologische waarde heeft. De historische lagen van menselijke bewoning, landbouw en beheer vormen samen de identiteit van Trynwälden, en laten zien hoe het landschap zich in voortdurende wisselwerking met mens en natuur heeft ontwikkeld.

14

15

3.0 GEBIEDSOPGAVEN

De geschiedenis en ontwikkeling van Trynwālden laten zien hoe dynamisch de interactie tussen mens en natuur is geweest en nog steeds is. Door een integrale benadering en duurzame keuzes te hanteren, kan het gebied zich blijven ontwikkelen als een waardevol en veelzijdig landschap.

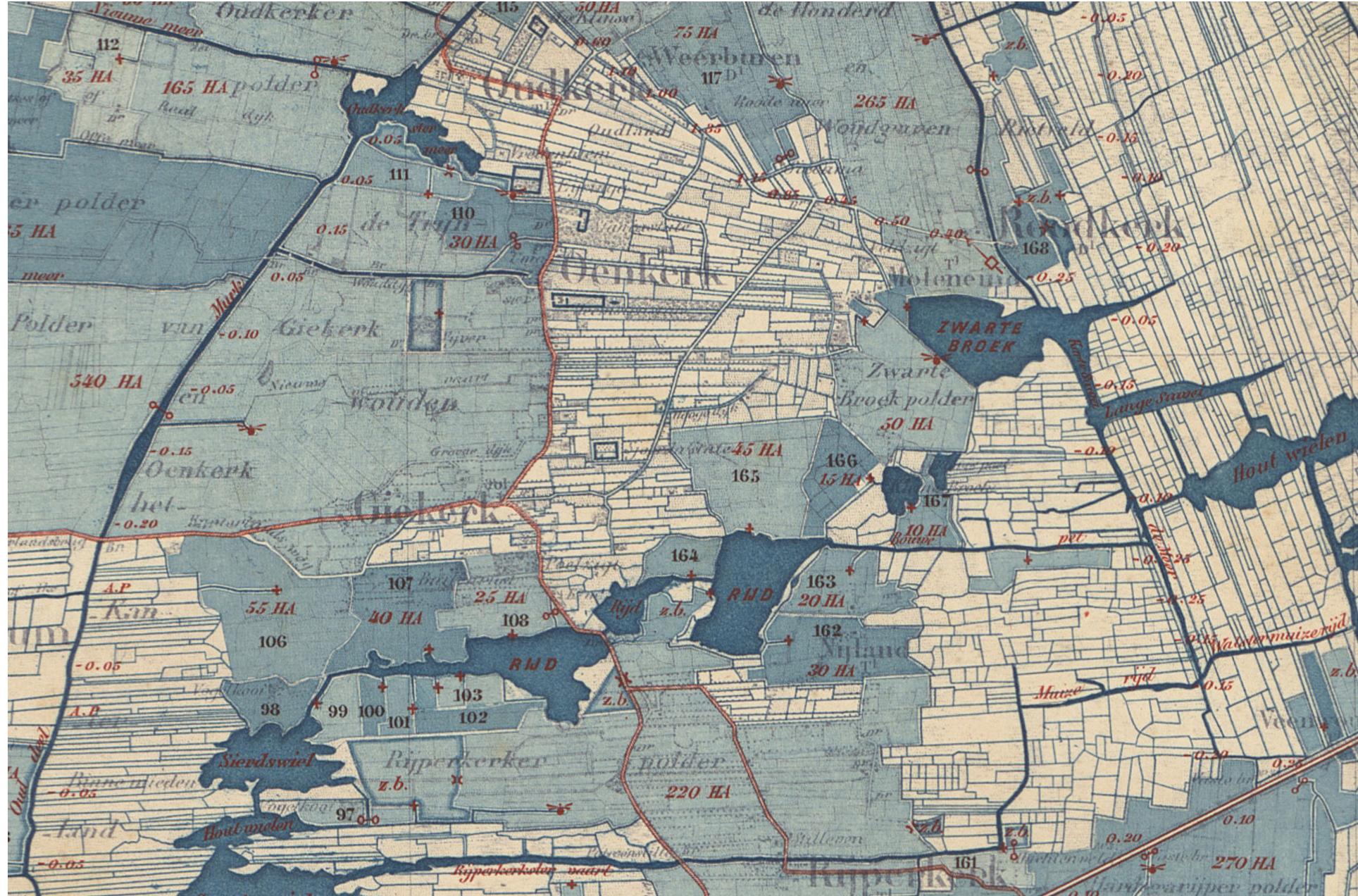
Klimaatverandering zal nu en in de nabije toekomst er voor gaan zorgen dat er steeds langere periodes van zowel droogte- als natte omstandigheden zullen zijn. De zandgronden zijn in het voorjaar nog afhankelijk van hoge grondwaterstanden. 's Zomers zijn deze percelen echter volledig afhankelijk van regenwater. Door winterwater in het voorjaar langer vast te houden in een aanzienlijk gebied, is het mogelijk om voor langere tijd hogere grondwaterstanden te realiseren. Ook piekbuien kunnen door een trapsgewijze afvoer in het gebied worden gebufferd in de sloten, die het grondwaterpeil weer voeden, waardoor de gemalen ook minder vaak water moeten afvoeren. De gebiedsopgaven zijn uitgewerkt met daarin een beschrijving van de analyse en uitdagingen van het gebied als het gaat om het verbeteren van het water- en bodemsysteem, het verkennen van natuurinclusieve landbouw en biodiversiteit en het versterken van de landschapselementen en agroforestry.

3.1 VERBETEREN WATER- EN BODEMSYSTEMEN

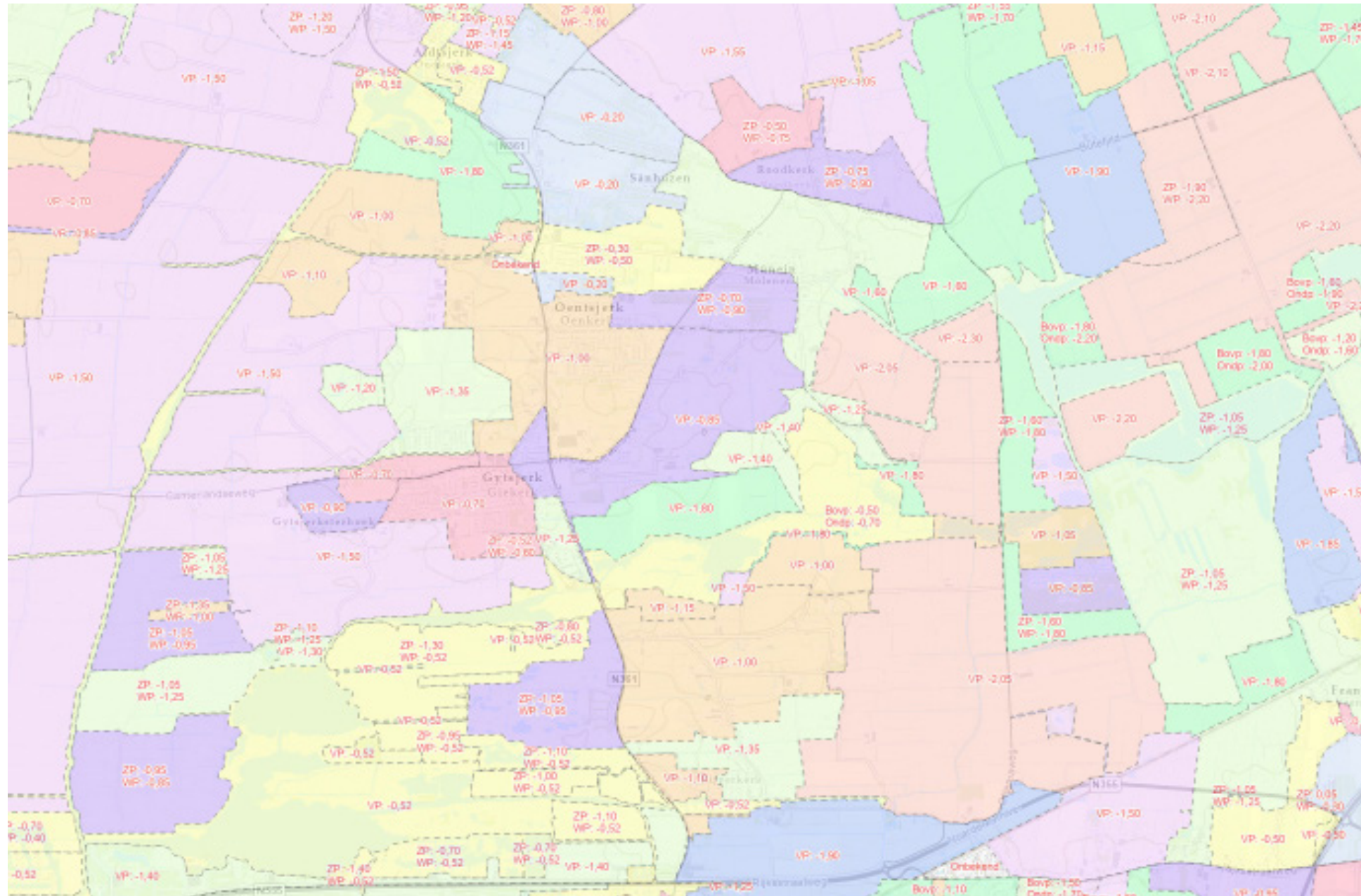
In het algemeen geldt dat voor de veenweiden het verhogen van het waterpeil van belang is. Voor het zandgebied wordt aangegeven om water langer vast te houden door onder andere groene landschapselementen toe te voegen. Met name de wisselende waterstanden bedreigen de vitaliteit van de historische bossen en lanen.

Gebiedsopgaven

De Kader Richtlijn Water (KRW) is een Europese richtlijn die als doel heeft om in 2027 de ecologische en chemische toestand van al het Europese oppervlaktewater en grondwater te verbeteren, zodat het schoon en gezond is. Wetterskip Fryslân is verplicht deze doelen te halen voor de Friese wateren, wat wordt gemonitord en vastgelegd in de KRW-waterlichamenkaart en Stroomgebiedbeheerplannen. Dit vereist aanpassingen in de inrichting van het watersysteem, zoals ecologisch onderhoud en het realiseren van “natuurvriendelijke oevers”, om de biodiversiteit en klimaatbestendigheid te vergroten. Niet alle opgaven hieruit kunnen worden uitgevoerd. Bij de uitwerking in maatregelen is het van belang dat Wetterskip Fryslân in kaart brengt welke maatregelen kunnen worden opgenomen in het gebiedsplan.

Waterstaatkaart 1865- ca. 1935

Wetterskip Fryslân, Peilvakken 2025

GEBIEDSOPGAVEN

Watergebiedsplannen

- ▶ Waterconserving, water vasthouden op de zandgronden (Fryslân Klimaatbestendig 2025)
- ▶ Watergebiedsplannen Tusken Ie en Swemmer en Groote Wielen
- ▶ Stania State en Wynserpolder zijn beheerknelpunten natuur.
- ▶ Bij It Bûtenfjild is de natuur te droog en de landbouw te nat.

Onderhoud

- ▶ Onderhoud van de watergangen van eco-laag naar eco-basis of eco-hoog vanwege de ecologische waterkwaliteit. In het gebied is veel zomeronderhoud nodig door te krappe hoofdwatergangen, dit staat ook in de watergebiedsplannen.
- ▶ Beheer van rivierkreeften en exoten is een belangrijk aandachtspunt.

Verbeteren waterkwaliteit- en kwantiteit

- ▶ Water vasthouden in polders (retentiegebieden, flexibeler peilbeheer).
- ▶ Boezembeheer en discussies over peilstanden (gescheiden boezempeil, dubbele boezems).
- ▶ Variatie in waterbehoeften afhankelijk van seizoenen, landbouw en natuur.
- ▶ Kansen voor lokaal water vasthouden (kleinere ingrepen, vooral maatwerk).
- ▶ Vooral infiltratie binnen Parklandschap Trynwâlden,
- ▶ Kwel is beperkt, door middel van onderzoek achterhaald worden hoe deze verdeling er uit ziet.
- ▶ Weidevogelgebieden spelen een belangrijke rol bij keuzes rond retentie en peilverhoging.
- ▶ Ecologische kwaliteit water (voedselrijkdom door bladval en beheer).

Gezonde bodem

- ▶ Grondwaterstand verhogen werkt positief, maar niet overal toepasbaar.
- ▶ Bodemopbouw en variatie in gebieden (veen, zand, klei) vragen om maatwerk.
- ▶ Toekomst van landbouw op lage veengronden wordt kritisch bekeken (mogelijk functiewijzigingen).
- ▶ Natuurinclusieve landbouw en pilots in samenwerking met boeren genoemd.
- ▶ Zorgen om effecten van langdurige onderwaterzetting op bodemleven en natuur.

Water vasthouden en beter verdelen

- ▶ Flexibel peilbeheer (bandbreedte in plaats van vast peil).
- ▶ Gescheiden boezempeilen / dubbele boezemconstructies.
- ▶ Lokale retentiegebieden (neem voorbeeld aan Zuidoost Friesland, Binnenmiede- en Wees huispolder potentieel geschikte gebieden).
- ▶ Gebiedsgerichte maatregelen (verhogen van duikers bijvoorbeeld).
- ▶ Bescherming en versterken weidevogelgebieden bij water- en peilmaatregelen.

Bodem & grondgebruik

- ▶ Bodemkwaliteit verbeteren en maaiveldaanleg tegengaan.
- ▶ Ondersteuning natuurinclusieve landbouw en pilots in samenwerking met boeren.
- ▶ Heroriëntatie landbouw in laaggelegen veengebieden.
- ▶ Onderzoek nodig naar effecten van onderwaterzetting op bodemleven en omringende vegetatie.
- ▶ Bestrijden exoten (rivierkreeften zijn een bedreiging voor de biodiversiteit in de sloten, verspreiden zich als een olievlek).

3.2 VERKENNEN NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW

De kansen en uitdagingen voor de natuurinclusieve landbouw zijn nauw verweven zijn met biodiversiteit, kavelruil, pachtovereenkomsten en waterbeheer. Praktijkervaringen, laten zien dat een doordachte en stapsgewijze aanpak — bijvoorbeeld bij de overstap naar kruidenrijk grasland of deelname aan kavelruilprojecten — zowel ecologische als economische voordelen kan opleveren. Staatsbosbeheer benadrukt daarnaast het belang van samenwerking en langdurige inzet om biodiversiteit effectief te herstellen.

Gebiedsopgaven

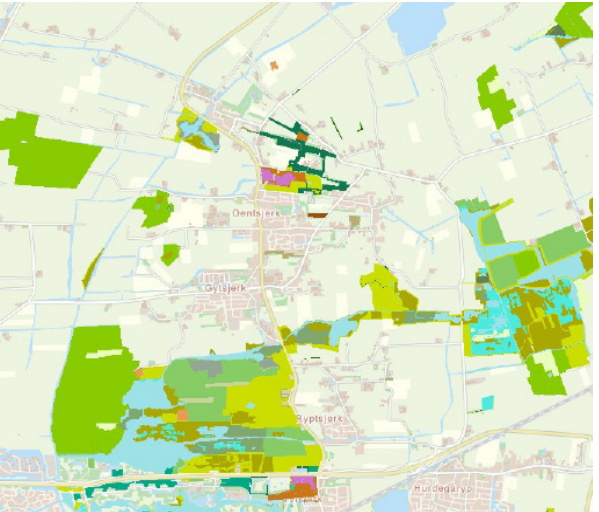
Vertrouwen en communicatie tussen boeren, beheerorganisaties, beleidsmakers en andere gebiedspartijen zijn cruciaal. Er is behoefte aan lokaal gedragen concrete oplossingen, pilots en samenwerkingsverbanden waarin kennis en ervaring worden gedeeld. Alleen door deze gezamenlijke aanpak kunnen natuurinclusieve maatregelen worden geïntegreerd, bodemdaling en CO2-uitstoot worden beperkt, en tegelijkertijd het waterbeheer en de landbouwproductie in balans blijven. De sessie onderstreept daarmee dat de overgang naar een duurzame en vitale landbouw alleen succesvol is als ecologie, economie en samenwerking hand in hand gaan. Tegelijkertijd is het onvermijdelijk dat er op de langere termijn ingrijpendere keuzes gemaakt moeten worden. Deze keuzes zullen

niet altijd eenvoudig zijn, maar zijn noodzakelijk om een toekomstbestendig en veerkrachtig watersysteem te realiseren. Op korte termijn liggen er kansen om met relatief eenvoudige maatregelen, zoals flexibel peilbeheer, lokale retentiegebieden en kleinschalige pilots, snel resultaat te boeken. Deze quick wins zijn niet alleen belangrijk om de eerste effecten zichtbaar te maken, maar ook om vertrouwen en draagvlak te creëren bij boeren, natuurorganisaties en andere betrokkenen. Een tastbaar resultaat motiveert partijen om actief mee te blijven denken en werken. Tegelijkertijd is het onvermijdelijk dat er op de langere termijn ingrijpendere keuzes gemaakt moeten worden. Deze keuzes zullen niet altijd eenvoudig zijn, maar zijn noodzakelijk om een toekomstbestendig en veerkrachtig watersysteem te realiseren.

Grondeigenaren en pachtovereenkomsten

Pachtovereenkomsten zijn mede bepalend voor de verduurzaming van de landbouw. Afspraken over pachtduur, pacht prijs of grond kan een mogelijkheid zijn om pachters te compenseren voor duurzaamheidsmaatregelen. Daarnaast kan pacht een belangrijke rol spelen in het vergroten van bedrijfsareaal. In dit gebied is zowel sprake van reguliere en geliberaliseerde pacht. Wenselijk voor het versterken van de biodiversiteit zijn meerjarige pachtcontracten, waarbij de pachter in de gelegenheid wordt gesteld om over te gaan naar bijvoorbeeld kruidenrijk grasland.

In dit gebied zijn vele grondeigenaren, naast de boeren ook onder andere a.s.r, Rijksvastgoed, IFG , SBB. De stikstof- klimaat- en biodiversiteitscrisis zijn uitdagingen die op dit moment spelen in de landbouwsector en kan een bijdrage leveren aan de oplossing hiervan. Veel agrarische ondernemers zijn bereid om de stap richting duurzame landbouw met natuur te zetten, maar daar moet vanzelfsprekend wel iets tegenover staan. Er zijn dan ook veel agrariërs op zoek naar nieuwe verdienmodellen die het mogelijk maken om op een toekomstbestendige manier te blijven boeren. Verschillende pachtvormen bieden mogelijkheden om verduurzaming te ondersteunen als het gaat om agroforestry, biodiversiteit, Groene Contour, korte ketens reststromen en verbredingsactiviteiten water.

Ambitiekaart Natuurbeheerplan 2025

GEBIEDSOPGAVEN

Herstellen biodiversiteit en natuur

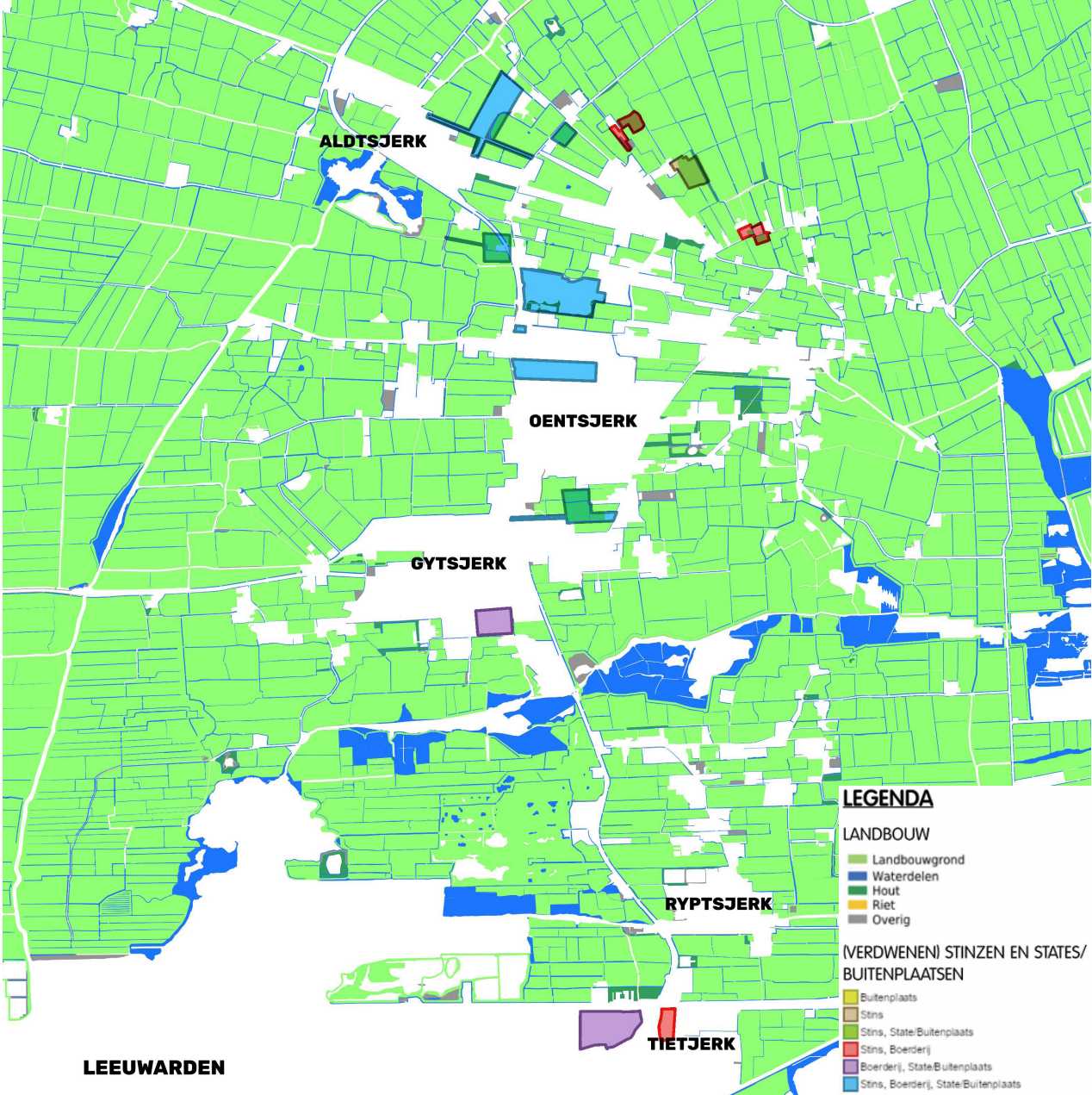
- ▶ Weidevogelgebieden creëren in natte gebieden.
- ▶ Verkennen van ontwikkeling kruidenrijke grasland- en creëren op zandgronden.
- ▶ Inzetten groene braak voor meer biodiversiteit en minder milieubelasting.
- ▶ Diversiteit tussen bouwlanden en akkerlanden benutten.

Kavelruil

- ▶ Kavelruil inzetten tegen versnippering en effectief natuurbeheer.
- ▶ Kavelruil inzetten om huiskavels te vergroten.
- ▶ Kavelruil inzetten om landbouwverkeer in dorpen te beperken.

Activiteiten

- A. Het oprichten van een gebiedscommissie.
- B. Eén op één gesprekken met boeren om vertrouwen op te bouwen en te werken aan een vijfjaren plan (lokale initiatieven/ pilots als bouwsteen)
- C. Duidelijke communicatie en verwachtingsmanagement richting agrariërs en bewoners.

Kaart landbouwgrond

Het aanvalsplan Grutto (2020)

Het Aanvalsplan Grutto is een initiatief van verschillende natuur- en landbouworganisaties, waaronder Vogelbescherming Nederland, om het aantal grutto's en andere weidevogels te redden. Het plan focust op de inrichting van grote 'kansgebieden' (minimaal 1000 hectare) in zeven weidevogelprovincies, waar boeren, terreinbeheerders en andere partijen samenwerken aan optimaal beheer. Dit behelst onder andere een hoog waterpeil, bloemrijk grasland, aangepaste maaitijden en bescherming tegen roofdieren, in ruil voor een beter verdienmodel voor de boeren.

- Doel:

Het keren van de neergang van de gruttopopulatie en het vergroten van de overlevingskansen van grut to's en andere weidevogels.
- Methode:

Het inrichten en beheren van grote, aaneengesloten 'kansgebieden' met specifieke kenmerken voor weidevogels.

Kenmerken van kansgebieden:

- Grootte:

Minimaal 1000 hectare open terrein zonder te veel verstoring.
- Waterpeil:

Een relatief hoog waterpeil om insecten en wormen te stimuleren.
- Grasland:

Bloemrijk grasland dat laat en aangepast gemaaid wordt.
- Plas-dras:

Aanleg van plas-dras gebieden en kruidenrijk grasland.
- Predatoren:

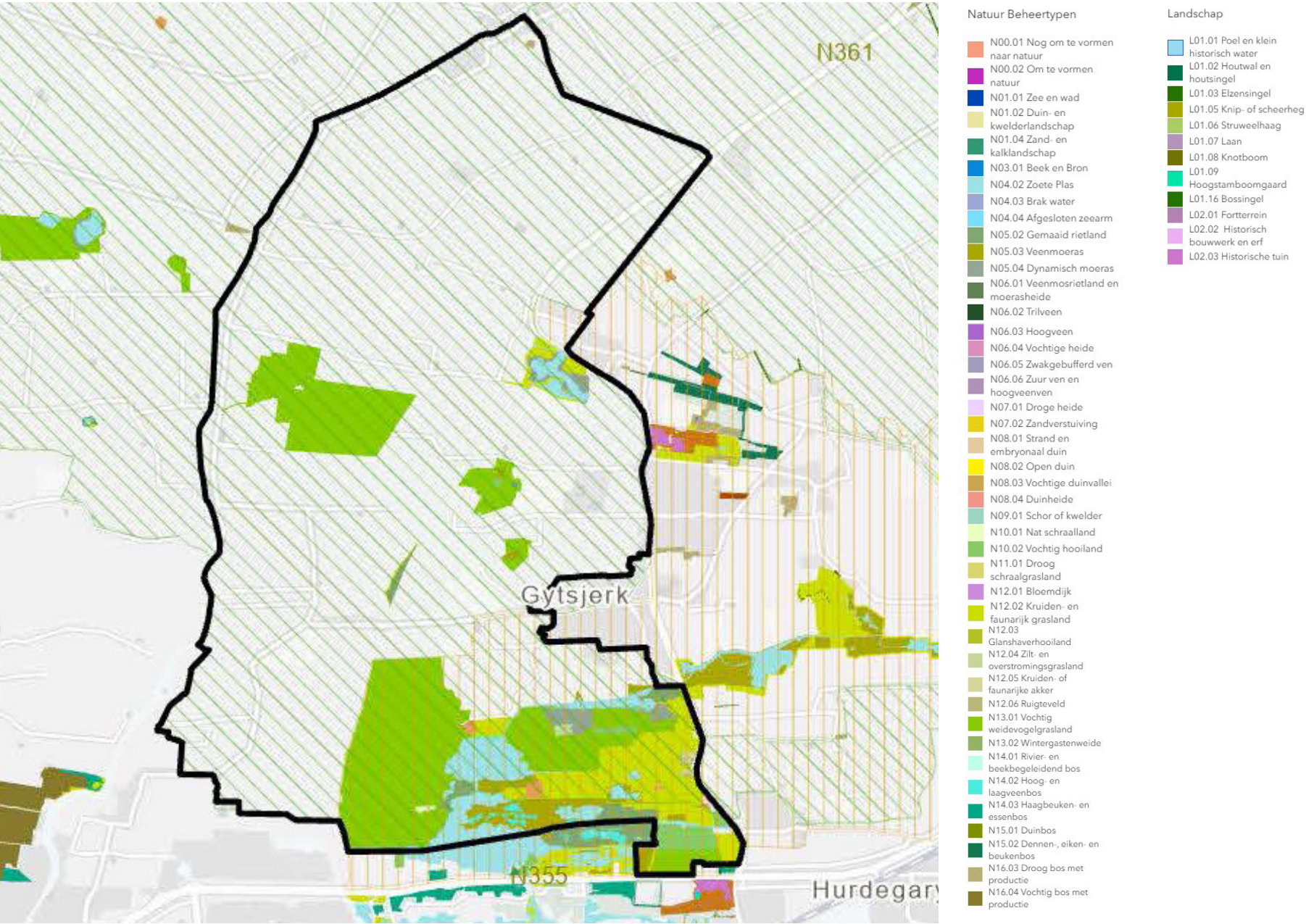
Actieve aanpak van predatoren (roofdieren).

- Rol van boeren:

Boeren krijgen financiële steun, langdurige overeenkomsten voor agrarisch natuurbeheer en een beter verdienmodel via o.a. extra vergoeding voor melk.
- Samenwerking:

Diverse partijen werken samen, waaronder de overheid, provincies, agrarische collectieven, ter reinbeherende organisaties zoals Staatsbosbeheer, en de zuivelketen. Het plan is een initiatief van o.a. Pieter Winsemius, Ferd Crone, It Fryske Gea, de Friese Milieu Federatie en Vogelbescherming Nederland.
- Fasering:

De uitvoering wordt gefaseerd uitgerold, met de eerste 14 kansgebieden in 2022 en nog eens 13 in 2023. De kansgebieden bevinden zich in zeven "weidevogelprovincies".

Aanvalsplan Grutto 2024

In gesprek met Tjerk Hof

Tjerk Hof vertelt over zijn ervaringen met natuurinclusieve landbouw en kavelruil. Samen met zijn vrouw en zoon runt hij een modern melkveebedrijf in Oldeberkoop. Bij dit melkveebedrijf waar zo’n 170 melkoeien grazen, draait alles om duurzaamheid en vernieuwing. Tjerk levert melk aan FrieslandCampina, en dankzij de daling van zijn CO₂-uitstoot kan hij rekenen op hogere inkomsten. Zijn bedrijfsvoering is sterk gericht op inzicht en efficiëntie: veel data worden verwerkt in een SAP-programma, waardoor hij precies kan volgen hoe het bedrijf presteert. Op die manier kan hij natuurinclusieve maatregelen niet alleen goed onderbouwen, maar ook optimaal benutten. Volgens Tjerk is het bovendien belangrijk om te telen wat past bij de bodem — iets waar boeren via het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) ook financieel voordeel uit kunnen halen. Het bedrijf beschikt over ruim 107 hectare grasland, waarvan een groot deel is ingezaaid met kruidenrijke mengsels. Dat levert niet alleen voedzaam voer op voor de koeien, maar versterkt ook de bodem, vermindert de behoefte aan kunstmest en draagt bij aan een robuuster ecosysteem. Bovendien merkt Tjerk dat de koeien gezonder zijn en dat de melkproductie is toegenomen.

De overstap naar kruidenrijk grasland was echter geen spontane beslissing. De familie Hof heeft deze stap vijf jaar lang voorbereid. Eerst werden bodem-

monsters genomen om te bepalen welke mengsels het beste zouden gedijen op hun grond. Pas daarna volgde het inzaaien. Ook over kavelruil deelt Tjerk zijn ervaringen. Hij benadrukt dat onderling vertrouwen tussen boeren essentieel is en dat niemand er financieel op achteruit mag gaan. Zelf werkte hij mee aan de Pilot Kavelruil Beekdal Linde, een project dat de mogelijkheden van kavelruil in het gebied onderzocht. Aan deze pilot ging een verkenningsfase vooraf, waarin boeren de ruimte kregen om elkaar te leren kennen, samen te werken en vertrouwen op te bouwen. Tjerk wijst erop dat er bij zulke processen altijd onverwachte dingen kunnen gebeuren. Daarom is het volgens hem belangrijk om duidelijke afspraken te maken. Gebiedscoöperatie Zuidoost Friesland (GCZOF) is een ander initiatief waar Tjerk actief aan mee werkt. Binnen deze coöperatie werken partijen als, natuurorganisatie en agrariërs samen aan een toekomstbestendig landschap. Ondernemerschap, sociale cohesie en biodiversiteit trekken in dit geval samen op. Samen met andere partijen in Zuidoost Friesland (GCZOF) is de Werkgroep Vitale Landbouw DF Grensstreek opgericht. Binnen deze werkgroep worden portretten gemaakt van boeren die natuurinclusief werken. Het doel daarvan is dat andere boeren zich in deze voorbeelden kunnen herkennen en geïnspireerd raken om zelf een vijfjarenplan op te stellen.

Van grondpachter naar gebiedspartner

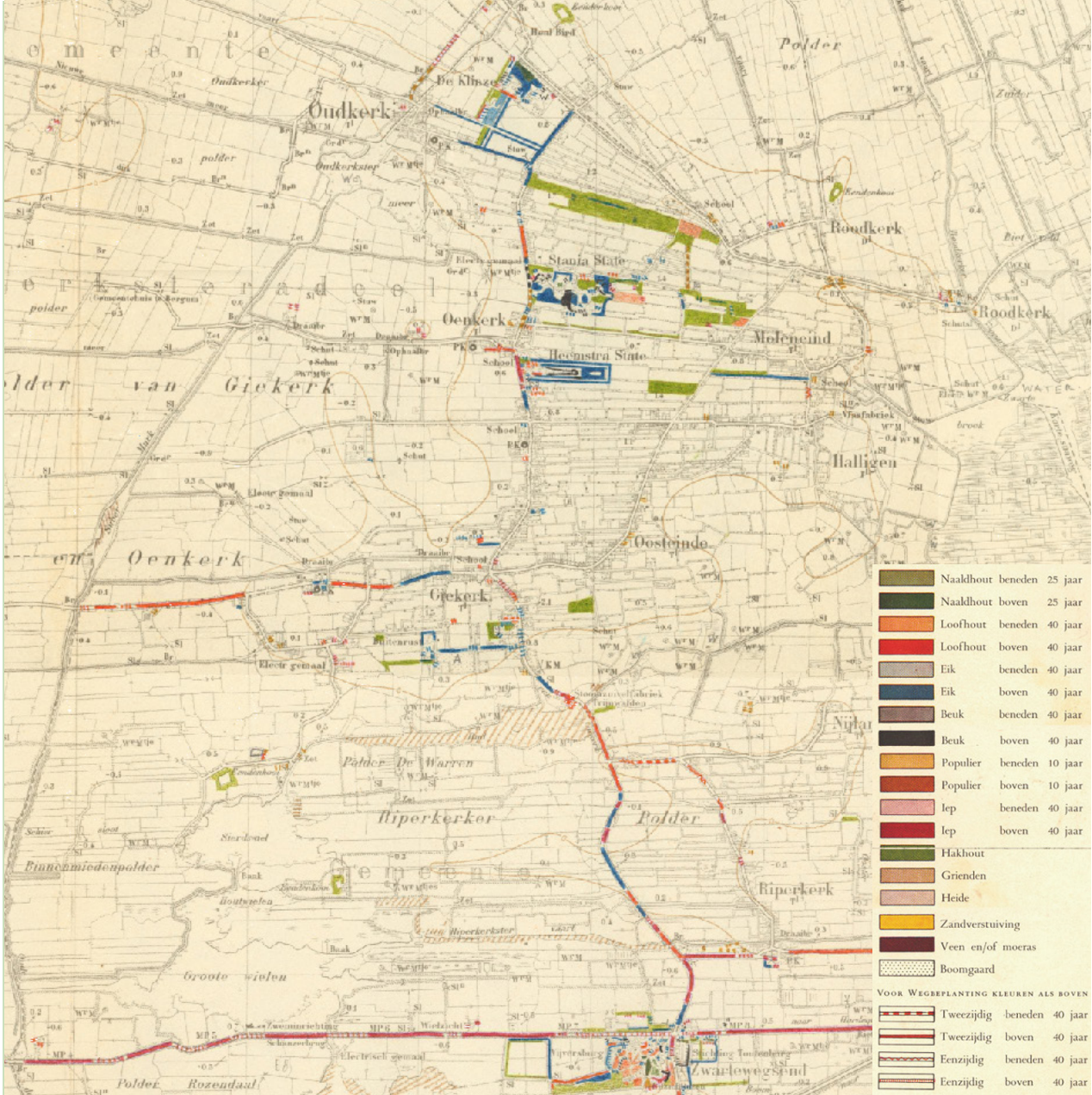
Nieuwe samenwerking tussen gemeente Utrecht en boeren (28 maart 2025)
De gemeente Utrecht wil de komende jaren de natuur en biodiversiteit versterken langs de Vecht bij Slot Zuylen én meer ruimte bieden aan recreatie. Dit brengt veranderingen in het gebied en in de samenwerking met pachters. Familie van der Vaart, al vier generaties pachter in Natuurgebied Zuilen, tekende vandaag een nieuwe pachtovereenkomst voor zes jaar (met mogelijkheid tot verlenging) én een beheerovereenkomst. Hiermee worden zij niet alleen pachter, maar ook natuurbeheerder: een stap richting partnerschap met de gemeente. Dit biedt zekerheid voor de familie en draagt bij aan een duurzame toekomst voor het gebied.

3.3 VERSTERKEN LANDSCHAPSELEMENTEN EN AGROFORESTRY

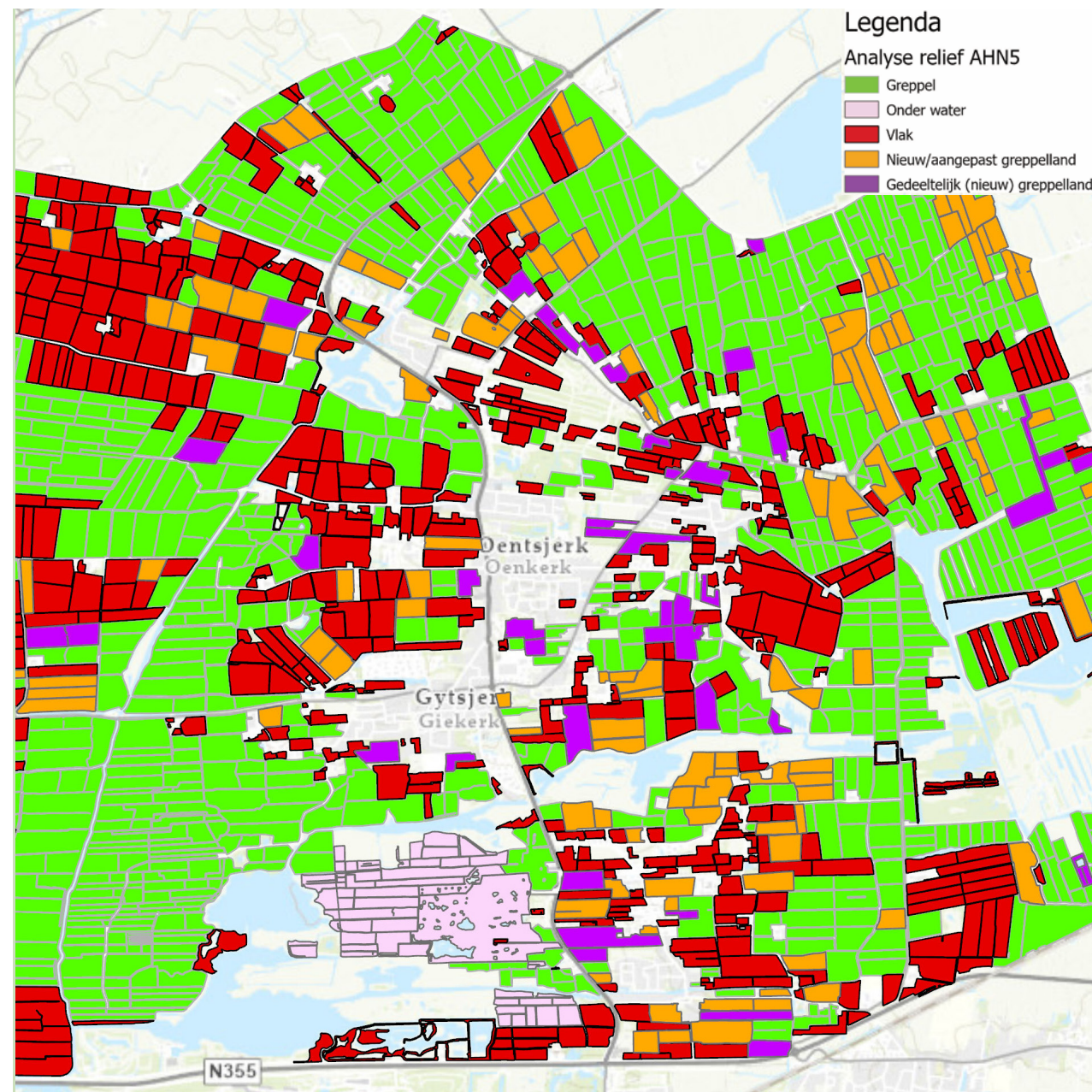
De Trynwälden is een gebied met een rijke historische en ecologische structuur heeft, maar dat deze kwetsbaar is en onderhoud en herstel nodig heeft. Historische elementen zoals singels, greppelland en houtwallen spelen een cruciale rol voor biodiversiteit, waterbeheer en het karakter van het landschap. Monitoring laat zien dat veel van deze elementen verzwakt zijn, wat gericht herstel en beheer noodzakelijk maakt.

Tegelijkertijd biedt het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en andere subsidieregelingen kansen voor zowel productieve als niet-productieve maatregelen, waaronder herstel van landschapselementen, integrale gebiedsontwikkeling en agroforestry-initiatieven. Voor succesvolle implementatie is samenwerking tussen overheden, waterschappen, boeren, bewoners en andere betrokkenen essentieel. Gestructureerde processen, heldere communicatie en collectieve plannen, zoals beheerplannen voor buitenplaatsen en landschapselementen, zijn cruciaal om draagvlak en continuïteit te waarborgen.

Om gezamenlijk stappen vooruit te zetten moet er een balans worden gevonden tussen korte termijn maatregelen en lange termijn transities. Alleen door kennis te bundelen, verantwoordelijkheden te delen en samen te werken, kan worden gewerkt aan een robuust watersysteem en een gezonde bodem. Ook is een gezamenlijke aanpak essentieel om natuurinclusieve maatregelen te integreren, bodemdaling en CO₂-uitstoot te beperken en ervoor te zorgen dat de landbouwproductie in balans blijft. De bossen en groenstructuren zijn in het verleden aangelegd op de hogere zandgronden en bepalen tot op de dag van vandaag het karakteristieke landschap van de Trynwälden. In het midden ligt het lage, waterrijke (blauwe) gebied, in het noorden het groene landschap en in het zuiden het parklandschap van Vijversburg.

Kaart boschstatestiek 1883-1942

Kaart herstel greppelland (Landschapsbeheer Friesland, 2025)

Op de kaart van 1942 zijn veel van deze elementen te herkennen aan toponiemen. Zo verwijzen namen naar watermolens, broekbossen en het woord pet, dat duidt op oude veenaufgravingen. Het gebied is rijk aan landschapselementen, zoals akkers, molens, rietkragen, broekbossen, hooilanden, weilanden, eendenkooien, groen erfgoed en geologische monumenten.

In 2012 voerde Landschapsbeheer Friesland een monitoring van landschapselementen uit in de Noorderlijke Fryske Wâlden. Het doel was het inventariseren van alle opgaande landschapselementen in het nationale landschap en het in kaart brengen van hun kwaliteit. Voor het hoger gelegen landschap vormen houtwallen en singels een kernkwaliteit, zowel landschappelijk als ecologisch. Er is gekeken naar de bedekkingsgraad van deze houtwallen en singels. Hieruit bleek dat bijna 70% van alle houtwallen en singels in de Trynwâlden open of verzwakt was, wat wijst op een lage kwaliteit en beperkte biodiversiteit. Om de ecologische waarde te verhogen, moet de bedekkingsgraad in veel gevallen worden vergroot. Daarbij moet rekening worden gehouden met het groeistadium van een singel: eens in de twintig jaar wordt de helft van een singel verwijderd, terwijl enkele grote bomen blijven staan.

GEBIEDSOPGAVEN

Herstellen van landschapselementen

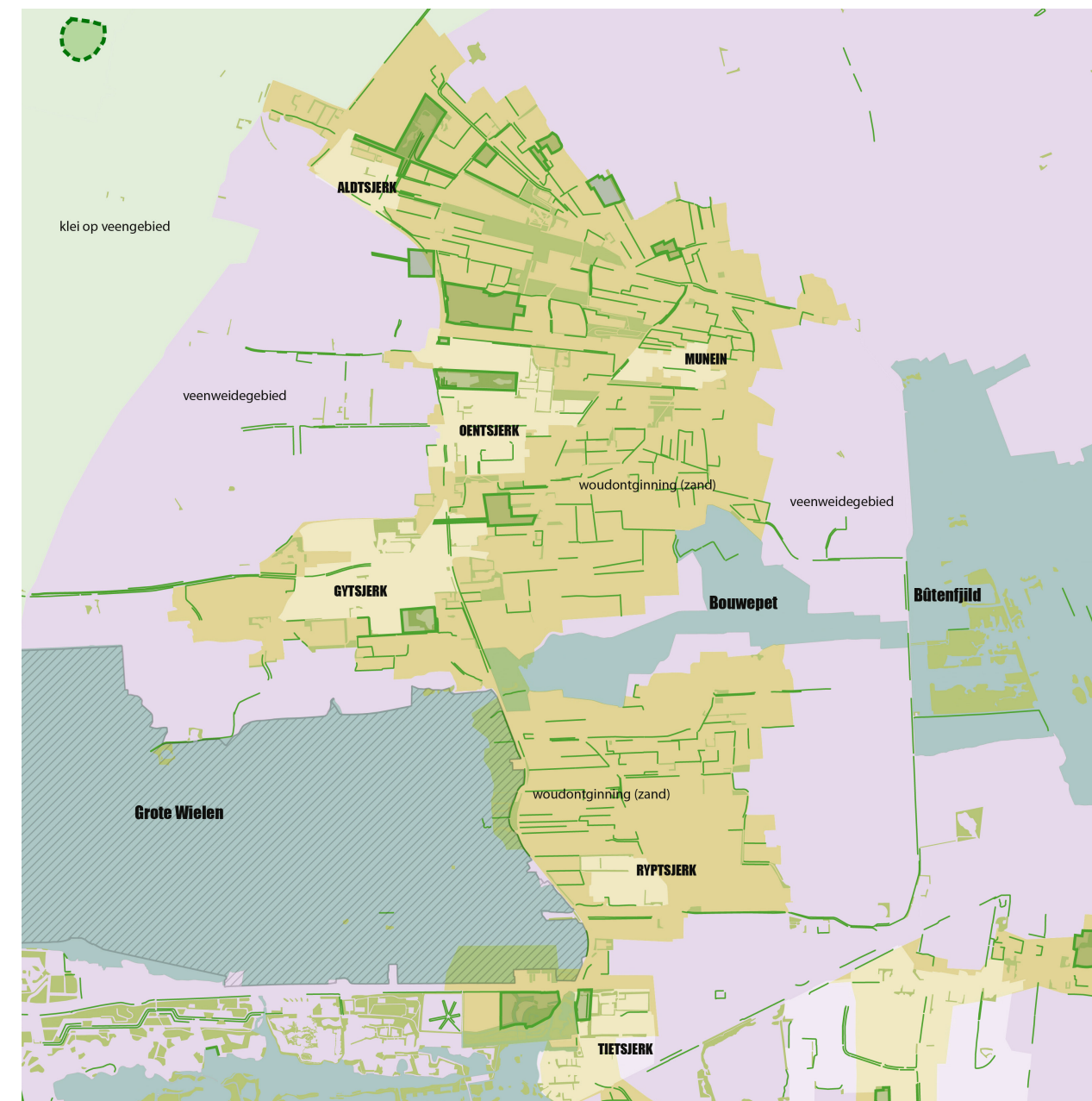
- ▶ Herstel houtwallen, singels, greppelland en boerenerven.
- ▶ Benutten historische structuur van het watersysteem.
- ▶ Achterstallig onderhoud collectief aanpakken.
- ▶ Versterken van verbindingen tussen natuurgebieden.
- ▶ Vervlechten natuur en landbouw (zie programma Urgenda).
- ▶ Oprichten van een plan voor vitale bomen en bossen.

Ontwikkelen agroforestry

- ▶ Innovatieve projecten (agroforestry toepassen op voormalige state terreinen en boerenerven).
- ▶ Opzetten van korte ketens.
- ▶ Focus herstel houtwallen van (vorm.) stateterreinen.

Activiteiten

- A. Het opstellen van een gezamenlijk beheerplan voor landschapselementen en historische gebouwen binnen de Trynwâlden.
- B. Het maken van een inventarisatie van knelpunten/maatregelen voor de landschapselementen binnen de Trynwâlden.
- C. Kennisdelen over verdienmogelijkheden agroforestry met agrariërs. Is agrarisch collectief mee bezig.

Kaart bomen- en bossenstructuur

4.0 GEBIEDSPERSPECTIEF

Het Gebiedsperspectief Parklandschap Trynwâlden zet in op het verbinden van natuurgebieden tot robuustere netwerken, het faciliteren van de boeren om bij te kunnen dragen aan natuurinclusieve landbouw en het versterken van de vitaliteit van oude bossen en bosaanplant. Het is gericht op een gezond en toekomstbestendig watersysteem, een vitale bodem voor boeren die graag natuurinclusief willen ondernemen, en een gezonde leefomgeving voor bewoners en bezoekers. De karakteristieke kernkwaliteiten, de samenhangende structuren van de natuurgebieden en erfgoedensembles (clusters van erfgoedwaarden) vormen de basis voor ontwikkelingen in het gebiedsperspectief.

Het Parklandschap Trynwâlden is een dynamisch en zeer waardevol landschap met relatief kleinschalige percelen en een grote differentiatie tussen de hoger gelegen zandgronden en de lager gelegen veenweiden met moerasgebieden. Dit gebiedsperspectief voor de langere termijn tot 2050 geeft de ambitie en de gewenste ontwikkelingen aan. Op basis van de drie doelen, die vanuit de regeling voor het Gemeenschappelijke Landbouw Beleid (GLB) zijn bepaald, zijn deze verder uitgewerkt voor:

- **Verbeteren van het water- en bodemsysteem.** Op zandgronden gaat het om het watervasthouden- de vermogen van de bodem en uitspoeling. Op veen-

gronden wordt ingezet op het voorkomen van verdere bodemdaling door peilverhoging.

- **Verkennen van kansen voor natuurinclusieve landbouw en biodiversiteit.**

Het is belangrijk dat er perspectief blijft voor boeren in het gebied. Samen met hen gaan we verkennen hoe we hier invulling aan kunnen geven door het gebied anders in te richten en te beheren. Het is belangrijk om de natuurwaarden (N2000 en NNN-gebied) verder te ontwikkelen door kansen te verkennen voor diverse vormen van natuurlijk graslandbeheer en ruimte voor weidevogels.

- **Herstellen van landschapselementen en ontwikkelen van agroforestry.**

Landschapselementen zoals hagen en houtwallen kunnen stikstof uit de lucht opnemen en bijdragen aan stikstofreductie, maar dit effect is beperkt en werkt het best als onderdeel van een bredere aanpak. Naast het verwijderen van stikstof aan de bron, zijn natuurherstelmaatregelen essentieel, zoals het verbeteren van de waterhuishouding, het afgraven van stikstofrijke bodems en het afvoeren van gemaaid materiaal. Het verbinden van natuurgebieden tot robuustere netwerken maakt de natuur ook weerbaarder tegen stikstofproblemen. Het creëren van een robuust en onderling verbonden natuurnetwerk maakt de natuur veerkrachtiger en minder kwetsbaar voor stikstof.

4.1 AMBITIE VOOR HET VERBETEREN VAN HET WATER- EN BODEMSYSTEEM.

Water vasthouden op zandgronden

De Blauwe Omgevingsvisie (BOVI) van het Wetterskip Fryslân stelt om richting 2050 meer water langer vast te houden en minder snel af te voeren. Door het vasthouden van water in vitale bodems met voldoende organische stof kan het water op hoge gronden infiltreren om kwel in lage delen te herstellen. Hierbij wordt ook aangegeven dat deze inspanningen tot veranderingen en overlast zullen zorgen en dat hier acceptatie voor moet zijn. Hogere grondwaterstanden op de zandgronden beïnvloeden ook de laaggelegen veenpolders en het veenweidegebied. Het tegengaan van verdroging levert ook een sterke bijdrage aan de landschappelijke omgeving en de bijbehorende biodiversiteit. Daarbij draagt het op piekmomenten ook bij aan het verminderen van de hoeveelheid water die door gemalen moet worden verpompt. Hiermee wordt een maatschappelijke dienst uitgevoerd op verschillende vlakken.

Waterretentie en peilbeheer

Door organische stof te verhogen in de bodems kan een eerste stap worden gezet. Een tweede stap is het vasthouden van water op de zandgronden. De huidige bufferstroken die op percelen met watergangen van toepassing zijn dragen al goed bij aan het ver-

minderen van stikstof- en fosfaat uit- en voorkoming van uit- en afspoeling. Het vraagt om een gebiedsgerichte aanpak waarbij een combinatie van maatregelen en niet-productieve investeringen gebundeld moet worden om tot een gebiedsspecifieke invulling te komen. Met externe expertise op het gebied van hydrologie en watersystemen kan zowel inhoudelijk maar ook procesmatig de juiste stappen worden gezet.

Groenblauwe verbindingen

Om het watersysteem op de zandgronden te verbeteren is een viertal oostwest-verbindingen aangegeven als onderdeel van de landgoederen De Klinze, Stania State, Heemstra State en Vijversburg. De vierde verbinding is nog een smalle corridor tussen de bebouwing van Gytsjerk en Oentsjerk met het voormalige stateterrein Poelzicht.

4.2 AMBITIE VERKENNEN VAN KANSEN VOOR NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW EN BIODIVERSITEIT

Natuurinclusieve landbouw is een integrale aanpak waarbij de boer optimaal gebruik kan maken van de natuurlijke omgeving én ook de zorg integreert in de bedrijfsvoering. Het gebied is van oudsher geschikt voor zowel graslanden als akkerbouw. De relatief kleine percelen met houtwallen op de zandgronden vragen om beheer, waarbij zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van lokale kennis en mogelijkheden.

Gebiedsofferte Noardlike Fryske Wâlden

De doelen voor dit gebiedsperspectief sluiten aan bij de ‘Gebiedsofferte Noardlike Fryske Wâlden’ van februari 2025. Het is een aanbod van 350 boeren in het noorden van Nederland voor het realiseren van concrete maatregelen op het gebied van klimaat, water en natuur in het landelijk gebied van de provincies Groningen en Fryslân. Met deze gebiedsofferte wordt vanuit de boerenkracht een deel van de oplossing zijn voor de maatschappelijke opgaven op het gebied van biodiversiteit, stikstof, bodem, klimaat en water. Boeren nemen met deze gebiedsofferte zelf initiatief met concrete voorstellen voor groenblauwe diensten tegen een aantrekkelijke en reële vergoeding.

Bodemverbetering en biodiversiteit

Het behoud van blijvend grasland- en oude graslanden en ook het gebruik van groenbemesters om zo organische stof te verhogen in de bodem wordt gezien als een kans. Beweiding kan bij goed beheer bijdragen aan zowel bovengrondse- als ondergrondse biodiversiteit. Het coulisselandschap biedt een leefgebied voor diverse insectenpopulaties. We zien kans hier verbeteringen in te verkrijgen door meer randenbeheer en kruidenrijk beheer toe te passen. Mogelijk ook minder kunstmestgebruik. De bodemvruchtbaarheid moet op peil blijven. Een goede bodemvruchtbaarheid zorgt voor de gewenste botanische samenstelling en houdt de pitrusdruk laag.

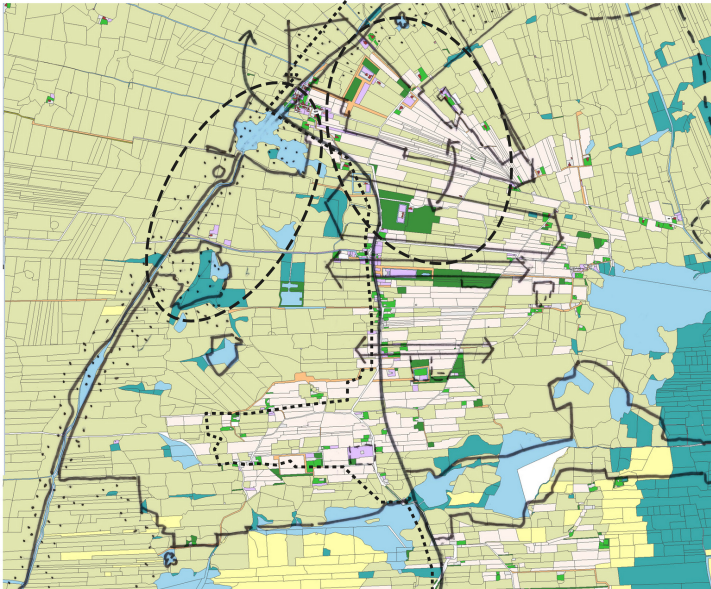
Alleen met voldoende grasopbrengst van goede kwaliteit ontstaat er voer voor de koeien waarmee ze hoogwaardig voedsel kunnen produceren. Dit betekent dat bemesting met organische mest mogelijk moet blijven. De toepassingsvorm kan met pilots en maatwerk verder ontwikkeld worden.

Kruidenrijk grasland

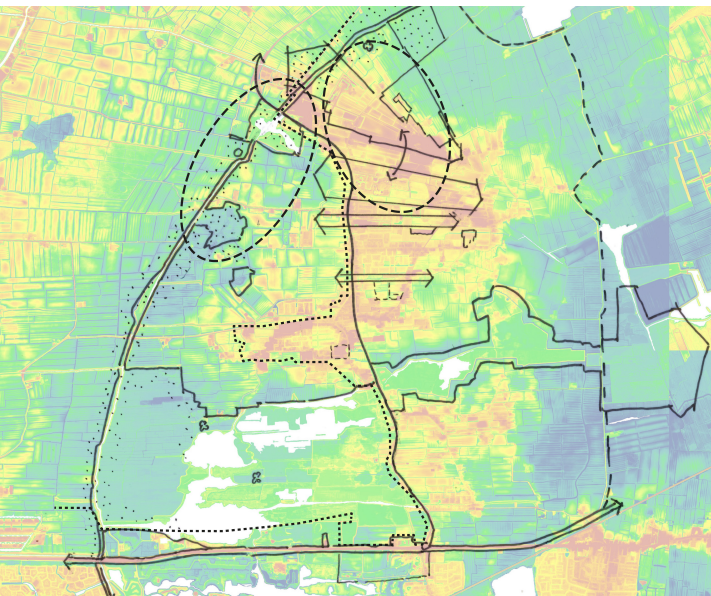
Grasland, waarvan een groot deel is ingezaaid met kruidenrijke mengsels levert niet alleen voedsel op voor de koeien, maar versterkt ook de bodem, vermindert de behoefte aan kunstmest en draagt bij aan een robuuster ecosysteem. Bovendien zijn de koeien gezonder en de melkproductie neemt toe. Voor de overstap naar kruidenrijk grasland dienen bodemmonsters genomen te worden om te bepalen welke mengsels het beste zouden gedijen op de betreffende percelen. Het diversifiëren van gewassen kan helpen om de biodiversiteit te verhogen en de weerbaarheid van het ecosysteem te versterken.

Pachtovereenkomsten voor (agrarisch) natuurbeheer

Het gebied kent vele grondeigenaren. Naast de boeren zijn dat onder andere eigenaren als Rijksvastgoedbedrijf, gemeenten Leeuwarden en Tytsjerksteradiel, a.s.r. en kerkvoogdijen. Deze eigenaren hebben ieder pachters met verschillende pachtovereenkomsten. Pachtovereenkomsten voor agrarisch natuurbeheer bevatten specifieke beheervoorwaarden om de

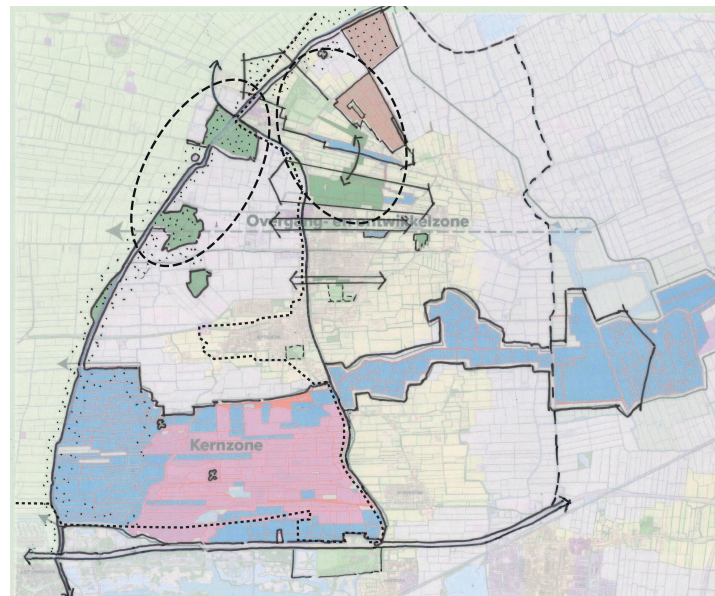
Gebiedsperspectief - 1832 kadastraal minuut plan

Gebiedsperspectief - AHN

Gebiedsperspectief - Eekhoff 1850

Gebiedsperspectief - eigendommen projectpartners

natuur- en landschapswaarden te ontwikkelen en te behouden, zoals beperkt maaien of begrazen en het afvoeren van gemaaid materiaal. Vaak gaat het om een openbare selectieprocedure met objectieve criteria zoals de kwaliteit van het natuurbeheer en duurzame bedrijfsvoering, waarbij de hoogte van een bieding minder doorslaggevend is.

Strategische grondpositie en kavelruil

Om te komen tot het gewenste beheer op waardevolle percelen en het veengebied, de veenpolders en het veenweidegebied is een strategische grondpositie van belang. De provincie geeft in de ontwerp-contourenschets 2025 aan dat in stappen wordt gewerkt naar en diversiteit aan water- en bodemomstandigheden en voert hiervoor een actief grondbeleid uit. De boeren hebben aangegeven belang te hebben om landschapselementen (onder andere houtwallen en eendenkooi) en natuurgronden in eigendom of pacht te hebben als onderdeel van een natuurinclusieve bedrijfsvoering. Het vraagt zorgvuldigheid en maatwerk om te kijken hoe het beheerregime en contractafspraken met elkaar in overeenstemming kunnen komen om de continuïteit van de agrarische bedrijven te borgen. De mogelijkheden om huis- en veldkavels te vergroten door middel van vrijwillige kavelruil is daarbij kansrijk.

4.3 AMBITIE VERSTERKEN VAN LANDSCHAPSELEMENTEN EN ONTWIKKELEN VAN AGROFORESTRY.

De waardevolle oude (landgoed)bossen, lanen en houtwallen met hoge erfgoedwaarden vragen om historische en landschappelijke kennis om een weloverwogen en goede locatiekeuze te maken voor nieuwe aanplant en het bijbehorende ontwerp voor landschapselementen en de aanleg van boomgaarden en voedselhagen. Op basis van een onderzoek naar de geschiedenis van bebossing in Nederland worden aanbevelingen voor toekomstige bosaanplant gegeven. (zie Historische schets van bossen en bosaanplant in Nederland, Staatsbosbeheer en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), 2020). Het ontwikkelen van een langtermijnvisie is van belang om de individuele elementen tot hun recht te laten komen. Daarbij moeten de verschillende elementen, structuren en landgebruik in beeld worden gebracht die op landschapsniveau in samenhang worden beheerd.

Behoud en versterking van het coulisselandschap, beheer van houtwallen en elzensingels

De houtwallen en elzensingels zijn essentieel voor biodiversiteit en cultuurhistorisch erfgoed. Van groot belang is het behouden, herstellen en duurzaam beheren van deze landschapselementen. Het coulisselandschap vormt een netwerk dat flora en fauna ondersteunt. Dit is ook een opgave vanuit het Aanvalsplan Landschap. (<https://www.samenvoorbiodiversiteit.nl/aanvalsplan-landschap>).

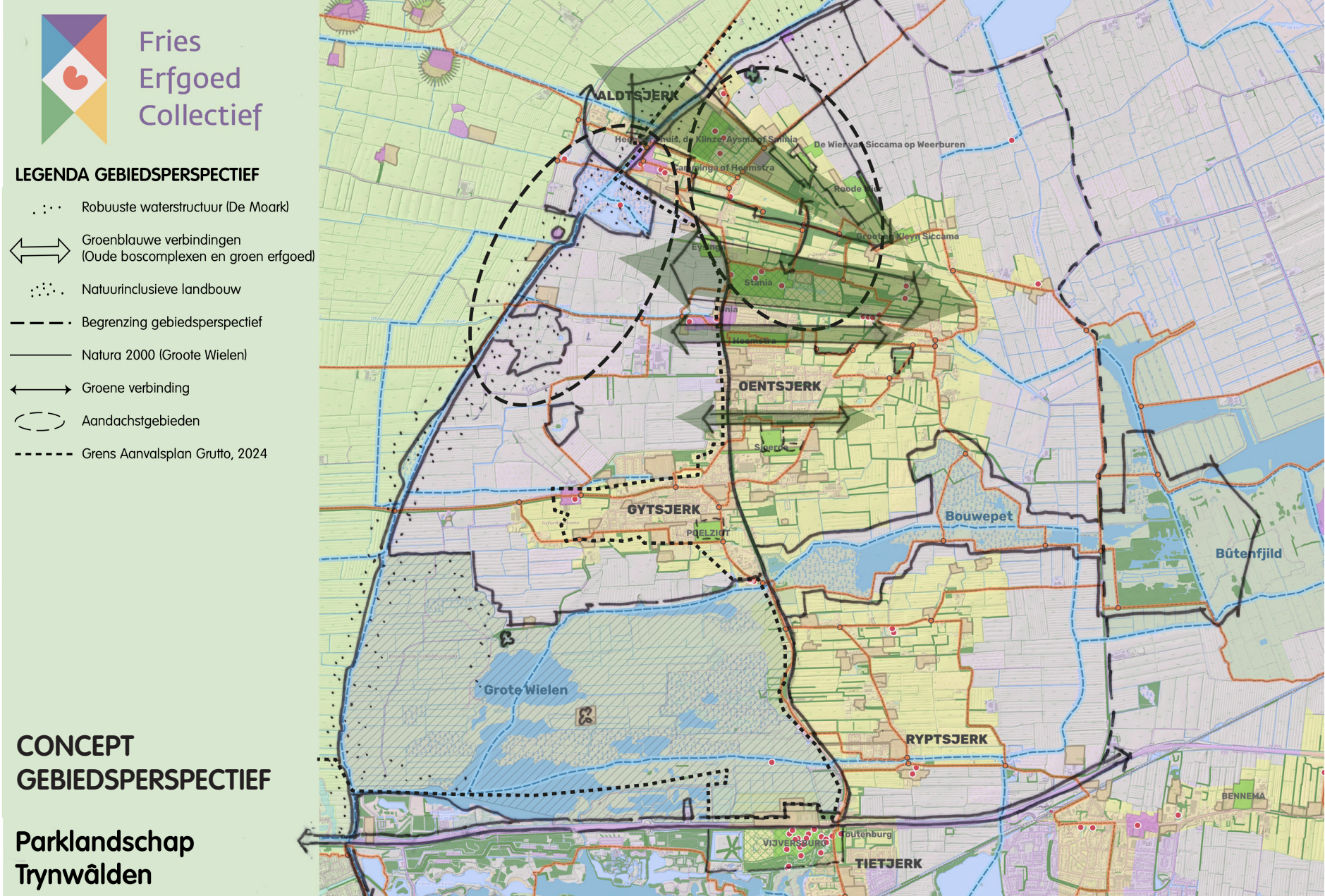
Agroforestry, versterken van erfgoedwaarden

Agroforestry is een teeltmethode waarmee bomen en struiken worden gecombineerd met akkerbouw, veeteelt en/of groenteteelt op hetzelfde perceel. Ook landschapselementen dragen bij aan de verschillende waardevolle elementen en structuren. Als voorbeeld kan dit kansrijk zijn om de voormalige statenterreinen weer zichtbaar en beleefbaar te maken door aanplant van boomgaarden en/of voedselhagen.

4.4 EEN PERSPECTIEF VOOR ECOLOGIE ÉN ERFGOED

Het gaat om een perspectief voor de toekomst van erfgoed én ecologie als onderdeel van toekomstbestendige landbouw en het realiseren van een veerkrachtige natuur en herstel van de biodiversiteit.

Het zandlandschap van de Noordlike Fryske Wâlden is de noordwestelijke uitloper van het Drents-Fries plateau. Het is een gradiëntenrijk landschap met een overgang naar het lager gelegen veenweidegebied. Drijvende kracht achter veel natuurwaarden in dit landschap is het water. Door regenwater vast te

5.0 GEBIEDSPLAN MET UITVOERINGSMAATREGELEN

Voor het benoemen van de gebiedsperspectief is een oostwest-zonering van landbouw- en natuurgebieden opgesteld waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen:

1. De kernzone (Natura2000 en NNN-gebieden) met een overgangszone voor het bevorderen van biodiversiteit buiten het Natuurnetwerk.
2. Een groene ontwikkelzone waarin onder andere de ecologische verbindingzones, de verbindende schakels tussen de verschillende natuurgebieden liggen.

Groenblauwe dooradering

Groenblauwe dooradering is een strategie om landschapselementen zoals houtwallen en waterpartijen te versterken of aan te leggen om zo de biodiversiteit, landschappelijke kwaliteit en waterberging te verbeteren. Er zijn momenteel geen specifieke projecten of initiatieven met de naam “groenblauwe dooradering” die publiekelijk bekend zijn in de buurt van Trynwälden. Het verwijst naar de bredere landschapsdoelstellingen die in dit gebied van toepassing zijn zoals de groenblauwe dooradering van De Moark en de vier groenblauwe oost-west verbindingen tussen het westelijke en oostelijke veenweidegebied. Het doel is om bestaande landschapselementen te verbinden, te versterken of nieuwe aan te leggen. Het creëert een netwerk van groene en blauwe structuren die leef-

gebieden, fourageergebieden en migratieroutes voor planten en dieren vormen. Dit kan gaan om houtige elementen zoals bomen en struiken en niet-houtige elementen zoals kruidenrijke bermen en natte elementen. Mogelijke toepassingen in de omgeving zijn het aanleggen of herstellen van houtwallen, het versterken van bosjes, het inrichten van kruidenrijke bermen en het verbeteren van watergangen.

Verbeteren ecologische noord-zuid verbinding De Moark

Wetterskip Fryslan wil in bemalingsgebied De Moark, het gebied tussen Wyns, Aldtsjerk, Gytsjerk en Ljouwert, maatregelen uitvoeren voor een duurzame en klimaatbestendige waterhuishouding en een betere waterkwaliteit. Het bemalingsgebied van De Moark wordt verbeterd door maatregelen uitvoeren voor een duurzame en klimaatbestendige waterhuishouding en een betere waterkwaliteit. Door het verbreden van hoofdwatergangen en het aanpassen van het beheer en onderhoud worden deze belangrijke hoofdwatergangen onderdeel van het goed functioneren van het watersysteem.

De Moark vormt een ecologische noord-zuid verbinding. Het ontbreekt nog aan een gezamenlijke beheersvisie van het gedeelte van het stroomgebied van De Moark. Het is een robuuste ecologische ver-

binding dat onderdeel uitmaakt van de Groote Wielen (Natua2000) en het draagt bij aan de doelstellingen van het Aanvalsplan Grutto (2024).

Het gebiedsplan Parklandschap Trynwälden is opgesteld aan de hand van de gebiedsopgaven (hoofdstuk 3) en het gebiedsperspectief (hoofdstuk 4).

Ambitie gebiedsplan en te realiseren gebiedsdoelen

In het gebiedsperspectief wordt de focus gelegd op het noordelijke deel van het gebied waar de meeste urgente opgaven zijn. De ambitie voor het gebiedsplan en de te realiseren doelen zijn gericht op de verbetering van het watersysteem (zowel kwantiteit als kwaliteit), het verkennen van kansen voor natuurinclusieve landbouw, biodiversiteit en natuur en het herstel van landschapselementen, groen erfgoed en het ontwikkelen van agroforestry. Naast de natuur- en biodiversiteitsdoelstellingen in dit gebied zijn de landschappelijke en cultuurhistorische doelstellingen relevant. Ook voor het zuidelijke deel en aan de westzijde van De Moark zijn de gebiedsopgaven vertaald naar maatregelen.

Landschappelijke en cultuurhistorische doelstellingen

Op de kaart 1930 is de kleinschaligheid van het bos- en houtwallen landschap op de zandgronden te zien met een groot aantal landgoederen. Karakteristieke kernkwaliteit zijn de vier nog aanwezige landgoederen met de van oorsprong voorkomende stinzenplanten. Het toepassen van inheems plantmateriaal passend bij de bodemsoort en aansluitend aan de hand

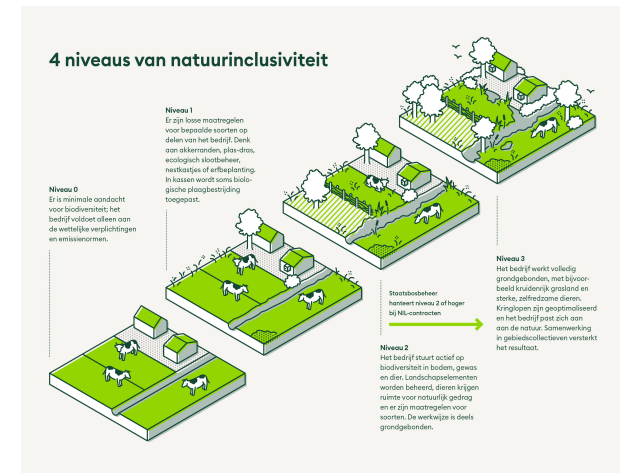
van historisch ontwerp draagt bij aan de cultuurhistorische doelstelling. De drie 19e-eeuwse landschapsparken van L.P. Roodbaard vormen het waardevolle groen erfgoed. Daarbij is met name het toepassen van het inheemse plantmateriaal, zowel voor het vervangen van oude bomen als het versterken van het historische assortiment een belangrijke doel. Het ontwikkelen van agroforestry is kansrijk voor de voormalige staten terreinen en het herstel van boerenerven.

Het gebied heeft in het verleden vele eendenkooien gehad. Het herstel van eendenkooien, houtwallen, heggen en hagenbosjes en solitaire bomen en agrarische erven is op basis van kaart 1930 uitgewerkt. Tevens zijn op deze kaart de kleine percelen in de veenweidegebieden zichtbaar, die zowel als akkerland als weidegebied functioneren. Het aanleggen van kruidenrijk grasland met een meerjarig mengsel en aangepaste bemesting draagt in belangrijke mate bij aan de doelstelling van de ontwikkelingsmogelijkheden voor natuurinclusieve landbouw, biodiversiteit en natuur.

Natuurinclusieve landbouw

Natuurinclusieve landbouw is een manier van boeren die voedselproductie combineert met het versterken van de natuur, door te werken met de natuur in plaats van ertegenin. Het doel is om de biodiversiteit te vergroten, de bodem- en waterkwaliteit te verbeteren en de belasting van het milieu te verminderen, bijvoorbeeld door meer bloemrijke randen, minder kunstmest, en het creëren van leefgebieden voor dieren zoals vogels en insecten op en rond het boerenland. Het gaat om het integreren van natuurlijke processen en ecosystemen in de bedrijfsvoering voor een duurzaam en toekomstbestendig systeem

In de Trynwälden is belangstelling voor model 3 en 4 van SBB (samenwerken beheer boswallen)

Uitvoering van de maatregelen

Groenblauwe dooradering is een strategie om landschapselementen zoals houtwallen en waterpartijen te versterken of aan te leggen om zo de biodiversiteit, landschappelijke kwaliteit en waterberging te verbeteren.

Om de verdroging van de historische bosgebieden te voorkomen zijn verschillende verbindingzones van belang; bij De Klinze, Griekenland en Turkije, Stania State, Heemstra State en ten zuiden van Giekerk. Ook zijn er maatregelen nodig voor het opmalen van de waterstand in droge periodes, zoals in de omgeving van Griekenland en Turkije en Stania State. Deze maatregelen worden alleen door Wetterskip Fryslân uitgevoerd als de betreffende eigenaren van het gebied dit agenderen. Ook ecologisch baggeren van de historische waterlopen is een belangrijk aandachtspunt.

Voor de laaggelegen veenpolders ten zuiden van Aldtsjerk kunnen de waterstanden niet verder omlaag worden gebracht. Het gebied is voor een belangrijk deel onderdeel van het stroomgebied van de Moark. Een gedeelde visie met de grondeigenaren en SBB is een aandachtspunt evenals het beheer, dat afgestemd dient te worden op het beheer van het weidevogelgebied.

Het verbeteren van gezonde bodems kan door Agricycling worden versterkt. Het is een samenwerkingsproject en heeft tot doel, om in een lokale kringloop, natuur- en bermmaaisel van terreinbeherende organisaties (TBO's) en overheden tot compost te verwerken dat ten goede komt aan de boeren.

Effectiviteit van de activiteiten

De effectiviteit van activiteiten gaat over het bereiken van de gewenste doelen met de juiste middelen en methoden. Het bepalen hiervan vereist het meten van resultaten, de kwaliteit en toegevoegde waarde van de activiteiten en het nut en noodzaak voor de samenwerkende partners. Effectiviteit wordt vaak vergeleken met efficiëntie (doe je dingen op de juiste manier, met minimale verspilling), en een optimale situatie is zowel effectief (doel bereikt) als efficiënt (met minimale middelen, medegebruik van machines):

- De activiteit draagt bij het hoger liggende doel.
- De effectiviteit wordt gemeten aan de hand van de behaalde uitkomsten, niet alleen de inspanning.
- Het gaat niet alleen om cijfers (kwantiteit), maar ook om de ervaren waarde en betekenis (kwaliteit) voor de samenwerkende partners

Haalbaarheid en mate van urgentie van de activiteiten

Door extreem korte periode van vier maanden voor het realiseren van het gebiedsplan met maatregelen, het samenstellen van een samenwerkingsverband met een penvoerder voor de subsidieaanvraag voor de uitvoering kan alleen worden ingezet op het laaghangende fruit met weinig tot geen risico's.

In de Trynwâlden is een subsidie van minimaal 0,6 miljoen en maximaal 2,3 miljoen beschikbaar voor de uitvoering van de beoogde activiteiten. Urgente activiteiten zijn het tegengaan van de verdroging van de historische (landgoed)bossen rondom Stania State, Griekenland en Turkije en de verdere bodemdaling van het laag gelegen veenweidegebied ten zuiden van Aldtsjerk te voorkomen.

De uitwerking in maatregelen is vertaald naar vijf werkpakketten, waarbij er een aantal maatregelen is die collectief door de boeren worden gedragen, op korte termijn kunnen worden uitgevoerd en weinig risicovol zijn. Een eerste inschatting betreft het om de uitvoering van projecten voor een bedrag van ongeveer € 1.5 M.

ZIE BIJGEVOEGDE MAATREGELENKAART

Activiteiten

De activiteiten om de doelen op korte termijn te bereiken zijn verdeeld in vijf werkpakketten:

1. Verbeteren van de waterkwaliteit- en kwantiteit

- Peilverhoging en opheffing bemaling (Haklam)
- Het nemen van maatregelen om het oppervlakte water te zuiveren. Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.

2. Herstellen van de biodiversiteit en natuur

- Bestrijding van exoten (rivierkreeft)
- Voor de bestrijding van de rivierkreeft is een stelpost opgenomen die op basis van een offerte nader wordt gespecificeerd.

3. Bijdragen aan natuurinclusieve landbouw en gezonde bodems

- Agricycling
- Een samenwerking met 10-15 boeren uit het gebied. De aanvraag vergunning is met de gemeente besproken.
- Herstel en aanleg kruidenrijk grasland
- Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.
- Herstel gezonde bodem, potstal productie
- Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.
- Herstel agrarische erven
- Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.

4. Behoud en versterking van landschap en cultuurhistorie

- Herstel van bestaande en verdwenen houtsingels, lanen en houtwallen. Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.
 - Herstel eendenkooi Hjelburd
- Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.
- Herstel inheems assortiment, stinzenplanten

5. Ruilverkaveling en proces- en projectkosten

- Verkenning kavelruil, strategische grondposities
- Raming voor de proces- en projectkosten

Daarnaast is het wenselijk dat er wordt samengewerkt. Op korte termijn kan er een strategische samenwerkingsagenda worden opgesteld, die wordt gefaciliteerd door een tijdelijke gebiedscoördinator. Het gaat daarbij om:

- Vitaliteitsonderzoek bossen en parken i.s.m. derden (bijvoorbeeld De Bosgroepen).
- Coördinatie en samenwerking beheer parken De Klinze, Stania State en Heemstra State, Vijversburg.
- Samenwerking boeren met beheer boswallen.
- Monitoring kwaliteit en vitaliteit boswallen
- Monitoring waterkwantiteit, opmaling bij Griekenland en Turkije
- Monitoring van waterkwaliteit, kwel?
- Versterken van groenblauwe verbindingzone stroomgebied De Moark

Activiteiten

De activiteiten om de doelen op korte termijn te bereiken zijn verdeeld in vijf werkpakketten:

1. Verbeteren van de waterkwaliteit- en kwantiteit

- Peilverhoging en opheffing bemaling (Haklam)
- Het nemen van maatregelen om het oppervlakte water te zuiveren.
Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.

2. Herstellen van de biodiversiteit en natuur

- Bestrijding van exoten (rivierkreeft)
Voor de bestrijding van de rivierkreeft is een stelpost opgenomen die op basis van een offerte nader wordt gespecificeerd.

3. Bijdragen aan natuurinclusieve landbouw en gezonde bodems

- Agricycling
Een samenwerking met 10-15 boeren uit het gebied.
De aanvraag vergunning is met de gemeente besproken.
- Herstel en aanleg kruidenrijk grasland
Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.
- Herstel gezonde bodem, potstal productie
Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.
- Herstel agrarische erven
Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.

4. Behoud en versterking van landschap en cultuurhistorie

- Herstel van bestaande en verdwenen houtsingels, lanen en houtwallen.
Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.
- Herstel eendenkooi Hjelburd
Om deze kosten nader te specificeren wordt het nog met de betreffende boeren afgestemd.
- Herstel inheems assortiment, stinzenplanten

5. Ruilverkaveling en proces- en projectkosten

- Verkenning kavelruil, strategische grondposities
- Raming voor de proces- en projectkosten

6.0 SAMENWERKING

6.1 SAMENWEKINGSVERBAND

Samenwerkingsverband voor de uitvoering van het gebiedsplan

In een periode van 4 maanden is vanuit de regeling van het Gemeenschappelijke Landbouw Beleid (GLB) een eerste verkenning mogelijk gemaakt die kan leiden tot een vervolg van een meer uitgebreide gebiedsgerichte samenwerking met een proces op de langere termijn en een samenwerkingsovereenkomst voor de betreffende belanghebbende organisaties en/of grondeigenaren.

Bij een gebiedsgerichte aanpak vanuit het GLB draait het om samenwerken met agrariërs, overheden, waterschappen en andere partijen om het gezamenlijk ontwikkelen van integrale gebiedsplannen, om specifieke gebiedsopgaven, zoals klimaatverandering of stikstofproblematiek, aan te pakken.

Er zijn vele grondeigenaren naast de boeren zijn het de terreinbeherende organisaties zoals SBB, IFG, a.s.r. en de kerkvoogdijen

Vanuit de terreinbeherende organisaties lopen verschillende pachtovereenkomsten, zowel kortlopend als erfpacht. Vanuit het gebiedsbelang voor de veenweide als weidevogelgebied is het onderling afstem-

men van de beheerdoelen en monitoring van belang. Voor het bosgebied met landgoedbossen is het van belang om het gewenste beheer en onderhoud met de gemeente Tytsjerksteradiel, SBB, IFG en Stichting op Toutenburg af te stemmen. Met name als het gaat om de vitaliteit van het groene erfgoed en de monumentale bomen, het verjongen van de bomen en lanen en de keuze voor klimaatbestendige soorten. Ook zijn er kansen voor meer efficiënt onderhoud, zoals het opschonen van de waterlopen en waterpartijen en het verwerken van het organisch materiaal in een gezamenlijk depot.

Samenwerken aan opgaven én oplossingen

Het gebiedsperspectief is opgesteld om integraal te kunnen samenwerken aan de gebiedsopgaven en het verbeteren van het natuurlijke ecosysteem. Daarbij levert het diensten zoals onder andere schoon en voldoende water, gezonde bodem en het behoud van biodiversiteit.

Het gebiedsperspectief geeft een aantal kansrijke robuuste structuren aan om de landbouw, het erfgoed en de natuur in balans te brengen. Met name het stroomgebied van de Moark is een potentieel waardevolle groenblauwe verbindingszone en onderdeel van het weidevogelgebied (Aanvalsplan Grutto, 2024). Het staat in verbinding met onder andere de natuur-

gebieden van de Groote Wielen (Natura2000), Bouwepet en het Bûtenfjild.

Samenwerken is één van de sleutelfactoren bij de realisatie van het gebiedsperspectief. Uit de kennissessies bij het opstellen van het gebiedsperspectief blijkt dat samenwerking met andere organisaties, de provincie en gemeente, zowel inhoudelijk als financieel van groot belang is. Het gebiedsperspectief vormt het gezamenlijke doel voor de verdere integrale uitwerking van het gebiedsplan en de uitvoering van de maatregelen die nodig zijn voor een toekomstbestendig Trynwâlden.

Begrip voor elkaar, alle neuzen één kant op

Begrip voor elkaars belangen is noodzakelijk om onbegrip of zelfs conflicten over de realisatie van het gemeenschappelijke doel te voorkomen. In deze fase is het essentieel om belangen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden en duidelijke taken voor de uitvoering vast te leggen.

- Gebiedsbelang

Het gebiedsperspectief geeft het gebiedsbelang aan dat de verschillende stakeholders gezamenlijk hebben opgesteld. Daarbij worden de perspectieven voor twee gebieden onderscheiden, het veenweidegebied met het stroomgebied van De Moark en de bosgebieden met de landgoederen en de dorpen.

- Bevoegdheden en verantwoordelijkheden

De provincie Fryslân ondersteunt waar nodig het proces om tot een aanvraag voor de uitvoering van de maatregelen te kunnen komen. De Gemeente Tytsjerksteradiel heeft belang dat de aanvraag voor de subsidie kan worden ingediend maar kan zelf geen aanvrager zijn, wel projectpartner. Daarnaast is de Gemeente Tytsjerksteradiel ook grondeigenaar en beheerder van onder andere het park De Klinze.

Draagvlak voor het gebiedsplan

Het samenwerkingsverband is opgericht om een gezamenlijk doel te bereiken, waarbij de onderlinge relaties gestructureerd zijn. De organisatiestructuur is het formele raamwerk dat bepaalt hoe taken zijn verdeeld, wie aan wie rapporteert en hoe er binnen het samenwerkingsverband (en de samenwerkende organisaties) wordt samengewerkt.

- Draagvlak van bewoners

Op 12 november 2025 is samen met de Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden een inspiratieavond voor bewoners gehouden waarbij het gebiedsperspectief werd toegelicht (zie bijlage verslag). Tevens is er tijdens deze avond de mogelijkheid geboden aan de dorpsbelangen van de zeven dorpen om de gewenste uitvoeringsmaatregelen voor dit gebied in te dienen. Stichting Cultureel Erfgoed Trynwâlden heeft per mail laten weten dat zij achter dit plan staan.

- Diversiteit van de projectpartners en belanghebbende partijen

De projectpartners, die betrokken zijn bij het gebied zijn het Fries Erfgoed Collectief (penvoerder) en de projectpartners It Fryske Gea, Staatsbosbeheer, Gemeente Tytsjerksteradiel, Wetterskip Fryslân en de Firma Veenstra (agrariër).

6.2 BESCHRIJVING PROJECT PARTNERS

It Fryske Gea

It Fryske Gea is de landschapsvereniging van Fryslân. Zij zetten zich in voor het beschermen, beheren en ontwikkelen van natuur, landschap en erfgoed in de provincie. Hun kennis en ervaring wordt benut voor een gezonde leefomgeving voor mens en natuur. Dit alles doen we niet alleen. Dankzij de steun van de leden, vrijwilligers en partners blijft IFG de stem van het Friese landschap.

Missie

De missie is om natuur, landschap en erfgoed in Fryslân te beschermen, te beheren en te ontwikkelen. Het wat en waarom staat in ons meerjarenbeleidsplan. Draagvlak voor ons werk is onmisbaar. Samen zijn we de stem van het Friese landschap.

Samenwerking

It Fryske Gea werkt in de Groote Wielen aan kwaliteitsverbetering in Natura2000 verband. Daarom hoeft dat geen onderdeel van dit gebiedsplan. Met de Binnenmiede-Weeshuispolder sluiten we aan bij Aanvalsplan Grutto gebied Wynserpolder, dat ook zijn eigen traject loopt.

It Fryske Gea staat open voor een verkenning of organische stofstromen die uit ons beheer van de Groote Wielen en Bûtenfjild voortkomen gekoppeld kunnen worden aan de behoeften en kansen die uit het onderdeel Agricycling voortkomen.

Visie op de langere termijn

It Fryske Gea ziet het strategisch belang van een visie op de erfgoed-, landschappelijke- en natuurwaarden in de Trynwâlden. De bijzondere verzameling States en parken, de lanen, de houtwallen en singels die vanaf de zandkop het lager gelegen omringende landschap in wijzen. Ook al valt er het nodige aan te verbeteren, dit alles vormt een woon-werkgebied van hoge kwaliteit rond enkele fraaie woonkernen en aan de rand van de grootste stad van Fryslân. We zien het belang om deze waarden te behouden en versterken en van betekenis te laten zijn voor de maatschappij van nu en morgen. Met de bosstrook Grikelân en Turkije kunnen we daar maar mondjesmaat aan bijdragen. Daarom lijkt de rol van strategisch partner ons het meest passend, naast de genoemde verkenning over beter benutting van organisch materiaal.

Staatsbosbeheer

Met kennis en kunde zorgt Staatsbosbeheer voor natuur en alles wat die voortbrengt: een veelheid aan planten en dieren, bewegingsruimte, groene energie, bouw- en grondstoffen en schone lucht. Door steeds bewust meerdere belangen af te wegen, verstaan we de kunst om in een klein land die verschillende rollen te verenigen. Zo dragen we bij aan een groener en gezonder Nederland waar mensen ook in de toekomst fijn en veilig kunnen leven.

Missie

De missie van Staatsbosbeheer is om het Nederlandse groene erfgoed te beschermen en te ontwikkelen, zodat huidige en toekomstige generaties de waarden van de natuur kunnen beleven en de natuur duurzaam benut wordt. Dit betekent dat ze zorgen voor een gezonde balans tussen natuurbehoud en recreatie, met aandacht voor biodiversiteit, klimaatadaptatie, en het maatschappelijke nut van de natuurgebieden.

- **Beschermen en ontwikkelen:**
Ze beschermen de natuurgebieden en ontwikkelen ze verder, bijvoorbeeld door meer bos aan te planten en veengebieden natter te maken om de CO2-opslag te vergroten en de natuur beter bestand te maken tegen klimaatverandering.
- **Beleven:**
Ze zorgen ervoor dat mensen de natuur kunnen beleven door middel van recreatie, educatie en speciale beleevingsconcepten. Ze beheren hiervoor de infrastructuur en voorzieningen, zoals wandelpaden en bezoekerscentra.
- **Duurzaam benutten:**
Ze benutten de natuurlijke hulpbronnen op een duurzame manier, zoals hout en biomassa, en werken samen met partners om duurzame initiatieven te ontwikkelen.

Samenwerking

Staatsbosbeheer geeft aan op dit moment geen prioriteit aan dit gebied te kunnen geven. Wel zijn zij bereid om mee te werken aan een strategische samenwerkingsagenda en het verkennen van strategische eigendommen, samen met de gemeente Tytsjerksteradiel.

Wetterskip Fryslân

De missie van Wetterskip Fryslân is het veilig en leefbaar houden van Fryslân en het Groninger Westerkwartier door het waterbeheer te verbeteren, met het doel om in 2050 een klimaatbestendige en robuuste inrichting te realiseren. De belangrijkste ambitie is om een toekomstbestendig watersysteem te creëren dat kan omgaan met klimaatverandering, met doelen als klimaatneutraliteit in 2030 en energieneutraliteit in 2025.

Ambitie

- Klimaatbestendigheid: Fryslân in 2050 klimaatneutraal en klimaatrobuust inrichten, met een watersysteem dat bestand is tegen weersextremen.
- Klimaatneutraliteit: Het streven is om in 2030 klimaatneutraal te zijn, ondersteund door een klimaatprogramma en een ‘vijfsporen’ aanpak.
- Energieneutraliteit: In 2025 energieneutraal zijn.
- Circulariteit: Circulair zijn in 2050.
- Water en bodem sturend: Water en bodem sturend maken in de ruimtelijke inrichting van Fryslân en het Groninger Westerkwartier.
- Biodiversiteit: aandacht voor herstel en in stand houden van de biodiversiteit in het water- en bodemsysteem.

Missie

- Veilig en leefbaar houden:
Zorgen voor droge voeten, sterke dijken, een goed waterpeil, en de bewaking van waterkwaliteit en afvalwaterzuivering.
- Toekomstbestendig watersysteem:
Door innovatieve oplossingen voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering, zoals zeespiegelstijging en extreme neerslag.

Samenwerking

Samenwerken met inwoners, bedrijven en organisaties om slimme oplossingen te bedenken. Wetterskip Fryslân is geen projectpartners bij de uitvoering maar wel een partner als het gaat om een verzoek van eigenaren om een probleem op te lossen.

Gemeente Tytsjerksteradiel

De missie van de gemeente Tytsjerksteradiel is om een leefbare, gezonde en inclusieve gemeente te zijn met een groene en duurzame leefomgeving waarin iedereen kan participeren en zich vitaal voelt. De gemeente werkt aan de energietransitie om energieneutraal te worden en versterkt de lokale economie door middel van toerisme en recreatie. Ook zet de gemeente zich in voor het vergroten van de zelfredzaamheid van inwoners, het versterken van de biodiversiteit en het bevorderen van gelijke kansen:

- Creëren van een gemeente waarin verschillen worden omarmd en iedereen kan meedoen.
- Bereiken van een inclusief beleid dat participatie, toegankelijkheid en respect voor diversiteit centraal stelt.
- Erkennen van de gemeente als regenbooggemeente.

Duurzaamheid en klimaat:

- Energieneutraal worden in 2040 door middel van besparing en duurzame energieopwekking.
- Inzetten op biodiversiteit voor een sterke natuur en leefomgeving.
- Bijdragen aan een eerlijke en duurzame wereld via de Global Goals.

Samenwerking

De gemeente Tytsjerksteradiel kan geen penvoerder zijn voor de uitvoering maar kan wel als projectpartner participeren bij de uitvoering, waarbij op dit moment geen financiële toezegging wordt gegeven.

Firma Veenstra, agrariër

Firma Veenstra (Vennootschap onder firma) is gevestigd aan de Boskwei 23 in Readtsjerk. Het bedrijf is primair werkzaam in de landbouwsector en voert daarnaast ook activiteiten uit op het gebied van dienstverlening voor de akker- en/of tuinbouw,

Interview met Firma Veenstra, door Jan Olaf Tjabringa en Jan Roelof Meesters (november 2025)

Er is nog niet echt sprake van een samenwerking tussen agrariërs in de omgeving. Er heerst terughoudendheid bij veel agrariërs om na te denken over verandering. Een samenwerking met een TBO (bijvoorbeeld Staatsbosbeheer) ziet Veenstra wel zitten, waarbij zeggenschap voor hem wel van belang is. Wellicht biedt het beheren van een singel van Staatsbosbeheer, omgeven door land van Veenstra, hier een eerste kans voor. Dit past in het denken over economie en natuur in balans. Het beheren van elzensingels, het composteren van takhout/blad, het nadenken over een voedselbos sluiten hierop aan. Ook de wateropgave speelt hier een rol, denkend aan DAW. Voor een combinatie met akkerbouw leent het bedrijf/de omgeving zich minder goed. Op de relatief kleine schaal (beperkt passende grondsoort) is dat minder voor de hand liggend.

Vervolg

Open staan voor verandering, een verder te ontwikkelen proactieve houding om kansen af te wegen en een samenwerking met agrariërs, TBO's, NGO's, en overheden liggen op tafel als het gaat om de doorontwikkeling van het bedrijf van dhr. Veenstra én de omgeving, waarbij economie en natuur voor elkaar van meerwaarde moeten zijn. Als eerste vervolg worden 4 stappen gezien, die als input dienen voor een herijkt bedrijfs- en omgevingsplan.

1. Een gesprek met Staatsbosbeheer over het beheer van elzensingels.
2. Een omgevingsdialog met de directe buurt, als een open gesprek over het leven in de buurt, over omgevingsfactoren die voor eenieder een rol spelen, over wensen en kansen.
3. Een gesprek met een groep agrarische ondernemers over gedeelde belangen, wensen en toekomstplannen. Hoe verhouden bedrijf en omgeving zich tot elkaar?
4. Verdiepende bedrijfsanalyse, met feiten & cijfers.

Herijkt bedrijfsplan voor de komende 5 jaar, met daarin een afweging wat bij de ondernemer, het bedrijf en omgeving past en wat niet, ⇒ keuzes maken.

6.3 BESCHRIJVING BELANGHEBBENDE PARTIJEN

Vereniging Noardlike Fryske Wâlden, afdeling Wâld en Fennen

De Noardlike Fryske Wâlden (Noordelijke Friese Wouden) is een vereniging met als werkgebied Noord-oost-Fryslân en Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden. Het overgrote deel van de bijna 800 leden, boeren en particulieren, zorgt met (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer voor het behoud van dit bijzondere landschap en de boerenlandvogels.

De Vereniging Noardlike Fryske Walden, afdeling Wâld en Fennen heeft meegewerkt om de betreffende boeren uit het gebied te benaderen en de werkpakketten mede te specificeren. Het heeft geleid tot een extra bijeenkomst op 1 december 2025. Daarbij zijn alle geïnteresseerde boeren uitgenodigd om aan te kunnen sluiten bij het gebiedsplan en mogelijk ook te betrekken bij de uitvoering van de maatregelen (zie bijlage verslag en invulformulier).

Missie

De vereniging streeft naar een gebiedsgerichte vitale landbouw, midden in de mienskip (samenleving), die vervlochten is met het cultuurhistorische landschap en bijbehorende natuurwaarden. Zij wil daarbij vanuit het ledencollectief (bottom-up) optreden als gebiedspartner en beïnvloeder van beleid richting andere partners en bewoners.

Het doel van de vereniging is ervoor zorgen dat de boeren in de regio Noordoost-Fryslân hun bedrijf kunnen blijven voortzetten en dat ze tegelijk het landschap mooi houden en daarvoor vergoedingen voor (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer krijgen. De boeren houden rekening met de flora en fauna (natuurinclusieve landbouw). De vereniging werkt ook mee aan diverse innovatieprojecten voor de landbouw binnen o.a. het Fjildlab. Daarnaast werkt de vereniging aan (educatie)projecten voor het vergroten van de betrokkenheid van bezoekers en bewoners van het Nationaal Landschap.

Samenwerking

De vereniging is met zes andere Friese agrarische collectieven verenigd in het Kollektivenberied Fryslân. Landelijk werken de 40 collectieven samen in BoerenNatuur.

**Penvoederschap uitvoering gebiedsplan
Parklandschap Trynwâlden**

Het bestuur van de Vereniging Noardlike Fryske Wâlden heeft besloten in deze fase van afronding van de ene en opstart van de andere niet het penvoederschap te willen voeren van een mogelijke subsidieaanvraag voor de uitvoering van maatregelen. Een van de redenen daarvoor is de korte tijd die tussen nu en en 30 januari nog rest om een aanvraag met deze

omvang goed voor te bereiden en er onvoldoende draagvlak op dit moment bij partijen, anders dan agrarische ondernemers, om nu op voort te borduren. Daarmee mist er ons inziens op dit moment de noodzakelijke integrale aanpak. Daarnaast ontbreekt op dit moment duidelijkheid over de mogelijkheden om in die voorkomende gevallen na inrichting ook gebruik te kunnen maken van ANLb.

Provincie Fryslân

De belangrijkste ambities van de provincie Fryslân richten zich op het versterken van een vitaal, leefbaar en bereikbaar Fryslân, het versnellen van de energietransitie, het klimaatadaptief inrichten van de provincie en het versterken van de biodiversiteit. Dit wordt concreet gemaakt door ambitieuze doelen te stellen, zoals het worden van de meest circulaire regio van Europa in 2025 en het realiseren van duurzame elektriciteit in 2030. Daarnaast wil Fryslân de landbouw en natuur in balans brengen en de leefbaarheid verder verbeteren door middel van samenwerking met partners. De provincie Fryslân heeft de medewerking toegezegd en is bij een aantal sessies aanwezig geweest om de rol en faciliteiten van de provincie aan te geven.

Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden

Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden zet zich sinds 2021 in voor het behoud én de beleving van de Trynwâlden. Zij verbinden bewoners met hun omgeving – natuur, groen erfgoed, geschiedenis en verhalen over traditie en kunst. Er zijn vier werkgroepen actief met ongeveer 30 vrijwilligers. De werkgroep Levende bermen beheert ca vijf kilometer bermen zoals de vlinderberm, het ‘blommenpaad’ en de bijenweide. De werkgroep Bomen vraagt aandacht voor behoud en bescherming van monumentale bomen, de werkgroep Stinzenplanten brengt in het voorjaar de stinzenplanten in kaart en de werkgroep Paden onderzoekt hoe de recreatiepaden beter kunnen worden verbonden met elkaar. Zij willen als coördinerende partij ook samenwerken bij de uitvoering van met name het herstel van paden.

Stichting op Toutenburg

Stichting op Toutenburg heeft naast het landgoed Vijversburg een aantal percelen in bezit met de eendenkooi Hjelburd ten noorden van De Klinze. Zij willen voor de uitvoering projectpartner zijn voor het herstel van de eendenkooi en het herstel inheems assortiment voor de stinzenplanten.

A.s.r.

Het duurzaamheidsprogramma van a.s.r. erfpacht omvat het stimuleren van duurzaam boeren door middel van een korting van 5% tot 10% op de canon, mits aan duurzaamheidseisen wordt voldaan. Deze eisen zijn onderverdeeld in drie pijlers: bodemgezondheid (via de Open Bodem Index), biodiversiteit (zoals ANLb) en een duurzaam ondernemersplan. Vanaf 2024 wordt alleen nog nieuwe grond uitgegeven in duurzame erfpacht, maar ook bestaande contracten kunnen meedoen aan het programma.

Met a.s.r is gesproken als grondeigenaar, zij hebben ongeveer 28 ha. in bezit en verpachten dit met langdurige pachtovereenkomsten. Zij hebben een regeling voor duurzaam boeren om een reductie op de pacht te geven van 10% de eerste 3 jaar en 5 % de volgende jaren.

Kernpunten van het programma

- Korting:
Een korting van 5% tot 10% op de canon c.q. pacht voor boeren die voldoen aan de duurzaamheidseisen.
- Duurzaamheidseisen:
Boeren moeten voldoen aan eisen op het gebied van: o Bodemgezondheid: Actief deelnemen aan de Open Bodem Index (OBI) en de bodemdata delen, en werken aan het verbeteren van de OBI-score.
Biodiversiteit: Maatregelen nemen om de biodiversiteit op het bedrijf te bevorderen, bijvoorbeeld door middel van ANLb of het inzaaien van bloemrijke mengsels.
Duurzaam Ondernemersplan: Een plan opstellen dat beschrijft hoe het bedrijf zich duurzaam ontwikkelt en welke maatregelen er worden genomen.
- Toepassing:
Het programma geldt voor alle agrarische (erf)pachtproducten, inclusief reguliere en geliberaliseerde pacht.
- Nieuwe contracten:
Vanaf 2024 wordt er alleen nog nieuwe grond uitgegeven onder deze duurzame erfpachtvoorwaarden.

6.4 SAMENVATTING

Het gebied bestaat uit twee delen, ieder met eigen opgaven. Voor het hogere bosrijke gebied met landgoederen op het zand is de verdroging actueel. Voor het nattere veenweidegebied met het stroomgebied van De Moark is vernatting actueel. Beide gebieden kenmerken zich door de kleinschaligheid, zowel het coulisselandschap met de bossen en houtwallen als de verkaveling in de veenweiden. Ook de omvang van de agrarische bedrijven is kleinschalig. Daarmee is het aantal grondeigenaren in dit gebied naar verhouding erg groot.

Uit de kennissessies en bijeenkomsten is gebleken dat er nog geen sprake is van een samenwerkingsverband in dit gebied. Partijen praten wel één op één met elkaar maar er is geen integraal gebiedsoverleg vanuit de opgaven met meerdere partijen. Voor de opgaven die zijn geformuleerd in hoofdstuk 3 is niet altijd een probleemeigenaar gevonden.

Gesteld kan worden dat het in dit gebied ontbreekt aan een coöperatieve samenwerking en een partij, die zich het belang van het gebied behartigt in plaats van alleen het eigendom. Om op korte termijn te kunnen samenwerken is aan Bosgroep Noord-Oost Nederland gevraagd of zij een rol kunnen spelen bij deze gebiedsontwikkeling en bij het faciliteren van de subsidieaanvraag en de uitvoering van de maatregelen. In het Parklandschap Oranjewoud en

Beetsterzwaag vervullen zij deze rol als het gaat om samenwerking tussen eigenaren en het benutten van subsidies en het effectief en efficiënt beheer van bos- en natuurterreinen.

Voorgesteld wordt om een strategische gebiedsagenda op te stellen. Het is een langetermijnvisie en een plan van aanpak dat de ambities, opgaven en doelen voor dit gebied vastlegt. Het betreft verschillende partijen (stakeholders) om gezamenlijke oplossingen te ontwikkelen. Het is een instrument om hoofdlijnen uit te zetten voor de toekomst, los van dagelijkse operationele taken.

Daarnaast is voor de korte termijn 2026-2028 een maatregelenplan opgesteld, waarbij wordt ingezet op het laaghangende fruit voor de kansen voor natuurinclusieve landbouw naar aard en schaal van dit gebied en de verbeteringen van de ecologie en het erfgoed. In januari 2026 moet blijken of er een penvoerder is die een koepelaanvraag kan indienen samen met een aantal projectpartners, Gemeente Tytsjerksteradiel, Stichting op Toutenburg en Fries Erfgoed Collectief. Voor deze aanvraag is het van belang dat ook IFG en SBB zich als projectpartner aansluiten. De Vereniging Noardlike Fryske Walden kan de landbouwbelangen van de boeren in dit gebied vertegenwoordigen

Bosgroep Noord-Oost Nederland

Bosgroep Noord-Oost Nederland is een coöperatie van en voor eigenaren van bos- en natuurterreinen. Zij adviseren en ontzorgen leden bij het duurzaam beheer en de ontwikkeling van bos en natuur.

De coöperatie heeft ten doel het voorzien in de materiële behoeften van haar leden door het bevorderen van een doelmatig beheer en/of meer rendabele exploitatie van landgoederen, bossen en natuurterreinen van de leden, teneinde aldus deze landgoederen, bossen en natuurterreinen duurzaam in stand te houden en de daaraan verbonden functies, zoals houtproductie en recreatie en waarden zoals natuur, landschap en cultuurhistorie, te ontwikkelen.

6.5 CONCLUSIE

Een op te richten samenwerkingsverband

Het Parklandschap Trynwâlden is onderdeel van het Nationale landschap Noardlike Fryske Wâlden. De Fryske Wâlden is in 2025 door de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap aangewezen als een van de acht iconische landschappen van Nederland. Daarmee laat de landelijke vereniging zien dat het een bijzonder gaaf en heel divers landschap is, dat meer waardering en bescherming verdient om voor de toekomst bewaard te blijven.

Het is de trots van de bewoners, ondernemers, belangengroepen en professionele organisaties die er wonen en werken. Dat vraagt om een samenwerkingsverband tussen vele gebiedspartijen en grondeigenaren. Goede ideeën, actuele opgaven voor vitale landbouw van boeren, een gezonde leefomgeving voor bewoners, brede welvaart voor ondernemers en de maatschappelijke meerwaarde van erfgoed en collectief groenbeheer zijn daarbij onmisbaar. Gebiedspartijen en grondeigenaren kunnen samen met de overheden, provincie en gemeente, het gebied dan ook als zodanig op de kaart te zetten. Als voorbeeld kan de Gebiedscoöperatie Zuidoost Friesland worden genoemd, waarbij wordt samengewerkt aan duurzame landbouw, vitale dorpen, versterking van natuur en landschap en een gezonde regionale economie. Leden van Gebiedscoöperatie Zuidoost Friesland zijn maatschappelijke (belangen)groepen

(zoals dorpsverenigingen, natuur- of agrarische verenigingen), professioneel maatschappelijke partijen (natuur- en landschapsorganisaties) en overheden die zich nauw verbonden voelen met het gebied. Particulieren en bedrijven kunnen supporter worden. De partijen die daarbij samenwerken zijn onder andere Gemeente Ooststellingwerf, Staatsbosbeheer, It Fryske Gea, Natuurmonumenten, Agrarisch natuurbeheer, IVN, Landschapsbeheer Friesland en FB Oranjewoud.

De conclusie voor het Parklandschap Trynwâlden is dat de samenwerking aan het gebiedsperspectief heeft geleid tot het formuleren van de gebiedsopgaven en het opstellen van een gebiedsplan met uitvoeringsmaatregelen. Voordat er tot uitvoering kan worden overgegaan zal er eerst een samenwerkingsverband moeten komen, dat als rechtspersoon de rol van penvoerder op zich kan nemen. Om een vervolg te geven aan de samenwerking zal er aan de hand van een strategische samenwerkingsagenda een aantal bijeenkomsten in 2026 worden georganiseerd om te komen tot een formele samenwerkingsvorm, zodat er ook tot uitvoering kan worden gekomen.

Vereniging It Fryske Gea

It Fryske Gea is terughoudend over een actieve rol. Er wordt gewerkt aan de overgang naar langere pachtcontracten. Ze denken constructief mee over samenwerking, onder andere met Staatsbosbeheer en andere partijen. Ze vinden het belangrijk om samen met boeren naar kansen te kijken, maar plaatsen ook een kritische kanttekening bij de haalbaarheid van dit project qua planning.

Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer richt zich op het verbeteren van water- en bodemsystemen en het herstel van natte gebieden. Ze zoeken naar een goede balans tussen natuurbeheer en landbouw, waarbij langdurige pachtcontracten en direct contact met boeren belangrijk zijn om vertrouwen op te bouwen. In het herstel van landschapselementen staan ze open voor samenwerking en kennisdeling. Hun houding is betrokken en vernieuwingsgericht: ze willen ruimte maken voor nieuwe ideeën en samenwerking.

Wetterskip Fryslân

Het Wetterskip Fryslân ziet zichzelf niet als trekker van de gebiedsopgaven en geeft aan dat ook de provincie daarin een belangrijke rol heeft. Ze richten zich vooral op maatregelen die op korte termijn uitvoerbaar zijn. In een samenwerkingsverband sluiten ze aan bij deze standpunten: er is behoefte aan structuur, een vaste contactpersoon en een meer formele organisa-

tievorm. Mocht de provincie deze rol niet oppakken, dan werken ze mee op verzoek van de eigenaren met de korte termijnacties. Ze staan positief tegenover het herstel van natte gebieden.

Firma Veenstra

Evert Visser staat open voor een allereerste één op één gesprekken met Jan-Olaf Tjabringa (CultuurLand Advies) om de mogelijkheden voor natuurinclusieve landbouw en kruidenrijk grasland te bespreken.

Gemeente Tytsjerksteradiel

De gemeente signaleert een gebrek aan initiatief in het gebied en ziet dat er momenteel geen trekkers en/of gebiedscommissie actief zijn. Ze achten zichzelf hierin niet de aangewezen partij en wijzen de provincie om dit te faciliteren. Ze benadrukken het belang van een gebiedscommissie om samenwerking en gezamenlijke doelen te versterken. Daarnaast vinden ze dat het gebied een beheerplan nodig heeft.

Stichting Fries Erfgoed Collectief

De stichting is penvoerder van het gebiedsplan en heeft de partijen bij elkaar gebracht tijdens een aantal bijeenkomsten. De waarden van groen erfgoed én natuur zijn voor het collectief van belang om de samenwerking tussen de vele gebiedspartijen en grondeigenaren een vervolg te geven. De stichting kan geen penvoerder zijn bij de uitvoering maar blijft

betrokken als projectpartner om de samenwerking verder te professionaliseren.

Vereniging Noardlike Fryske Wâlden, afdeling Wâld & Finnen

De vereniging erkent het belang van samenwerking, maar ervaart het lastig om de juiste mensen samen te brengen. Ze zijn kritisch en stellen scherpe vragen over urgentie en besluitvorming. Ze denken duidelijk vanuit het agrarische perspectief, willen boeren kansen bieden en zien duurzaamheid en kavelruil als kansrijke maatregelen. Ze hechten minder waarde aan het simpel wegwerken van achterstallig onderhoud; maatregelen moeten volgens hen een echte investering zijn.

Provincie Fryslân

De provincie is enthousiast over de mogelijkheden binnen de subsidieregeling van het GLB. Het zou een impuls kunnen geven om de kwaliteit te verbeteren. Noemt dat als ieder zijn punten aangeeft, de punten vanuit verschillende partijen gekoppeld kunnen worden. Hieruit kunnen gezamenlijke oplossingen voortkomen. De provincie heeft geen actieve rol om de samenwerking in dit gebied verder te stimuleren.

Stichting op Toutenburg

De stichting wil graag betrokken worden als projectpartner bij de uitvoering. Zij hebben twee projecten in het gebied voor de versterking van landschap en cultuurhis-

torie; het herstel van de eendenkooi en het herstel van het inheemse assortiment voor de stinzenplanten.

Stichting Landschapsbeheer Friesland

Landschapsbeheer ziet de waarde van het gebied, maar voelt zich niet de aangewezen partij voor individuele gesprekken met agrariërs. Ze vinden het opstellen van een gebiedsperspectief in korte tijd ambitieus en vergelijken het met eerdere ervaringen, zoals de gebiedscommissie in Veenweiden, waardoor ze het haalbaarheidsgehalte laag inschatten.

Agrariërs

De aanwezige agrariërs zijn terughoudend door de tegenslagen die zij meemaken, maar erkennen tegelijkertijd het belang van het gebied en de kansen die het biedt. Ze zien nog geen directe noodzaak voor uitvoering op korte termijn met alle onzekerheden in de landbouw. Het één-op-één gesprek met projectpartner Evert Veenstra werd goed ontvangen.

Stichting Cultuur & Landschap Trynwâlden

De stichting denkt graag mee om een verdere samenwerking in gang te zetten en vindt het gebied de moeite waard. Ze is van mening dat de opgave bepaald dat er beter moet worden samengewerkt om de gebiedsopgaven aan te pakken. De inzet van vrijwilligers van de stichting kunnen daar een bijdrage aan leveren.

7.0 KOSTENRAMING

7.1 MAATREGELEN KORTE TERMIJN

GEBIEDSPAN GROEN PARKLANDSCHAP TRYNWALDEN MAATREGELEN 2026-2028	TOTAAL	PRIJS	eenheidsprijs	eenheid	PROJECTPARTNERS					BOEREN															OVERIGE	
					WF	IFG	SBB	FV	GT	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	ST.TO.	ASR
						522 ha.	88 ha.	59 ha.	9 ha.	20 ha.	24 ha.	10 ha.			46 ha.	11 ha.	43 ha.	43 ha.	62 ha.	102 ha.	58 ha.	45 ha.	14 ha.	33 ha.	35 ha.	4 ha
Werkpakket 1: Verbeteren van de waterkwaliteit en kwantiteit	45.000,00																									
1 Hoger waterpeil agrarisch (Haklam)		25.000,00	12.500,00	st						25.000,00																
2 Het nemen van maatregelen om oppervlaktewater te zuiveren		20.000,00	10.000,00	st													10.000,00	10.000,00								
Werkpakket 2: Herstellen van de biodiversiteit en natuur	500.000,00																									
1 Bijdragen aan het tegengaan van biodiversiteitsverlies, bestrijding exoten (rivierkreeft) STELPOST		500.000,00	1,00	EUR																						
Werkpakket 3: Bijdragen aan natuurinclusieve landbouw en gezonde bodems	745.000,00																									
1 Herstel bolle akkers, rondleggen akkers, greppels op max 20m en inzaaien met grasklaver productie mengsel		10.000,00	100,00	are																	5.000,00	5.000,00				
2 Herstel bolle akkers maar dan inzaaien met kruidenmengsel en 10 jaar in stand houden		22.500,00	100,00	are								7.500,00		7.500,00					7.500,00							
3 Aanleg kruidenrijke perceelsranden, biodiversiteit en KRW		37.500,00	100,00	are								7.500,00					15.000,00				15.000,00					
4 Herstel gezonde bodem, ontwikkelen Agricycling. Aanleg van gecertificeerde inrichting. Leveringszekerheid nodig		385.000,00	1,00	EUR								50.000,00	25.000,00	10.000,00	50.000,00		50.000,00		50.000,00	50.000,00	50.000,00	50.000,00				
5 Herstel gezonde bodem. Bouw potstal om ruige mest te produceren ten einde in te zetten in weidevogelgebied als biotoop- en bodemverbetering		270.000,00	1,00	EUR						50.000,00	50.000,00		10.000,00	10.000,00			50.000,00				50.000,00	50.000,00				
6 Herstel agrarische erven		20.000,00	20.000,00	st														20.000,00								
Werkpakket 4: Behoud en versterking van landschap en cultuurhistorie	400.000,00																									
1 Herstel en aanleg groenstructuren (houtwallen)		100.000,00	1,00	EUR																						
2 Herstel eendenkooi Hjelburd		200.000,00	200.000,00	st																						200.000,00
3 Herstel inheems assortiment, stinzenplanten		100.000,00	1,00	EUR																						
Subtotaal (75%)	1.690.000,00	1.690.000,00								75.000,00	107.500,00	32.500,00	20.000,00	17.500,00	50.000,00	0,00	125.000,00	30.000,00	57.500,00	50.000,00	120.000,00	105.000,00	0,00	0,00	200.000,00	0,00
Werkpakket 5: Ruilverkaveling en draagvlakontwikkeling (25%)	563.333,33																									
1 Kavelruil																										
Strategisch grondbezit																										
3 Proces- en projectkosten																										
TOTAAL	2.253.333,33																									

7.2 MAATREGELEN LANGE TERMIJN

MAATREGELEN																										
	TOTAAL	PRIJS	eenheidsprijs	eenheid	PROJECTPARTNERS					BOEREN															OVERIGE	
					WF	IFG 522 ha.	SBB 88 ha.	FV 59 ha.	GT 9 ha.	1 20 ha.	2 24 ha.	3 10 ha.	4	5	6 46 ha.	7 11 ha.	8 43 ha.	9 43 ha.	10 62 ha.	11 102 ha.	12 58 ha.	13 45 ha.	14 14 ha.	15 33 ha.	ST.TO. 35 ha.	ASR 4 ha
Werkpakket 1: Verbeteren van de waterkwaliteit en kwantiteit	1.019.500,00																									
1 Oeverafkalving		37.500,00	7,50 m1							7.500,00									30.000,00							
2 Aanleg natuurvriendelijke en flauwe oevers		11.000,00	7,50 m1							7.500,00		3.500,00														
3 Verbreden van sloten en verflauwen van oevers		11.000,00	7,50 m1							7.500,00		3.500,00														
4 Peilverhoging en opheffen bemaling		150.000,00	50.000,00 st							150.000,00																
Pomp voor vernatting plas-dras gebied		150.000,00	50.000,00 st														150.000,00									
Hoger waterpeil agrarisch (Haklam)		25.000,00	12.500,00 st							25.000,00																
Zomer- en winterpeil gelijk		25.000,00	12.500,00 st							25.000,00																
5 Verhogen slootbodems en duikers			m1							25.000,00																
6 Plaatsen stuwen		100.000,00	50.000,00 st																100.000,00							
7 Waterkwaliteitsbaggeren in KRW meren, plassen en kanalen		75.000,00	15,00 m1																75.000,00							
8 Aanleggen van vispassages			st																							
9 Het nemen van maatregelen om oppervlaktewater te zuiveren		20.000,00	10.000,00 st														10.000,00	10.000,00								
Lisdoddeteelt		5.000,00	50,00 are							5.000,00																
Helofytenfilter		10.000,00	50,00 are									10.000,00														
Persleiding vanaf IBA-systeem		400.000,00	500,00 m1									200.000,00					200.000,00									
Werkpakket 2: Herstellen van de biodiversiteit en natuur	555.000,00																									
10 Het aanleggen van voorzieningen om nutriëntenrijk slib af te vangen		7.500,00	7.500,00 st							7.500,00																
11 Het nemen van maatregelen waarmee de toevoer van nutriëntenrijk water wordt voorkomen en/of verminderd		40.000,00	5.000,00 st							15.000,00	15.000,00		10.000,00													
12 Aanleg visvriendelijke oevers		7.500,00	7,50 m1							7.500,00																
13 Bijdragen aan het tegengaan van biodiversiteitsverlies, bestrijding exoten (rivierkreeft) STELPOST		500.000,00	1,00 EUR																							
Werkpakket 3: Bijdragen aan natuurinclusieve landbouw en gezonde bodems	947.500,00																									
14 Herstel en aanleg kruidenrijk greppelland en kruinige percelen			are																							
Herstel bolle akkers, rondleggen akkers, greppels op max 20m en inzaaien met grasklaver productie mengsel		10.000,00	100,00 are																5.000,00	5.000,00						
Herstel bolle akkers maar dan inzaaien met kruidenmengsel en 10 jaar in stand houden		22.500,00	100,00 are																							
Aanleg kruidenrijke perceelsranden, biodiversiteit en KRW		37.500,00	100,00 are								7.500,00			7.500,00				7.500,00								
15 Herstel gezonde bodem, ontwikkelen Agricycling. Aanleg van gecertificeerde inrichting. Leveringszekerheid nodig		385.000,00	1,00 EUR								50.000,00	25.000,00	10.000,00		50.000,00		15.000,00		15.000,00							
16 Herstel gezonde bodem. Bouw potstal om ruige mest te produceren ten einde in te zetten in weidevogelgebied als biotoop- en bodemverbetering		270.000,00	1,00 EUR							50.000,00	50.000,00		10.000,00	10.000,00		50.000,00		50.000,00	50.000,00	50.000,00	50.000,00					
Beheers- en rotatieverplichting		5.000,00	1,00 EUR														5.000,00									
17 Aanleg betonpad / vogelkijkhut		75.000,00	75.000,00 st																75.000,00							
18 Herstel agrarische erven		20.000,00	20.000,00 st															20.000,00								
Herstel agrarisch erf, erfbeplanting en boomgaarden		70.000,00	1,00 EUR								20.000,00	10.000,00														
Vergroten biodiversiteit (boeren)erven. Voedselhaag, fruitbomen		37.500,00	1,00 EUR							15.000,00	15.000,00	7.500,00							20.000,00		20.000,00					
19 Aanleg en herstel akker-, grasland-, en/of struweelranden en vogel- en/of wintervoedselakkers		15.000,00	150,00 are															15.000,00								
Werkpakket 4: Behoud en versterking van landschap en cultuurhistorie	455.000,00																									
20 Herstel en aanleg groenstructuren (houtwallen)		100.000,00	1,00 EUR																							
21 Herstel pingoruiïnes, dobben		15.000,00	7.500,00 st														7.500,00		7.500,00							
Herstel eendenkooi Hjelburd		200.000,00	200.000,00 st																				200.000,00			
22 Herstel historische waterlopen			m1																							
23 Herstel en aanleg landgoederen, buitenplaatsen, state- of kloosterterreinen		40.000,00	40.000,00 st																40.000,00							
24 Herstel inheems assortiment, stinzenplanten		100.000,00	1,00 EUR																							
Subtotaal (75%)	2.977.000,00	2.977.000,00								322.500,00	157.500,00	267.000,00	30.000,00	17.500,00	50.000,00	0,00	330.000,00	52.500,00	282.500,00	322.500,00	120.000,00	125.000,00	0,00	0,00	200.000,00	0,00
Werkpakket 5: Ruilverkaveling en draagvlakontwikkeling (25%)	992.333,33																									
25 Kavelruil																										
Strategisch grondbezit																										
26 Proces- en projectkosten																										
TOTAAL	3.969.333,33																									

BIJLAGEN

Kennissessie 1 Verbeteren water- en bodemsysteem

Groen Parklandschap Trynwälden (GLB Planvorming gebiedsontwikkeling Fryslân)

Datum	25 september 2025
Locatie	Wetterskip Fryslân
Kenmerk	755 04 307 250925

Aanwezigen	Henk Sikma	Wetterskip Fryslân
	Jan van der Velde	Wetterskip Fryslân
	Peter Visser	Wetterskip Fryslân
	Irene Vries	Wetterskip Fryslân
	Mark Bosloper	Gemeente Tytsjerksteradiel
	Fokke Jan de Jong	It Fryske Gea
	Willem Molenman	Staatsbosbeheer
	Els van der Laan	Fries Erfgoed Collectief
	Jelle Schotanus	Fries Erfgoed Collectief
	Hannah Postma	Fries Erfgoed Collectief
Afwezig	Yke Visser	Gemeente Tytsjerksteradiel
	Evert Veenstra	Firma Veenstra

1. Inleiding

Tijdens de eerste FEC-kennissessie is met diverse gebiedspartijen gesproken over de huidige uitdagingen en toekomstige kansen in het beheer van water- en bodemsystemen. Het doel van de sessie was om gezamenlijk inzicht te krijgen in de urgentie voor gebiedsopgaven. En om te verkennen welke maatregelen op korte en lange termijn kansrijk zijn.

Het blijkt dat waterhuishouding, bodemdaling, landbouwtransitie en natuurwaarden sterk met elkaar verweven zijn. Door kennis te bundelen en praktijkervaringen te delen, ontstaat een beter beeld van de mogelijkheden én de knelpunten.

2. Toelichting Jan van der Velde

Jan van der Velde opent de sessie met een presentatie over de gebiedsopgave van het Wetterskip in De Alde Feanen. Net als in het parklandschap Trynwälden speelt hier de problematiek van verdroging en bodemdaling, zij het op een kleinere schaal. Deze uitdagingen hebben grote invloed op het gebied en vragen om gerichte maatregelen. Het Wetterskip heeft daarom verschillende ingrepen doorgevoerd. Waterconservering blijkt essentieel in de strijd tegen verdroging, terwijl ook relatief kleine ingrepen, zoals het verhogen van duikers, al een merkbaar positief effect kunnen hebben. Dankzij de presentatie kregen de aanwezigen een helder beeld van de actuele opgaven in Friesland en de manier waarop het Wetterskip hiermee omgaat.

Verslag kennissessie 1 - Verbeteren water- en bodemsystemen

3. Doel kennissessie 1:

- Verbeteren van de waterkwaliteit- en kwantiteit
- Gezonde bodem

Thema's

- **Verbeteren Waterkwaliteit- en kwantiteit**
 - Water vasthouden in polders (retentiegebieden, flexibeler peilbeheer).
 - Boezembeheer en discussies over peilstanden (gescheiden boezempeil, dubbele boezems).
 - Variatie in waterbehoeften afhankelijk van seizoenen, landbouw en natuur.
 - Kansen voor lokaal water vasthouden (kleinere ingrepen, vooral maatwerk).
 - Vooral infiltratie binnen Parklandschap Trynwälden, kwel beperkt (moet aan de hand van bodemkaarten achterhaald worden hoe deze verdeling er precies uit ziet).
 - Weidevogelgebieden spelen een belangrijke rol bij keuzes rond retentie en peilverhoging.
 - Ecologische kwaliteit water (voedselrijkdom door bladval en beheer).

• Gezonde bodem

- Grondwaterstand verhogen werkt positief, maar niet overal toepasbaar.
- Bodemopbouw en variatie in gebieden (veen, zand, klei) vragen om maatwerk.
- Toekomst van landbouw op lage veengronden wordt kritisch bekeken (mogelijk functiewijzigingen).
- Natuurinclusieve landbouw en pilots in samenwerking met boeren genoemd.
- Zorgen om effecten van langdurige onderwaterzetting op bodemleven en natuur.

4. Samenwerking en proces

- Verwachtingsmanagement is cruciaal om draagvlak te behouden bij boeren en gebiedspartijen.
- Er zijn zorgen over de wijze van communicatie bij het stapelen van opgaven (bijv. KRW en nieuwe plannen).
- Gebrek aan duidelijke 'trekkers' en gebiedscommissies; provincie wordt vaak als logische trekker gezien.
- Samenwerking met rioolbeheerders en lokale aanspreekpunten wordt als waardevol ervaren.

5. Gebiedsopgaven

- **Water vasthouden en beter verdelen:**
 - Flexibel peilbeheer (bandbreedte in plaats van vast peil).
 - Gescheiden boezempeilen / dubbele boezemconstructies.
 - Lokale retentiegebieden (neem voorbeeld aan Zuidoost Friesland, Binnenmiede/Weeshuispolder potentieel geschikte gebieden).
 - Gebiedsgerichte maatregelen (verhogen van duikers bijvoorbeeld).
 - Bescherming en versterken weidevogelgebieden bij water- en peilmaatregelen.

• Bodem & grondgebruik:

- Bodemkwaliteit verbeteren en maaiveld daling tegengaan.
- Ondersteuning natuurinclusieve landbouw en pilots in samenwerking met boeren.
- Heroriëntatie landbouw in laaggelegen veengebieden.

- Onderzoek nodig naar effecten van onderwaterzetting op bodemleven en omringende vegetatie.
- Bestrijden exoten (rivierkreeften zijn een bedreiging voor de biodiversiteit in de sloten, verspreiden zich als een olievlek).

6. Maatregelen voor korte en lange termijn

- Korte termijn (tot 2027): uitvoerbare, concrete maatregelen ('laaghangend fruit').
- Lange termijn (2050+): grotere transities, bijv. functiewijzigingen landbouwgronden, structureel ander waterpeilbeheer.
- Benadrukt: balans vinden tussen quick wins en structurele, lange termijnvisies.
- Inrichten gebiedscommissies/trekkers (rol provincie, waterschap, gemeenten).
- Verbinden van KRW-opgaven met gebiedsgericht werken.
- Duidelijke communicatie en verwachtingsmanagement richting agrariërs en lokale bewoners.

7. Conclusie

Waterkwaliteit en -kwantiteit en een gezonde bodem zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Deze thema's kunnen alleen in samenhang effectief worden aangepakt. Er is kennis, ervaring en betrokkenheid aanwezig bij de verschillende partijen om de vertaling van ideeën naar concrete, uitvoerbare maatregelen uit te werken. Het benadrukt de noodzaak van een gezamenlijke aanpak. Op korte termijn liggen er kansen om met relatief eenvoudige maatregelen, zoals flexibel peilbeheer, lokale retentiegebieden en kleinschalige pilots, snel resultaat te boeken. Deze quick wins zijn niet alleen belangrijk om de eerste effecten zichtbaar te maken, maar ook om vertrouwen en draagvlak te creëren bij boeren, natuurorganisaties en andere betrokkenen. Een tastbaar resultaat motiveert partijen om actief mee te blijven denken en werken. Tegelijkertijd is het onvermijdelijk dat er op de langere termijn ingrijpendere keuzes gemaakt moeten worden. Bodemdaling, landbouwtransitie en natuurbehoud vragen om structurele veranderingen in landgebruik, waterbeheer en samenwerking. Deze keuzes zullen niet altijd eenvoudig zijn, maar zijn noodzakelijk om een toekomstbestendig en veerkrachtig watersysteem te realiseren.

Een belangrijke voorwaarde voor succes is een helder en transparant proces. Goede communicatie, verwachtingsmanagement en duidelijke rolverdeling (bijvoorbeeld via gebiedscommissies en trekkers) zijn cruciaal om draagvlak te behouden. Daarbij is het van belang dat niet alleen overheden en waterschappen, maar juist ook boeren en bewoners structureel betrokken worden. Hun kennis van de praktijk en hun bereidheid tot samenwerking bepalen in hoge mate of de voorgestelde maatregelen kans van slagen hebben.

Samenvattend is er een solide basis nodig om gezamenlijk stappen vooruit te zetten, mits er balans wordt gevonden tussen korte termijn maatregelen en lange termijn transities. Alleen door kennis te bundelen, verantwoordelijkheden te delen en samen te werken, kan worden gewerkt aan een robuust watersysteem en een gezonde bodem.

8. Vervolgafspraken

- Het Wetterskip levert de volgende kaarten aan (van het gebied):
 - Kaart drooglegging
 - Leggerkaart
 - Gebieden Kader Richtlijn Water met maatregelen
- Het Wetterskip laat weten wie de vaste contact persoon is.
- Het Wetterskip gaat toetsen welke KRW-opgaven nog actueel zijn.
- Het FEC maakt het gebiedsperspectief voor het watersysteem
 - De begrenzing wordt aangepast
 - Er worden verbindingzones toegevoegd (van oost naar west)
- Het is gewenst dat de provincie nauwer betrokken wordt bij de projectopgave.

9. Planning

- **6 oktober:** Kennissessie 2, Natuurinclusieve landbouw, biodiversiteit en natuur
- **16 oktober:** Kennissessie 3, Herstel landschapselementen, groen erfgoed en agroforestry
- **23 oktober:** Concept gebiedsperspectief per mail
- **6 november:** Ambtelijke reactie gebiedsperspectief
- **12 november:** Inspiratieavond draagvlak
- **20 november:** Bestuurlijke afstemming
- **medio december** Bestuurlijk besluit

Verslag kennissessie 2 - Verkennen natuurinclusieve landbouw

Concept

Kennissessie 2 Verkennen natuurinclusieve landbouw
Groen Parklandschap Trynwälden (GLB Planvorming gebiedsontwikkeling Fryslân)

Datum	6 oktober 2025	
Locatie	Café Moarkswâl, Aldtsjerk	
Kenmerk	755 04 308	251007
Aanwezigen	Tjerk Hof Mark Bosloper Anne Pieter Nicolai Marten Sikkema Evert Veenstra Jeffrey Huizinga Greetje Mast Uitzen de Vries Betsy Steenbeek Almar Wimer Siebenga Henk Oud Ali Jetske Hoogland Ruud de Jong Thomas de Vries Bar van der Steege Reinier van der Steege Dhr. Faber Els van der Laan Jelle Schotanus Hannah Postma Bert van der Kooi Wypkje van Dam Reg van den Berg Froukje Grijpstra	
Afwezig	Agrariër Gemeente Tytsjerksteradiel Gemeente Tytsjerksteradiel It Fryske Gea Firma Veenstra Staatsbosbeheer Landschapsbeheer Friesland Agrariër VOF It Deel Agrariër Natuurinclusieve landbouw Natuurinclusieve landbouw Stichting Cultuur Landschap Trynwälden Agro Seldsum Maatschap Van der Steege Maatschap Van der Steege Agrariër Fries Erfgoed Collectief Fries Erfgoed Collectief Fries Erfgoed Collectief Agrariër Agrariër Het Boerenlandgoed Wetterskip Fryslân	

1. Inleiding

Tijdens de kennissessie Verkennen natuurinclusieve landbouw is met diverse gebiedspartijen gesproken over de huidige uitdagingen en toekomstige kansen voor natuurinclusieve landbouw in de Trynwälden. Het doel van de sessie is om het herstel van biodiversiteit, natuur en kavelruil te verkennen. En om te verkennen welke maatregelen op korte en lange termijn kansrijk zijn.

2. Opening Els van der Laan

Els van der Laan opent de sessie en heet iedereen welkom. Vervolgens wordt er een kort voorstelrondje gedaan, waarna Els het thema van de sessie introduceert en een terugkoppeling maakt met de kennissessie Verbeteren water- en bodemsysteem van 25 september. Uit deze sessie bleek dat waterkwaliteit en -kwantiteit en een gezonde bodem zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Deze thema's kunnen alleen in samenhang effectief worden aangepakt. Er is kennis, ervaring en betrokkenheid aanwezig bij de verschillende partijen om de vertaling van ideeën naar concrete, uitvoerbare maatregelen uit te werken. Het benadrukt de noodzaak van een gezamenlijke aanpak. Op korte termijn liggen er kansen om met relatief eenvoudige maatregelen, zoals flexibel peilbeheer, lokale retentiegebieden en kleinschalige pilots, snel resultaat te boeken. Deze quick wins zijn niet alleen belangrijk om de eerste effecten zichtbaar te maken, maar ook om vertrouwen en draagvlak te creëren bij boeren, natuurorganisaties en andere betrokkenen. Een tastbaar resultaat motiveert partijen om actief mee te blijven denken en werken. Tegelijkertijd is het onvermijdelijk dat er op de langere termijn ingrijpendere keuzes gemaakt moeten worden. Deze keuzes zullen niet altijd eenvoudig zijn, maar zijn noodzakelijk om een toekomstbestendig en veerkrachtig watersysteem te realiseren. Tijdens deze sessie werd ook duidelijk dat een helder en transparant proces is en belangrijke voorwaarde is voor succes. Goede communicatie, verwachtingsmanagement en duidelijke rolverdeling (bijvoorbeeld via gebiedscommissies en trekkers) zijn cruciaal om draagvlak te behouden. Daarbij is het van belang dat niet alleen overheden en waterschappen, maar juist ook boeren en bewoners structureel betrokken worden. Hun kennis van de praktijk en hun bereidheid tot samenwerking bepalen in hoge mate of de voorgestelde maatregelen kans van slagen hebben. Samenvattend is er een solide basis nodig om gezamenlijk stappen vooruit te zetten, mits er balans wordt gevonden tussen korte termijn maatregelen en lange termijn transities. Alleen door kennis te bundelen, verantwoordelijkheden te delen en samen te werken, kan worden gewerkt aan een robuust watersysteem en een gezonde bodem. De opgehaalde informatie uit de kennissessie van 25 september vormt de basis voor de kennissessie Verkennen natuurinclusieve landbouw.

3. Presentaties

Tjerk Hof – Agrariër

Tjerk Hof vertelt over zijn ervaringen met natuurinclusieve landbouw en kavelruil. Samen met zijn vrouw en zoon runt hij een modern melkveebedrijf in Oldeberkoop. Bij dit melkveebedrijf waar zo'n 170 melkkoeien grazen, draait alles om duurzaamheid en vernieuwing. Tjerk levert melk aan FrieslandCampina, en dankzij de daling van zijn CO₂-uitstoot kan hij rekenen op hogere inkomsten. Zijn bedrijfsvoering is sterk gericht op inzicht en efficiëntie: veel data worden verwerkt in een SAP-programma, waardoor hij precies kan volgen hoe het bedrijf presteert. Op die manier kan hij natuurinclusieve maatregelen niet alleen goed onderbouwen, maar ook optimaal benutten. Volgens Tjerk is het bovendien belangrijk om te telen wat past bij de bodem — iets waar boeren via het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) ook financieel voordeel uit kunnen halen. Het bedrijf beschikt over ruim 107 hectare grasland, waarvan een groot deel is ingezaaid met kruidenrijke mengsels. Dat levert niet alleen voedszaam voer op voor de koeien, maar versterkt ook de bodem, vermindert de behoefte aan kunstmest en draagt bij aan een robuuster ecosysteem. Bovendien merkt Tjerk dat de koeien gezonder zijn en dat de melkproductie is toegenomen. De overstap naar kruidenrijk grasland was echter geen spontane beslissing. De familie Hof heeft deze stap vijf jaar lang voorbereid. Eerst werden bodemonsters genomen om te bepalen welke mengsels het beste zouden gedijen op hun grond. Pas daarna volgde het inzaaien. Ook over kavelruil deelt Tjerk zijn ervaringen. Hij benadrukt dat onderling vertrouwen tussen boeren essentieel is en dat niemand er financieel op achteruit mag gaan. Zelf werkte hij mee aan de Pilot Kavelruil Beekdal Linde, een project dat de mogelijkheden van kavelruil in het gebied onderzocht. Aan

deze pilot ging een verkenningfase vooraf, waarin boeren de ruimte kregen om elkaar te leren kennen, samen te werken en vertrouwen op te bouwen. Tjerk wijst erop dat er bij zulke processen altijd onverwachte dingen kunnen gebeuren. Daarom is het volgens hem belangrijk om duidelijke afspraken te maken. Gebiedscoöperatie Zuidoost Friesland (GCZOF) is een ander initiatief waar Tjerk actief aan mee werkt. Binnen deze coöperatie werken partijen als, natuurorganisatie en agrariërs samen aan een toekomstbestendig landschap. Ondernemerschap, sociale cohesie en biodiversiteit trekken in dit geval samen op. Samen met andere partijen in Zuidoost Friesland (GCZOF) is de Werkgroep Vitale Landbouw DF Grensstreek opgericht. Binnen deze werkgroep worden portretten gemaakt van boeren die natuurinclusief werken. Het doel daarvan is dat andere boeren zich in deze voorbeelden kunnen herkennen en geïnspireerd raken om zelf een vijfjarenplan op te stellen.

Jeffrey Huizinga - Staatsbosbeheer

Jeffrey Huizinga verteld over hoe Staatsbosbeheer werkt aan natuurinclusieve landbouw. Hij stelt dat het belangrijk is om boeren enthousiast te maken voor natuurbeheer, op deze manier kan SBB samen met agrariërs natuurproducten aan de man brengen en kan de natuurlijke kringloop zo veel mogelijk gesloten worden. Staatsbosbeheer werkt bovendien met een pachtportaal. Op deze manier kunnen boeren extra gronden in bezit krijgen, natuurinclusieve boeren hebben in dit geval een streepje voor. Bij het toewijzen van pachtgronden wordt er naar zes criteria gekeken: afstand, kennis en opleiding, certificaten, subsidie, ervaring en verduurzaming landbouwgrond. Jeffrey verteld ook dat éénjarige pachtcontracten vaak niet een positieve invloed hebben op de biodiversiteit, dit omdat boeren dan te weinig tijd hebben om echt iets aan de gronden te doen. Het thema Natuurinclusieve landbouw is onlosmakelijk verbonden met één van de hoofdthema's van Staatsbosbeheer: Biodiversiteit.

4. Doel Verkennen natuurinclusieve landbouw:

- Herstellen van de biodiversiteit en natuur
- Kavelruil

Thema's

- **Herstellen van biodiversiteit en natuur**
 - Goed kijken naar de grond, weidevogel gebied is geschikt in nattere gebieden, kruidenrijke graslanden renderen beter op zandgronden
 - Kruidenrijk grasland is goed voor het organische stofgehalte in akkerlanden
 - De diversiteit tussen bouwlanden en akkerlanden biedt een kans voor de biodiversiteit
 - De eco-regeling Groene Braak is een manier om biodiversiteit te stimuleren
- **Kavelruil**
 - Door opschaling ontstaan er steeds meer kleine losse stukjes land (versnippering)
 - Kavelruil moet zinvol zijn, het vergroten van het huiskavel is het meest aantrekkelijk
 - a.s.r. is een grote pachter in het gebied
- **Balans tussen landbouw, natuur en waterbeheer**
 - Het gebied kampt met bodemdaling, CO₂-uitstoot en waterpeilproblemen.
 - Het streven is om het waterpeil te verhogen, maar dat heeft grote impact op bedrijfsvoering

- Boeren vragen om praktische, haalbare maatregelen en compensatie voor opbrengstverlies.
- Er is erkenning dat de landbouw een belangrijke rol speelt in het landschap, maar ook dat natuur- en klimaatdoelen mee moeten wegen.

5. Samenwerking en proces

- Boeren voelen zich vaak niet gehoord of niet serieus genomen; beleid wordt ervaren als te abstract of van bovenaf opgelegd. (Dit veroorzaakt een gebrek aan vertrouwen)
- Boeren ervaren dat Europees beleid te weinig ruimte laat voor maatwerk
- Beleidsmakers voelen zich op hun beurt soms klem tussen regels en uitvoering.
- Er is behoefte aan duidelijke communicatie, transparantie en meer tijd om beleid te vertalen naar de praktijk.
- Gebiedscommissies worden gezien als een kans om beleid concreet te maken en samen te werken aan lokaal gedragen oplossingen.
- Het belang van pilotprojecten en experimenten wordt genoemd: leren door te doen.
- Provincie wordt niet gezien als geschikte trekker, initiatief moet bij de boer liggen
- Oprichten commissie/samenwerkingsverband waarin gebiedspartijen hun ervaringen en expertise kunnen delen (kijk naar GCZOF)

6. Gebiedsopgaven

- **Herstellen biodiversiteit en natuur:**
 - Weidevogel gebieden creëren in natte gebieden
 - Kruidenrijke graslanden creëren op zandgronden
 - Inzetten groene braak
 - Diversiteit tussen bouwlanden en akkerlanden benutten

• Kavelruil

- Kavelruil inzetten tegen versnippering en effectief natuurbeheer
- Kavelruil inzetten om huiskavel te vergroten

7. Maatregelen voor korte en lange termijn

- Het oprichten van gebiedscommissies/ samenwerkingsverbanden (kijk naar GCZOF)
- Eén op één gesprekken met boeren om vertrouwen op te bouwen en te werken aan een vijfjaren plan (lokale initiatieven/ pilots als bouwsteen)
- Duidelijke communicatie en verwachtingsmanagement richting agrariërs en lokale bewoners.

8. Conclusie

De kennissessie Verkennen natuurinclusieve landbouw heeft duidelijk gemaakt dat de uitdagingen en kansen voor agrariërs in de Trynwälden nauw verweven zijn met biodiversiteit, natuurinclusieve landbouw, kavelruil en waterbeheer. Praktijkervaringen, zoals die van Tjerk Hof, laten zien dat een doordachte en stapsgewijze aanpak — bijvoorbeeld bij de overstap naar kruidenrijk grasland of deelname aan kavelruilprojecten — zowel ecologische als economische voordelen kan opleveren. Staatsbosbeheer benadrukt daarnaast het belang van samenwerking en langdurige inzet om biodiversiteit effectief te herstellen.

Verslag kennissessie 3 - Herstellen landschapselementen en agroforestry

Uit de sessie blijkt ook dat vertrouwen en communicatie tussen boeren, beleidsmakers en andere gebiedspartijen cruciaal zijn. Er is behoefte aan lokaal gedragen oplossingen, pilots en samenwerkingsverbanden waarin kennis en ervaring worden gedeeld. Alleen door deze gezamenlijke aanpak kunnen natuurinclusieve maatregelen worden geïntegreerd, bodemdaling en CO₂-uitstoot worden beperkt, en tegelijkertijd het waterbeheer en de landbouwproductie in balans blijven. De sessie onderstreept daarmee dat de overgang naar een duurzame en vitale landbouw alleen succesvol is als ecologie, economie en samenwerking hand in hand gaan.

Kennissessie 3 Verbeteren landschapselementen en agroforestry
Groen Parklandschap Trynwâlden (GLB Planvorming gebiedsontwikkeling Fryslân)

Datum	16 oktober 2025	
Locatie	Dorpshuis Oerein, Aldtsjerk	
Kenmerk	755 04 309 251020	
Aanwezigen	Anne Pieter Nicolai	Gemeente Tytsjerksteradiel
	Stefien Smeding	It Fryske Gea
Afwezig	Dennis Worst	Landschapsbeheer Friesland
	Bram Verhave	Staatsbosbeheer
	Kees van Stralen	Provincie Fryslân
	Uitzen de Vries	Agrariër
	Betsy Steenbeek	VOF It Deel
	Sytze Faber	Agrariër
	Henk Oud	Natuurinclusieve landbouw
	Els van der Laan	Fries Erfgoed Collectief
	Jelle Schotanus	Fries Erfgoed Collectief
	Hannah Postma	Fries Erfgoed Collectief
	Froukje Grijpstra	Wetterskip Fryslân
	Mark Bosloper	Gemeente Tytsjerksteradiel
	Evert Veenstra	Firma Veenstra

1. Inleiding

Tijdens de kennissessie Verbeteren landschapselementen en agroforestry is met diverse gebiedspartijen gesproken over de huidige uitdagingen en toekomstige kansen voor landschapselementen en agroforestry in de Trynwâlden. Het doel van de sessie is om het herstel van landschapselementen en activiteiten agroforestry te verkennen. En om te verkennen welke maatregelen op korte en lange termijn kansrijk zijn.

2. Presentatie Groen Parklandschap Trynwâlden - Els van der Laan

Els van der Laan opent de sessie en heet iedereen welkom. Vervolgens wordt er een kort voorstelrondje gedaan, waarna Els het thema van de sessie introduceert en een terugkoppeling maakt met de kennissessie Verbeteren water- en bodemsysteem van 25 september en de kennissessie Verkennen natuurinclusieve landbouw van 6 oktober. Uit de eerste sessie bleek dat waterkwaliteit en -kwantiteit en een gezonde bodem zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Deze thema's kunnen alleen in samenhang effectief worden aangepakt. Er is

kennis, ervaring en betrokkenheid aanwezig bij de verschillende partijen om de vertaling van ideeën naar concrete, uitvoerbare maatregelen uit te werken. Het benadrukt de noodzaak van een gezamenlijke aanpak. Op korte termijn liggen er kansen om met relatief eenvoudige maatregelen, zoals flexibel peilbeheer, lokale retentiegebieden en kleinschalige pilots, snel resultaat te boeken. Deze quick wins zijn niet alleen belangrijk om de eerste effecten zichtbaar te maken, maar ook om vertrouwen en draagvlak te creëren bij boeren, natuurorganisaties en andere betrokkenen. Een tastbaar resultaat motiveert partijen om actief mee te blijven denken en werken. Tegelijkertijd is het onvermijdelijk dat er op de langere termijn ingrijpendere keuzes gemaakt moeten worden. Deze keuzes zullen niet altijd eenvoudig zijn, maar zijn noodzakelijk om een toekomstbestendig en veerkrachtig watersysteem te realiseren. De kennissessie Verkennen natuurinclusieve landbouw heeft duidelijk gemaakt dat de uitdagingen en kansen voor agrariërs in de Trynwâlden nauw verweven zijn met biodiversiteit, natuurinclusieve landbouw, kavelruil en waterbeheer. Praktijkervaringen, zoals die van Tjerk Hof, laten zien dat een doordachte en stapsgewijze aanpak — bijvoorbeeld bij de overstap naar kruidenrijk grasland of deelname aan kavelruilprojecten — zowel ecologische als economische voordelen kan opleveren. Staatsbosbeheer benadrukt daarnaast het belang van samenwerking en langdurige inzet om biodiversiteit effectief te herstellen. Bij beide sessies kwam naar voren dat een helder en transparant proces een belangrijke voorwaarde is voor succes. Goede communicatie, verwachtingsmanagement en duidelijke rolverdeling (bijvoorbeeld via gebiedscommissies en trekkers) zijn cruciaal om draagvlak te behouden. Daarbij is het van belang dat niet alleen overheden en waterschappen, maar juist ook boeren en bewoners structureel betrokken worden. Hun kennis van de praktijk en hun bereidheid tot samenwerking bepalen in hoge mate of de voorgestelde maatregelen kans van slagen hebben. Samenvattend is er een solide basis nodig om gezamenlijk stappen vooruit te zetten, mits er balans wordt gevonden tussen korte termijn maatregelen en lange termijn transities. Alleen door kennis te bundelen, verantwoordelijkheden te delen en samen te werken, kan worden gewerkt aan een robuust watersysteem en een gezonde bodem. Ook is een gezamenlijke aanpak essentieel om natuurinclusieve maatregelen te integreren, bodemdaling en CO₂-uitstoot te beperken en ervoor te zorgen dat de landbouwproductie in balans blijft. De opgehaalde informatie uit de kennissessies van 25 september en 6 oktober vormen de basis voor de kennissessie Verbeteren landschapselementen en agroforestry.

3. Presentaties

Stefien Smeding – It Fryske Gea

Stefien Smeding vertelt over de ontwikkeling van landschapselementen in de Trynwâlden. Ze opent haar presentatie met een kaart uit 1942, waarop de bossen en groenstructuren van het gebied duidelijk zichtbaar zijn. Deze landschapselementen zijn in het verleden aangelegd op de hogere zandgronden en bepalen tot op de dag van vandaag het karakteristieke landschap van de Trynwâlden. Volgens Stefien vormt het gebied een kruispunt: in het midden ligt het lage, waterrijke (blauwe) gebied, in het noorden het groene landschap en in het zuiden het parklandschap van Vijversburg. Op de kaart van 1942 zijn veel van deze elementen te herkennen aan toponiemen. Zo verwijzen namen naar watermolens, broekbossen en het woord *pet*, dat duidt op oude veenafgravingen. Aan de hand van verschillende afbeeldingen toont Stefien diverse landschapselementen in de Trynwâlden, zoals akkers, molens, rietkragen, broekbossen, hooilanden, weilanden, eendenkooien, opgaand groen, geologische monumenten en kleine wegen rondom boezems. Zij spreekt over de “stofferij” van het landschap: de manier waarop kleine, houtige en waterrijke elementen — zoals hagen, bomenrijen, poelen en sloten — het landschap verrijken, structuur geven en de biodiversiteit versterken. Daarnaast benadrukt ze dat de schaal waarop men kijkt, invloed heeft op hoe landschapselementen worden benoemd en gewaardeerd.

Dennis Worst – Landschapsbeheer Friesland

Dennis Worst vertelt over het herstel van greppelland en landschapsmonitoring in de Trynwâlden. Landschapsbeheer Friesland richt zich op vier thema's: Erfgoed en Cultuurhistorie, Agrarisch Cultuurlandschap, Biodiversiteit en Monitoring, en Educatie en Vrijwilligers. Momenteel lopen er veel projecten in de Noordelijke Fryske Wâlden, maar van oudsher werd in de Trynwâlden minder aandacht besteed aan de uitvoering. In 2012 voerde Landschapsbeheer Friesland een monitoring van landschapselementen uit in de Noordelijke Fryske Wâlden. Het doel was het inventariseren van alle opgaande landschapselementen in het nationale landschap en het in kaart brengen van hun kwaliteit. Voor het hoger gelegen landschap vormen singels een kernkwaliteit, zowel landschappelijk als ecologisch. In de Trynwâlden zijn vooral singels zichtbaar. Tijdens de monitoring werd gekeken naar de bedekkingsgraad van deze singels. Hieruit bleek dat bijna 70% van alle elsensingels in de Trynwâlden open of verzwakt was, wat wijst op een lage kwaliteit en beperkte biodiversiteit. Om de ecologische waarde te verhogen, moet de bedekkingsgraad in veel gevallen worden vergroot. Daarbij moet rekening worden gehouden met het groeistadium van een singel: eens in de twintig jaar wordt de helft van een singel verwijderd, terwijl enkele grote bomen blijven staan. Binnen de Trynwâlden is een duidelijke verdeling zichtbaar tussen groene en blauwe dooradering. Singels vallen onder de groene dooradering, terwijl sloten en greppelland tot de blauwe dooradering behoren. Landschapsbeheer Friesland besteedt veel aandacht aan het herstel van greppelland, vanwege het belang voor waterbeheer, klimaat (CO₂-opslag) en biodiversiteit. In Friesland is inmiddels ongeveer 150 hectare greppelland hersteld. Dennis benadrukt dat er veel kansen liggen voor greppelland binnen de Trynwâlden, bijvoorbeeld in combinatie met kruidenrijk grasland en het Aanvalsplan Grutto. Daarnaast wijst hij erop dat gesprekken met betrokkenen de basis vormen om tot een duidelijk en gedragen perspectief te komen.

Kees van Stralen – Provincie Fryslân

Kees van Stralen vertelt over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en de ontwikkeling van het platteland. Binnen het GLB bestaat een breed scala aan mogelijkheden voor zowel productieve als niet-productieve maatregelen. Zo biedt het programma veel kansen op het gebied van waterbeheer, natuurinclusieve landbouw en gebiedsontwikkeling. Ook organisaties die geen terrein beheren kunnen hiervan gebruikmaken. Er is ruimte voor niet-productieve investeringen, zoals het herstel van landschapselementen, singels en greppels. Daarnaast bestaan er subsidiemogelijkheden voor integrale gebiedsontwikkeling, waarbij landbouw, natuur en waterbeheer worden gecombineerd. Structurele inkomensderving — bijvoorbeeld als gevolg van een peilverhoging — valt momenteel buiten de bestaande subsidieregelingen, al kunnen ANLB-pakketten dit deels compenseren. De provincie zegt bovendien mee te willen denken over transitiesteun voor ondernemers die willen verduurzamen.

4. Doel Verbeteren landschapselementen en agroforestry:

- Herstellen van landschapselementen (o.a. dekingsgraad)
- Activiteiten ontwikkelen voor agroforestry

Thema's

- Herstellen van landschapselementen
 - Herstel houtwallen, singels, greppelland en boerenerven
 - Kleinschalige landschapsstructuren

- De verbinding tussen natuurgebieden
 - Aankoop landschapselementen door boeren (eendenkooien bijvoorbeeld)
 - Vergroten kavel voor extensivering landbouw
- Activiteiten agroforestry**
 - Initiatieven voor agroforestry of boslandbouw, betreft landgebruiksystemen waarbij het planten en/of actief beheren van bomen wordt gecombineerd met landbouw of veeteelt.
- Onderhoud**
 - Onderhoud houtwallen en opschonen sloten
 - Herstel historisch watersysteem
 - Werken aan een collectief beheerplan voor de historische parken en bossen
 - Agricycling, de beweging waarin boeren, gemeenten, kennisinstellingen en partners samenwerken om kringlopen écht te sluiten voor gezonde bodems, biodiversiteit en een toekomstbestendige landbouw
 - Inzetten op innovatie en korte ketens
- Balans tussen landbouw, natuur, waterbeheer en landschapselementen**
 - Het veenweide gebied kampt met bodemdaling, CO₂-uitstoot en waterpeilproblemen.
 - Het streven is om het waterpeil te verhogen, maar dat heeft grote impact op landbouw
 - Er is erkenning dat de landbouw een belangrijke rol speelt in het landschap, maar ook dat natuur- en klimaatdoelen mee moeten wegen.
 - Het gebied schiet soms te kort met het onderhoud van het groene erfgoed en landschapselementen
 - Het is niet duidelijk welke opgave binnen het gebied urgent is

5. Samenwerking en proces

- Er is behoefte aan een collectief beheerplan voor buitenplaatsen en andere landschapselementen (zie puntenplan Stania State)
- Er is behoefte aan een collectieve uitvoer van het beheer van buitenplaatsen en andere landschapselementen (gezamenlijke visie)
- Voor de uitvoer van het beheer ligt er een koppelkans met mensen die een afstand hebben tot de arbeidsmarkt (zorgboerderijen in de omgeving)
- Rijksmonumenten moeten daarentegen niet afhankelijk worden van vrijwilligers

6. Gebiedsopgaven

- Herstellen van landschapselementen**
 - Herstel houtwallen, singels, greppelland en boerenerven
 - Achterstallig onderhoud
 - Verbindingen tussen natuurgebieden
 - Vervlechten natuur en landbouw (Urgenda)
 - Oprichten van een plan voor vitale bomen en bossen bij historische gebouwen komen.
- Activiteiten agroforestry**
 - Innovatie agroforestry

- Opzetten van korte ketens
 - Focus op herstel houtwallen van voormalige stateterreinen
- 7. Maatregelen voor korte en lange termijn**
 - Het oprichten van een gezamenlijk beheerplan (visie) voor landschapselementen en historische gebouwen binnen de Trynwâlden
 - Het maken van een inventarisatie van knelpunten binnen de Trynwâlden
 - Kennisdelen over verdienmogelijkheden agroforestry met agrariërs. Is agrarisch collectief mee bezig.

8. Conclusie

De kennissessie Verbeteren van landschapselementen en agroforestry in de Trynwâlden heeft duidelijk gemaakt dat het gebied een rijke historische en ecologische structuur heeft, maar dat deze kwetsbaar is en onderhoud en herstel nodig heeft. Historische elementen zoals singels, greppelland en houtwallen spelen een cruciale rol voor biodiversiteit, waterbeheer en het karakter van het landschap. Monitoring laat zien dat veel van deze elementen verzwakt zijn, wat gericht herstel en beheer noodzakelijk maakt. Tegelijkertijd biedt het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en andere subsidieregelingen kansen voor zowel productieve als niet-productieve maatregelen, waaronder herstel van landschapselementen, integrale gebiedsontwikkeling en agroforestry-initiatieven. Voor succesvolle implementatie is samenwerking tussen overheden, waterschappen, boeren, bewoners en andere betrokkenen essentieel. Gestructureerde processen, heldere communicatie en collectieve plannen, zoals beheerplannen voor buitenplaatsen en landschapselementen, zijn cruciaal om draagvlak en continuïteit te waarborgen.

9. Vervolgafspraken

- Landschapsbeheer Friesland mailt de criteria van greppelland
- Het Agrarisch collectief deelt kennis over de verdienmogelijkheden van agroforestry
- Wetterskip zet maatregelen voor de Trynwâlden op kaart
- Staatsbosbeheer deelt beheerplan Stania State met gemeente Tytsjerksteradiel, IFG en Vijversburg
- Gebiedsofferte NFW meenemen als onderdeel gebiedsperspectief

10. Planning

- 23 oktober:** Concept gebiedsperspectief per mail
- 6 november:** Ambtelijke reactie gebiedsperspectief
- 12 november:** Inspiratieavond draagvlak
- 20 november:** Bestuurlijke afstemming
- Medio december** Bestuurlijk besluit

Verslag : Bijeenkomst landbouw

Bijeenkomst Landbouw Groen Parklandschap Trynwâlden

Kenmerk	755 04 317	
Datum	1 december 2025	
Locatie	Dorpshuis, Aldtsjerk	
Aanwezigen	Sjoerd de Vries Johnny v.d. Eijden Rindert Talsma Peter Lekkerkerker Evert Veenstra Sytze Faber Gerke Postma Bert v.d. Kooi J.E. Meindertsma Henk Oud S. Wijbenga Albert v.d. Ploeg Jan Olaf Tjabringa Jan Roelof Meesters Harry Dijkstra Els van der Laan Hannah Postma	
	CGC Advies	Fries Erfgoed Collectief
	Fries Erfgoed Collectief	

Introductie Els van der Laan – Fries Erfgoed Collectief

Het Fries Erfgoed Collectief is penvoerder van het GLB-project voor het opstellen van een gebiedsplan met uitvoeringsmaatregelen voor de Trynwâlden. Samen met de projectpartners It Fryske Gea, Staatsbosbeheer, Wetterskip Fryslân, Gemeente Tytsjerksteradiel en De Firma Veenstra is een gebiedsperspectief ontwikkeld voor dit gebied. Vandaag wordt met de aanwezige landbouwers gekeken naar de kansen voor de landbouw en naar de vijf werkpakketten met uitvoeringsmaatregelen die voor de ontwikkeling van natuurinclusieve landbouw interessant kunnen zijn. Vanuit het GLB is er maximaal €2,3 miljoen beschikbaar om maatregelen in dit gebied uit te voeren. Deze bijeenkomst is een verkenning over de mogelijkheden.

Tijdens de drie kennissessies zijn de gebiedsopgaven benoemd voor het verbeteren van het water- en bodemsystemen, het verkennen van kansen voor natuurinclusieve landbouw en biodiversiteit en het herstel van landschapselementen en ontwikkeling agroforestry. Daarin is duidelijk geworden dat het gebied voor een aantal belangrijke opgaven staat:

- verdroging in de bosgebieden en landgoederen,
- vernatten van het veenweidegebied (geen peilverlaging meer)
- verminderende vitaliteit van de historische boscomplexen en landschapsparken
- een versnipperd en inefficiënt beheer

De kernkwaliteiten van de Trynwâlden zijn zeer waardevol met een afwisselend en waardevol landschap van de hogere zandgronden tot de lagergelegen veenweiden. Het groene erfgoed, historische boscomplexen en houtwallen, cultuurhistorische structuren met hoge natuurwaarden. Thema's die voortkomen als mogelijkheid voor maatregelen zijn onder andere agroforestry, kruidenrijk grasland, agricycling, beheer waterpeil en vernatten en verdrogen.

Presentatie Jan Olaf Tjabringa – Cultuurland Advies

Jan Olaf Tjabringa is zelfstandig adviseur op het gebied van gebiedsontwikkeling, ruimtelijke ordening, landschap en cultuurhistorie. Hij werkt veel in het buitengebied en is daarnaast erfcoach voor de provincie Overijssel, met name in de Kop van Overijssel. Verder is hij betrokken bij verschillende gebiedscoöperaties en bij de Groene Grond Coöperatie. In zijn bijdrage deelt hij ervaringen uit gebiedsprocessen, één-op-één gesprekken en voorbeelden uit de praktijk. Elk boerenbedrijf heeft een unieke aanpak nodig hebben, hiervoor zijn één op één keukentafel gesprekken noodzakelijk.

In Overijssel werken tien erfcoaches al ruim 6,5 jaar aan het programma *Toekomstgerichte Erven*. Zij ondersteunen erfeigenaren, agrariërs, particulieren, tuinders en landgoedeigenaren bij uiteenlopende vragen over hun erf. In deze periode zijn ruim 3000 erven bezocht, altijd op verzoek van de eigenaar. De thema's waarover erfcoaches worden benaderd lopen sterk uiteen: van bestemmingsplannen, bedrijfsontwikkeling en erfbeëindiging tot persoonlijke kwesties, biodiversiteit, asbest en energie. Opvallend is dat veel vragen verder reiken dan de bedrijfsvoering zelf; op het erf komen zowel zakelijke, ruimtelijke als persoonlijke onderwerpen samen.

Erfcoaches werken vanuit drie pijlers: mens, bedrijf en omgeving. Zij helpen eigenaren om wensen, mogelijkheden en beperkingen in balans te brengen en stimuleren een toekomstgerichte blik. Daarbij staat de vraag centraal of iemand openstaat voor verandering en welke rol gebiedsontwikkelingen kunnen spelen in de toekomst van het bedrijf.

Een concreet voorbeeld is de recent uitgevoerde kavelruil in de Oosterlinde, uitgevoerd door de Groene Grond Coöperatie. Waar eerdere pogingen 25 jaar lang vastliepen, kwam het proces in anderhalf jaar tot stand dankzij een zorgvuldig opgebouwde vertrouwensbasis tussen de grondeigenaren. Hierdoor kon met negen van de veertien eigenaren worden geruild en werd een aanzienlijke verbetering van de agrarische structuur bereikt: 106 hectare werd opnieuw verkaveld, huiskavels zijn vergroot en er blijft ruilgrond beschikbaar voor toekomstige stappen. Dit toont aan dat vertrouwen, heldere rollen, gebiedsafbakening en een gedeeld belang cruciale voorwaarden zijn voor succesvolle gebiedsprocessen.

Jan Olaf Tjabringa in gesprek met Evert Veenstra

Wat ons opviel is het gemak hoe jij met verandering omgaat, zou je daar iets over willen delen?

Evert Veenstra

“ Ik ben van nature nieuwsgierig en met zo’n plan ben ik benieuwd naar de mogelijkheden zijn voor mijzelf en voor de omgeving. Ik sta open voor nieuwe dingen, daarmee ben ik ook wel eens op mijn neus gegaan.”

Wat ons ook opviel was dat jij zei, natuur en economie moeten ook in balans zijn.

Evert Veenstra

“ Als je iets doet, moet het ook op de lange termijn iets opleveren, niet alleen voor nu. Zelf ben ik daar nog niet veel mee bezig, maar ik heb wel de ambitie om dat te gaan oppakken. Ik heb bijvoorbeeld een lijn van Staatsbosbeheer, daar zou ik wel iets mee willen om binnen de bedrijfsvoering te gaan voeren. Aan de andere kant van de weg ligt ook een kavel, daar zou ik wel meer met vogels willen, bijvoorbeeld een plasdras gebied creëren. Dit gebiedsproces zie ik hierin als kans.”

En je gaf aan een versterking in de samenwerking. Zowel als boeren onderling als tussen boeren en burgers. Wat zijn jou wensen daarin?

Evert Veenstra

“ In principe als ik aan de andere kant van de weg als ik daar iets met vogels ga doen, misschien dat de burens daar ook mee van kunnen profiteren.”

Jan Roelof Meesters

Jan Roelof Meesters is naast landbouwer ook zelfstandig adviseur voor bedrijfskundige, transitie en innovatie vraagstukken. Hij legt hij de nadruk op het belang van gezamenlijke doelen in gebiedsprocessen. Voor boeren is het essentieel om te weten waarom ze samenwerken en wat de gemeenschappelijke belangen zijn, los van individuele bedrijfsvoering. Zo ontstaat een duidelijk beeld van de kansen in het gebied en kunnen ze zich beter profileren binnen de sector.

Duurzaamheid is zowel ecologisch als economisch van belang: een gebied en een bedrijf moeten financieel gezond zijn om op de lange termijn leefbaar en effectief te blijven. Dit betekent dat natuur- en milieudoelen hand in hand moeten gaan met financiële haalbaarheid.

Doordat boeren via data-inzichten zelf kunnen monitoren wordt zichtbaar wat hun bijdrage is aan de waterkwaliteit in het gebied. Door meetpunten in sloten en polders te combineren met eigen bedrijfsdata, krijgen boeren zicht op hun effecten en kunnen ze gericht bijsturen. Deze data blijft in

eigendom van de boeren zelf en biedt een stevig fundament om keuzes te onderbouwen richting overheden of in bredere gebiedsontwikkelingsprojecten.

Door samenwerking, inzicht in eigen data en gezamenlijke doelen kan een gebied toekomstbestendig worden ontwikkeld, waarbij boeren bijdragen aan duurzame landbouw en tegelijkertijd financieel en operationeel perspectief behouden.

Henk Oud

Henk Oud benadrukt de kansen die deze regeling voor de landbouw heeft en de beheervergoeding die in de toekomst zoals de provincie het nu aangeeft, beschikbaar komen.

Interactief om bij de tekening van het gebied.

Gevraagd aan de aanwezige landbouwers om het formulier met de vijf werkpakketten en uitvoeringsmaatregelen aangegeven. Ieder kan individueel aankruisen en notities maken wat de gewenste maatregelen zijn. Vervolgens komt iedereen aan het woord om aan te geven waar hij grondbezit heeft, welke maatregelen interesse wekken en welke belangen er zijn, zie bijlage. Hieraan zitten wederom geen verplichtingen, het is nog een verkennende inventarisatie.

Vervolg

Op 18 december 2025 wordt het concept-gebiedsplan met voorstel voor uitvoeringsmaatregelen en kostenraming inclusief verslaglegging per mail en op de website gedeeld om in januari 2026 tot besluitvorming te komen. Half januari wordt er een bijeenkomst georganiseerd om de reactie op het concept-gebiedsplan te bespreken met de projectpartners van de subsidieaanvraag, die op vrijdag 30 januari 2026 moet worden ingediend.

BIJLAGE

Overzicht van de gewenste uitvoeringsmaatregelen:

Algemeen

1. Agricycling als wens om samen te werken met de TBO's aan het verwerken van het bermmaaisel, hakhout voor een gezonde bodem in deze regio,
2. Agroforestry, verbeteren van het erf,
3. Mogelijkheid tot uitbreiden van het huidige kruidenrijke gebied. Heeft te maken met veel hoogteverschillen tussen de kavels. Hiermee ook nattere kavels, daar zouden ook maatregelen getroffen kunnen worden,
4. Samen werken met bos- en boswallenbeheer als onderdeel van de bedrijfsvoering voor de landbouw, korte ketens, hout blijft in het gebied en kleinschaliger beheer, 1x per 2 jaar met minder aanvoer van materieel.
5. Monitoren van de waterkwaliteit in samenwerking met Wetterskip Fryslân

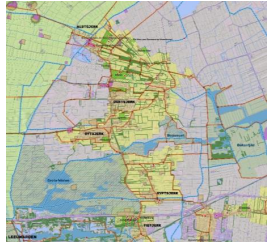
Gebiedsspecifiek

6. Wisselend zomer- en winterpeil, vanaf oktober geen water meer in de sloten. Het verhogen van het winterpeil zou mijn burens niet storen, daar zou ik wel wat mee willen.
7. Agroforestry, verbeteren van het erf door bijvoorbeeld fruitbomen voor bij de camping.
8. Zorgboerderij met 10 hectare grond, geïnteresseerd aan het herstellen van het agrarische erf. Momenteel afvoer door IBA-systeem, zo'n 30 jaar oud. Optie voor een persleiding naar de kerk in Oentsjerk?
9. Land deels in de buurt van Griekenland en Turkije, hier zouden maatregelen rondom natuurbeheer kunnen aansluiten.
10. Erfpachter Wynserpolder, verdroogt in de droge periodes. Daar zouden ze een waterpomp willen, waardoor ze het op peil kunnen houden. Verlagen voor plasdras. Vogelrijk hut voor iedereen toegankelijk, het is een mooi vogelgebied.

Uitnodiging bijeenkomst landbouw & werkpakketten

UITNODIGING

Voor de landbouw in de Trynwâlden is nu subsidie beschikbaar om natuurinclusieve maatregelen uit te voeren. Het gaat om maatregelen voor:

- Verbeteren van de waterkwaliteit- en kwantiteit
- Herstellen van de biodiversiteit en natuur
- Bijdragen aan natuurinclusieve landbouw en gezonde bodems
- Behoud en versterking van landschap en cultuurhistorie
- Ruilverkaveling en proces- en projectkosten

KOM EN DENK EN DOE MEE!

Datum : Maandagavond **1 december van 20.00 tot 22.00 uur.**

Inloop 19.30 uur met koffie en thee.

Locatie : Café Moarkswâl, ***Van Sminaweg 107, 9064 KG Aldtsjerk***

Programma :

1. Welkom Els van der Laan (Fries Erfgoed Collectief)
2. In gesprek met Evert Feenstra en Jan Olaf Tjabringa (Cultuurland)
3. Kansen voor natuurinclusieve landbouw (Henk Oud)
4. Agricycling, samenwerken aan een gezonde bodem
5. Wat is mogelijk? Uitvoering en cofinanciering
6. Wat kan beter?
7. Wie kan daarbij helpen?
8. Rondvraag
9. Afsluiting met borrel en bitterballen

Voor informatie www.frieserfgoedcollectief.nl

Formulier 1 december, graag meenemen

Naam

Adres

Email

Maatregelenlijst niet-productieve investeringen (75%)

WERKPAKKET 1 Verbeteren van de waterkwaliteit- en kwantiteit

1. Oeverafkalving
2. Aanleg natuurvriendelijke en flauwe oevers
3. Verbreden van sloten en verflauwen van oevers
4. Peilverhogingen of opheffen bemalingen
5. Verhogen van slootbodems en duikers
6. Plaatsen van stuwen
7. Het toepassen van hydromorfologische maatregelen in de beken
8. Waterkwaliteitsbaggeren (ecologisch) in KRW-meren, -plassen en -kanalen
9. Het aanleggen van vispassages
10. Het nemen van maatregelen om oppervlaktewater te zuiveren

WERKPAKKET 2 Herstellen van de biodiversiteit en natuur

11. Het aanleggen van voorzieningen om nutriëntenrijk slib af te vangen
12. Het nemen van maatregelen waarmee de toevoer van nutriëntenrijk water wordt voorkomen en/of verminderd
13. Aanleg visvriendelijke oevers
14. Behoud en herstel cultuurlandschappelijke eilandjes

WERKPAKKET 3 Bijdragen aan natuurinclusieve landbouw en gezonde bodems

15. Herstel en aanleg kruidenrijk greppelland en kruinige percelen
16. Herstel agrarische erven
17. Aanleg en herstel akker-, grasland-, en/of struweelranden en vogel- en/of wintervoedselakkers

WERKPAKKET 4 Behoud en versterking van landschap en cultuurhistorie

18. Herstel en aanleg groenstructuren in dorpen en buurtschappen
19. Herstel van bestaande en verdwenen (elzen) singels, lanen, houtwallen, (voeder)heggen, hagen, bosjes en solitaire bomen.
20. Herstel pingoruïnes, dobben
21. Herstel historische waterlopen
22. Herstel en aanleg landgoederen, buitenplaatsen, state- of kloosterterreinen
23. Herstel historische dijkbiotoop: dijklichaam, grenssloot, struweel, kolken, dijkcoupures, schotbalkhuisjes, dijkdoorgangen, beplanting

WERKPAKKET 5 Ruilverkaveling en draagvlakontwikkeling (25%)

24. Kavelruil
25. Proces- en projectkosten

Verslag : Inspiratiebijeenkomst bewoners

Inspiratieavond Gastvrij & Groen Parklandschap Trynwâlden

Kenmerk	755 04 314
Datum	12 november 2025
Locatie	Stania State, Oentsjerk
19.00	Inloop in Stania State
19.30	Welkom van dagvoorzitter Gerben Mensink
19.40	Presentatie Gastvrij & Groen Parklandschap Trynwâlden, FEC
20.10	Inbreng ideeën en wensen voor Parklandschap Trynwâlden, Gerben Mensink
20.30	Pauze
21.15	Prijsuitreiking foto & verhalen
21.40	Terugkoppeling, vervolgstappen en afsluiting, Gerben Mensink

Introductie & welkom - Gerben Mensink

Stichting Cultuur & Landschap Trynwâlden zet zich in voor het behoud én de beleving van het karakteristieke landschap. De stichting wil mensen verbinden met hun omgeving, erfgoed, kunst en cultuur. In het gebied is zij actief met vier werkgroepen die zich bezighouden met thema's als levende bermen, bomen, stinzenplanten en recreatiepaden. Samen werken ze aan een gezamenlijke visie voor het gebied, waarin natuur, cultuur en gemeenschap hand in hand gaan. Daarnaast heeft de stichting opdracht gegeven voor het opstellen van een landschapsbiografie, om inzicht te krijgen in de cultuurhistorie en landschap van het gebied.

Gastvrij & Groen Parklandschap Trynwâlden - Fries Erfgoed Collectief

Het Fries Erfgoed Collectief werkt samen aan de duurzame kwaliteit van het erfgoed. Ze kijken naar welke partijen kunnen samenwerken en of er met een samenwerking geld aangevraagd worden voor projecten. Het Fries Erfgoed Collectief werkt nooit alleen, maar altijd met andere organisaties en ziet zichzelf als een aanjager waardoor er projecten kunnen gaan lopen. Ze werken in opdracht van gemeente of provincie die bepaalde vragen hebben, zo komen ze stap voor stap verder, om in dit geval in de Trynwâlden aan de slag te gaan. Binnen de Trynwâlden wordt gewerkt vanuit twee hoofdthema's:

- Gastvrij Parklandschap Trynwâlden: dat zich richt op recreatie, toerisme en de beleving van erfgoed.
- Groen Parklandschap Trynwâlden: waarin biodiversiteit, natuurherstel en natuurinclusieve landbouw centraal staan.

De nadruk ligt op samenwerking. Door samen te werken kunnen projecten ontstaan die niet alleen visie bieden, maar ook daadwerkelijk uitvoerbaar zijn. Het gebied zelf heeft een unieke samenstelling: oude bosgebieden, houtwallen, waterpartijen, landgoederen en dorpen. De Trynwâlden maakt deel uit van de Friese Wouden, een landschap wat erkend is als iconlandschap.

Inbreng ideeën en wensen voor Parklandschap Trynwälden

De zaal wordt uitgenodigd om hun ideeën en suggesties te delen. Iedereen heeft een invulformulier gekregen, maar eerst nemen we de tijd om met elkaar in gesprek te gaan.

Wat is voor jullie van belang voor het gebiedsperspectief?

Wat bedoel je precies met gebiedsperspectief?

Reactie Els van der Laan:

Het is een ambitie voor de langere termijn, in mijn vak heb je dromen, denken en doen. Als we gaan dromen, wat zou je dan graag in het gebied willen zien? Wat ontbreekt er? Dus een perspectief is eigenlijk een droom voor de langere termijn.

Waar komt dat geld vandaan en wie stelt het gebiedsplan vast?

Reactie Els van der Laan:

Het gebiedsplan is eigenlijk van de projectpartners die meedoen, zoals de gemeente, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer maar er hebben zich ook andere partners aangemeld. Na afloop moeten er handtekeningen gezet worden om het plan ook uit te kunnen werken. Het gebiedsplan is dus niet van één partij, maar van collectief. Het geld komt van SNN (Samenwerkingsverband Noord Nederland), zij leggen hogen eisen aan wat je doet. De eisen die zij stellen is onze handleiding om te zorgen dat wij alles netjes afvinken.

Zou een partij als een dorpsbelang daar ook bij aan kunnen sluiten?

Reactie Els van der Laan:

Ik denk zeker dat we het daarover kunnen hebben. Ik denk dat het het project ten goede komt als wij juist met alle dorpsbelangen om tafel gaan. Dan kunnen we gaan kijken wat jullie kunnen doen en ook wat jullie niet kunnen, want je moet geen risico lopen. Als jullie als dorpsbelang nog wensen hebben qua groen en dit moet wel over landschap gaan / landschapelementen, zoals houtwallen, singels, herstel van oude structuren, want het moet een bredere betekenis hebben dan op dorps schaal een stil plekje aanleggen.

Waar zijn jullie trots op?

- “ Als ik afsla bij de E10 word ik altijd wel erg blij want ik zie links de Wielen en rechts de houtwallen. En we gaan altijd graag naar de Rhodondendronvallei met de kinderen, dat zijn wel dingen waar ik trots op ben.”
- “ Trots op de combinatie van het gesloten en het open, je wandelt door de bossen en vervolgens kan je uitkijken tot aan Burdaard.”
- “ Ik ben trots op het gebied wat al aanwezig is. Het zou ook leuk zijn als er nog een vraag bij staat van ‘waar ben je niet trots op?’. En dat is de (snel)weg die door het gebied heenloopt. Dat doet behoorlijk afbreuk aan deze dorpen en aan deze omgeving. Dat kan niet verdwijnen maar misschien kunnen we er wat aan doen.”

Reactie Els van der Laan:

Infrastructuur en wegen passen niet binnen dit project, maar om ze te verfraaien zeker wel. Dan zouden we kunnen kijken naar wat er ontbreekt of om te kijken hoe we de huidige situatie aantrekkelijker kunnen maken.

“ Wij zitten zelf in een werkgroep, wij zitten te denken om alles gaan te verbinden door naast de bestaande weg een nieuwe ‘groene’ weg te maken, dan hebben we het over een voetpad / fietspad. Waarbij we alle verstrooide gebouwtjes die nu in de dorpen staan op een vriendelijke manier met elkaar te verbinden. En dat de huidige weg secundair zou worden.”

Reactie Bianca Grote Beverborg KIEMKR8:

We zijn bezig met het ontwikkelen van twee meerdaagse beleefroutes, waarbij gasten volledig onbezorgd van de ene plek naar de andere plek kunnen trekken. Daarnaast

ben ik in opdracht van RMT bezig met het inventariseren van de infrastructuur op gebied van recreatie en toerisme. Wat kan er veranderen zodat het gebied aantrekkelijker wordt voor fietsers en wandelaars. Dit zijn eigen bewoners maar ook gasten die het gebied bezoeken. Dit soort ideeën zijn daar ook erg welkom.

- “ Ik ben sinds een jaar weer woonachtig in dit gebied. Wat mij trekt, het landschap, de diversiteit maar ook de historie. De historie van hoe het landschap ontstaan is maar ook van wat erop staat, de staten en stinzen. Die combinatie voelt heel warm. Als we dat kunnen versterken en verbeteren en dit nog toegankelijker kunnen maken voor bewoners en mensen van buiten zou dat prachtig zijn.

Wat zijn de belangrijkste maatregelen voor jullie?

- “ Er speelt zoveel en er zijn zoveel initiatieven. We zijn in het dorp ook met Friesland Bloeit bezig. De belangrijkste maatregelen, ook ophalen wat er nog meer leeft. Aansluitend bij andere initiatieven, anders heb ik het idee dat het de bewoners ook wel een beetje overkomt. Iedereen wil met die gebied aan de haal, maar wat willen de bewoners zelf? Van oorsprong is dit gebied gevormd door de mensen die hier aan het werk zijn en bezig zijn, en hoe zorg je ervoor dat mensen hier zelf ook mee aan de gang gaan. ”
Reactie Els van der Laan:
Ik denk de dorpsbelangen, als jullie ook samenwerken zodat het niet allemaal losse initiatieven zijn. Dan zou het heel mooi zijn als de dorpsbelangen de initiatieven verzamelen en dat wij een keer met de zeven dorpsbelangen aan tafel gaan en kijken, hoe kunnen we dit in het project een plek gaan geven? Niet geschoten is altijd mis, maar ik hoor wel hele mooie dingen waarvan ik denk dat past wel. De biodiversiteit, de groenaanleg, ik kan me voorstellen dat we niet te lang moeten wachten om een keer om tafel te gaan. Dit is het goede moment denk ik, we gaan ermee aan de slag.
- “ Ik hoor verschillende initiatieven en ideeën, maar wat ik een beetje mis, we willen gastvrij zijn, mensen hiernaartoe trekken. Maar wat ik mis, wat kunnen we doen voor jongeren en kinderen. Zelf fiets ik hier vaak in de buurt, prachtig fietsen hier. Maar als ik mensen zie fietsen zijn het altijd ouderen, mensen van mijn leeftijd of ouder. Maar ik zie zelden kinderen of jongeren bezig, je zou allerlei initiatieven kunnen bedenken, culturele initiatieven in het groen zoals een openluchtconcertje of wat dan ook.
Reactie Els van der Laan:
Ik hoop dat het project van Celth en zeker wat Bianca net zei, dat er dan juist naar gezocht wordt. De doelgroep waar wij toe behoren is genoeg te doen. Maar hoe kunnen we inderdaad iets toevoegen waardoor we vanaf de jeugd maar ook zeker de allerjongste al kunnen genieten van het bos en het ontdekken, hoe we die kunnen faciliteren. Dit staat zeker op de agenda voor de beleevingsroute, dit nemen we mee.

Wat moet er morgen gebeuren?

- “ Ik ben moeder van drie jonge kinderen, zelf had ik een idee voor een blotevoeten pad of een kleurenkuier. Een korte wandelroute voor kinderen van 3,6 & 9 kilometer om de scholen en dus de kinderen om hen vanaf heel jong al van de natuur te laten genieten met bijvoorbeeld informatiebordjes. Het zou bijna een speurtocht kunnen worden voor kinderen. ”
Reactie Bianca Grote Beverborg KIEMKR8:
De doelgroep voor de meerdaagse beleefroutes dat zijn over het algemeen volwassenen/ jongvolwassenen. Maar we zijn ook in besprek met verschillende partijen waarvan zij hebben aangegeven, bij ons op het terrein zou het mooi zijn. Er zijn veel initiatieven waar dit op aansluit.

- “ Als je de vanaf de Nieuwestraatweg en je komt de rotonde op van Gytsjerk, weten mensen die hier niet wonen absoluut niet waar ze naartoe moeten. Dit zijn vaak toeristen, er staat ook geen bewegwijzering dat je naar het Elfstedenbruggetje kan gaan. Ik heb daar al een aantal keer mensen de weg gewezen, dus mijn tip is dat er een duidelijk bord komt vooral voor het langzame verkeer.

Reactie Els van der Laan:

Ik denk dat dit absoluut aansluit bij de bevindingen die wij ook al hebben gedaan, dit wordt zeker meegenomen. De bewegwijzering is essentieel. Er zijn ook prachtige wegen en hoeven, hoe zorgen wij ervoor dat de auto te gast is en dat men de auto op de goeie plek neerzet en het gebied kan gaan verkennen.

- “ Ik hoor veel bordjes, maar zelf ben ik eigenlijk allergisch voor bordjes. Ik vind het ontzettend lelijk in het landschap en we hebben wel verschillende routes hier gehad maar ieder had zijn eigen paal en dat vind ik erg zonde. Ik zou dan voorstellen om alles op een paal aan te kunnen geven. Maar niet allemaal losse bordjes.

Reactie Els van der Laan:

Helemaal terecht, ik denk ook als aandachtspunt voor de automobilist, die heeft een andere bewegwijzering nodig. Maar de routes kijken we ook naar de wandel knooppunten en fietsknooppunten, om juist slim gebruik te maken van dat wat er al is en of er eventueel nog ergens een misser is. We gaan zeker niet meer borden plaatsen, maar maken juist gebruik maken van het huidige netwerk.

Hoe kunnen wij beter samenwerken?

- “ In het eerder verhaal zijn de kerken niet genoemd, maar de kerken hebben hier in de Trynwälden hele weilanden die nu aan boeren verhuurd worden. Ik denk van ik zie het landschap van een weiland steeds meer vergroenen. Ook een biologische boer in Gytsjerk is gestopt, en het weiland wat tegen het Natura 2000 gebied aanligt is weer helemaal egaal gemaakt om Engels raaigras te zaaien. Dus ik denk waar liggen nog kansen voor de Trynwälden, om natuurinclusiever en weilanden diverser in te richten.
Reactie Els van der Laan:
Ik denk een hele terechte opmerking. Hieronder staat ook een Save The Date (27 november) en deze is echt bedoelt voor grondeigenaren en pachters. We willen dan eens kijken naar de kansen en regelingen. We hebben hiervoor nog niet alle partijen benaderd, dus dit zullen we nog extra meenemen.

- Is er ook een bepaalde deadline?

Reactie Els van der Laan:

Ja er is een planning, we hebben een uiterste datum waarop we de uitvoeringsmaatregelen moeten indienen, dit is op 30 januari. We zijn daarvoor ook al een planning aan het maken om te zorgen dat we met alle partijen om tafel zitten. Het gebiedsplan leveren wij in bij SNN. Hiervoor ben ik nog opzoek naar een nieuwe penvoerder.

- Als ik iets wil indienen, kan dat dan bij jou?”

Reactie Els van der Laan:

Ik ben zoals dat heet de penvoerder, dus het kan via info@frieserfgoedcollectief en dan zorgen wij dat het op de agenda komt en dat wij jullie meenemen. Dus graag meld het en wij nemen het mee in het proces.

Terugkoppeling en opbrengst invulformulieren

- Pleisterplaatsen met horeca en spel- en speelmogelijkheid voor kinderen.
- Verbinding tussen cultuur en landschap, openluchtconcert voor jong en oud.
- Verbind paden met elkaar zodat er aaneengesloten routes ontstaan.
- Creëer sporen uit het verleden, zoals Sjoerdastate.
- Wandelroute/ blotevoeten pad voor kinderen. Inclusief bordjes of QR-codes met leuke feitjes zodat zij over de Trynwälden en de natuur kunnen leren. Denk aan 3,6 & 9 kilometer. Een begin van de route het liefst in de buurt van basisschool De Opstap.
“Ik wil hier met liefde aan meewerken” – Ivy Abbas (0616600629)
- Paden in het groen om te wandelen en fietsen.
- Rust & ruimte behouden.
- Behouden natuur/ biologische landbouw.
- Kansen voor lokale inwoners en jonge ondernemers. Ook boeren een kans geven.
- Munein niet vergeten, daar is een strúnpoel voor kinderen. Deze doortrekken naar Trynwälden?
- Openstelling van natuurgebieden gelijktrekken.
- Zoek een verbinding met actieve projecten.
- Fonds voor Trynwälden voor aankoop & beheer paden, bankjes, voorzieningen etc.
- Aanleg DIO meer, vangt regenwater op en kan leveren bij droogte.
- Veilige egelhuisjes OID.
- Samenwerken met kerken om de weilanden natuurinclusiever in te richten.
- Locaties om naar het toilet te gaan.
- Oude wandelpaden voor ieder openbaar maken met doorgaande routes.
- Samenwerken met wandelnet. Er lopen streekpaden door de Trynwälden, Noordelijk Friesewoudenpad & Het Friese Elfstedenpad.
- Bewegwijzering vanuit de Nieuwestraatweg richting rotonde Gytsjerk.
- Nieuwe elementen in de omgeving, paden, kunstwerken en landschapskunst.
- Infozuil Aldtsjerk bij een fietsknooppunt, of het fietsknooppunt bij de infozuil.
- De maatregelen kunnen in één keer met een andere manier van landbouw. Met een bedrijf gericht op een eetbaar ecosysteem.
- Herstel historische paden.
- Meer samenwerking tussen de verschillende initiatieven.
- Een vorm van educatie over het gebied, interessant voor zowel inwoners als toeristen.
- Betrokkenheid jongeren.

Samenvatting terugkoppeling formulieren

Deelnemers zien veel kansen om de Trynwälden aantrekkelijker en toegankelijker te maken, met behoud van rust, natuur en het biologische landschap. Er is brede wens voor een goed verbonden netwerk van wandel- en fietspaden, waaronder historische routes en kindvriendelijke paden met educatieve elementen. Pleisterplaatsen met horeca, speelgelegenheid en basisvoorzieningen zoals toiletten worden belangrijk gevonden. Ook worden betere bewegwijzering, openstelling van natuurgebieden en nieuwe landschapskunst of cultuuractiviteiten genoemd als manieren om het gebied te versterken.

Daarnaast is er aandacht voor samenwerking tussen bestaande initiatieven, kerken, boeren en lokale (jonge) ondernemers. Ideeën variëren van een fonds voor beheer en voorzieningen tot wateropvang, veilige dierenplekken en het zichtbaar maken van erfgoed. Tot slot willen deelnemers graag meer educatie over het gebied en meer betrokkenheid van jongeren.

Verslag : Samenwerking en evaluatie project partners

Proces & evaluatie Groen Parklandschap Trynwâlden

Notulen		
Kenmerk	755 04 316	
Datum	20 november 2025	
Locatie	De Koperen Tuin, Leeuwarden	
Aanwezigen	Walter Klerks	It Fryske Gea
	Froukje Grijpstra	Wetterskip Fryslân
	Firma Veenstra	Melkveehouder
	Henk Oud	Natuurinclusieve landbouw
	Anne Pieter Nicolai	Gemeente Tytsjerksteradiel
	Mark Bosloper	Gemeente Tytsjerksteradiel
	Kees van Stralen	Provincie Fryslân
	Els van der Laan	Fries Erfgoed Collectief, penvoerder
	Hannah Postma	Fries Erfgoed Collectief, verslag

Agenda	1. Welkom en kennismaking
	2. Reactie op gebiedsperspectief en gebiedsopgave
	3. Vertaling naar concept gebiedsplan met maatregelen
	4. Samenwerking, toelichting van ieder rol en verantwoording
	5. Voorstel voor vervolg
	6. Evaluatie van het proces en planning
	7. Rondvraag en vervolg
	8. Afsluiting

- Projectresultaten moeten gedeeld worden via het EIP-netwerk
- Een aanvraag moet op basis van de gestelde criteria minimaal 54 punten behalen
- Het subsidiepercentage is afhankelijk van de type investeringen. Afhankelijk van het type investering is het subsidiepercentage 40%, 70%, 80% of 100%. Bekijk hiervoor artikel 7 van het openstellingsbesluit.
- Eén keer per kalenderjaar kan een aanvraag voor een deelbetaling worden ingediend
- Een voorschot is 50% van de verleende subsidie
- Het maximale voorschot is 90% van de verleende subsidie
- De uitvoeringsperiode is maximaal 3 jaar

Kosten

- Loonkosten inclusief overheadkosten
- Eigen arbeid inclusief overheadkosten
- Legeskosten
- Kosten van derden

De eerste versie van de regeling voor deze subsidie is in 2024 gepubliceerd. De nieuwe versie van de regeling heeft twee belangrijke wijzigingen:

1. Voorheen mocht maximaal 25% van de subsidie gaan naar activiteiten zoals kennisoverdracht, innovatie, ruilverkaveling en draagvlakontwikkeling. Dat is veranderd. Alleen ruilverkaveling en draagvlakontwikkeling vallen nu onder deze 25%-grens.

Activiteiten gericht op kennis en innovatie mogen dus ruimer worden ingezet.

2. Voor niet-productieve investeringen is een maatregelenlijst opgesteld. Dit geldt voor investeringen op landbouwbedrijven én niet-landbouwbedrijven. Wil je zulke investeringen binnen het gebiedsplan doen? Zorg dan dat ze passen binnen de maatregelenlijst en de bijbehorende voorwaarden (zie artikel 11 en 15 van het openstellingsbesluit).

Tenminste 75% van de subsidie voor de uitvoering van het gebiedsplan moet bestaan uit: 4. 5. 6. 7. 8. productieve investeringen groen- blauw of dierenwelzijn met 40% steunpercentage; niet-productieve investeringen op landbouwbedrijven met 100% steunpercentage waarbij voor investeringen in het watersysteem 70% steunpercentage geldt; niet-productieve investeringen op nietlandbouwbedrijven met 100%

Maximaal 25% van de subsidie voor de uitvoering van het gebiedsplan mag bestaan uit: f. g. steunpercentage t.b.v. :

- het watersysteem geldt 70% steunpercentage;
- voorbereiding en uitvoering van ruilverkaveling met 100% steunpercentage;
- draagvlakontwikkeling of samenwerkingsactiviteiten met 100% steunpercentage.
- bijeenkomsten voor kennisoverdracht met 80% steunpercentage;
- ontwikkelen of beproeven van innovaties met 100% steunpercentage.

Bijlage

Gebiedsplan met uitvoeringsmaatregelen

Samenwerkingsverbanden in Fryslân kunnen subsidie aanvragen voor de uitvoering van gebiedsplannen die bijdragen aan duurzame landbouw, natuurherstel, klimaatmaatregelen en het versterken van de leefomgeving. De subsidieregeling Uitvoering gebiedsplan Fryslân ondersteunt concrete projecten die bijdragen aan een sterk en toekomstbestendig Fries landelijk gebied. In totaal is hiervoor €10 miljoen beschikbaar.

De subsidie is bedoeld voor de uitvoering van gebiedsplannen met projecten die onder andere gericht zijn op het verbeteren van waterkwaliteit en waterbeheer, herstel van biodiversiteit en natuur, klimaatmaatregelen en verduurzaming en behoud van landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Gedacht kan worden aan de aanleg van landschapselementen, maar ook kennisdeling, draagvlakontwikkeling en het doen van experimenten is mogelijk. Subsidie kan worden aangevraagd voor onder andere loon- en arbeidskosten, kosten van externe adviseurs en uitvoeringskosten zoals leges. Eerder dit jaar was er subsidie beschikbaar voor het opstellen van een gebiedsplan. Het gaat nu om de uitvoering van gebiedsplannen. Er is samenhang tussen de beide regelingen, waardoor deze subsidie in opvolging van de planvorming kan worden ingezet, maar de aanvragen staan los van elkaar en dit is dus niet verplicht.

Voor welke thema's vraag je subsidie aan?

- Verbeteren van de waterkwaliteit- en kwantiteit
- Herstellen van de biodiversiteit en natuur
- Bijdragen aan duurzame landbouw
- Gezonde bodems
- Verlaging van stikstofuitstoot
- Behoud en versterking van landschap en cultuurhistorie
- Brede welvaart in een vitale, veerkrachtige en gezonde leefomgeving
- Kavelruil

Waarvoor kun je subsidie krijgen?

De subsidie is bedoeld voor alle kosten voor het uitvoeren van het gebiedsplan.

Voor de volgende kosten kun je subsidie ontvangen:

- Loonkosten inclusief overheadkosten
- Eigen arbeid inclusief overheadkosten
- Legeskosten
- Kosten van derden

Wat zijn de voorwaarden?

- De uitvoering van het project vindt plaats in de provincie Fryslân
- Een samenwerkingsverband bestaat minimaal uit twee partijen, waarvan tenminste één landbouwer
- Overheden kunnen deelnemen in het samenwerkingsverband, maar niet als penvoerder
- De hoogte van de subsidie bedraagt minimaal € 600.000 en maximaal € 2.300.000
- Als bijeenkomsten voor kennisoverdracht onderdeel uitmaken van het gebiedsplan, bestaat het samenwerkingsverband ook uit tenminste één kennisaanbieder

Welkom en kennismaking

Belangrijke punten

- 5 december: gesprek met Bert Hummelen en Chris Bakker. We nemen de vragen en opmerkingen uit dit overleg mee als gesprekspunt.
- Half december: streven naar het gebiedsplan.

Reactie op gebiedsperspectief en opgave

Els van der Laan

Ontbreekt er nog wat in het perspectief en hoe vullen we het aan?

Kees van Stralen

“ Wat ik onder andere vond missen was de ambitie voor de natuurgebieden zelf, qua natuur, landschapsherstel, herstel cultuurhistorie. GLB biedt veel kansen daarvoor met 100% subsidie. Dat vond ik nog onderbelicht. Het agrarische gebied komt er goed in naar voren, maar de parkbossen en landgoederen vond ik er nog niet zo sterk inzitten. ”

Els van der Laan

Als het over natuur gaat hebben wij het It Fryske Gea aan tafel zitten, waarom ontbreekt de ambitie voor de natuurgebieden?

Walter Klerks

“ Wij hebben een aantal natuurgebieden, we hebben op dit moment op deze natuurgebieden geen focus liggen. De projecten die er wel lopen worden vanuit andere potjes betaald. Daar hebben we de handen vol aan. De natuurgebieden waar wij zelf voor verantwoordelijk zijn hebben wij het nu redelijk goed voor elkaar en over het brede stuk hebben wij geen ambitie op geformuleerd.”

Mark Bosloper

“ We hebben hier een prachtig gebied, we willen allemaal dat dat over 50 jaar nog steeds mooi is of zelfs mooier. We hebben boeren die natuurinclusief verder willen, die het Wetterskip misschien wel zouden willen hebben met hun wateropgave. Ik hoop dat hier iets uit gaat komen, en als je iets wil met zo’n locatie moet er een gezamenlijke opdracht liggen. Ik steun het initiatief, ik zal dit ook extra aankaarten in het bestuur. Ik denk dat dit naar de provincie en het Fryske Gea een mooie start is en dat het gebied over 10 jaar meer herbergt dan dat we nu hebben. Waarbij de boeren ook verder kunnen qua natuur inclusiviteit. ”

Els van der laan

Welk belang hebben jullie bij natuur inclusief?

Henk Oud

“ Het staat in de missie en visie van de NFW. We vinden dat we een mooi landschap moeten creëren met onze leden. En dat er een duurzame bedrijfsmogelijkheid moet kunnen zijn, het liefst samen met de gemeenschap. We zitten wel met de economie en daar kunnen we niet omheen. Stel je voor dat er boeren zijn die een voedselbos willen of dergelijke, de aanleg ervan is één, dat zou hieruit gefinancierd kunnen worden. Maar als er daardoor waardedaling ontstaat, dan willen boeren daar toch een vergoeding voor of compensatielend etc. Er moet langjarige zekerheid zijn en ze moeten geen risico lopen. Qua onder andere agricycling, er zijn verbindingen mogelijk. ”

Els van der Laan

Hoe kijken jullie vanuit het Wetterskip hier tegenaan?

Froukje Grijpstra

“Vanuit het waterbeheer zorgen we ervoor dat de waterhuishouding op orde is. En we hebben een blik op de toekomst, die is omgeschreven in onze omgevingsvisie. In dit gebied speelt ook het veen. Vanuit huidig peilbeheer en de functies hoe deze nu zijn. Daarnaast de blik naar de toekomst, hoe kun je in de toekomst een landschap blijven bedienen, wat is daarvoor nodig? Wij zullen daarin altijd ondersteunend zijn. We hebben wel één taak om uit te voeren, dat is het Kader Richtlijn Water. De Moark en Jordaan worden nu aangepakt, gedeeltelijk klaar. Dat is de opgave die wij nu vanuit het KRW als investering aan het uitvoeren zijn. Qua peilverhoging, als een initiatiefnemer dat vanuit deze opgave zou willen doen, zullen wij daar altijd aan meewerken. Maar dit zullen wij het gebied zelf niet opleggen, dus hierin zijn wij ondersteunend en volgend. Dus onze rol, uitvoerder van het KRW en stimulerend naar toekomstige opgaven.”

Froukje Grijpstra

“Een vraag aan It Fryske Gea, jullie hebben de visie Natuurlijk Fryslân 2027 en daar is dit gebied ook ingetekend en dat zegt ook wat over het gebied. Jullie hebben dus wel een visie over dit gebied, hoe vertaald zich dat in het landschap?”

Walter Klerks

“We hebben dat niet fysiek aan dit deel gekoppeld tijdens de bijeenkomst. Suggestie om daar nog naar te kijken.”

Els van der Laan (30:40)

“Samenvattend vanuit het gebiedsperspectief en de samenwerking tot nu toe hoor ik dat het ontbreekt aan een gebiedscoördinator. Er zijn veel belanghebbende partijen en grondeigenaren. Mijn conclusie is dat iedereen wel wil. Daarmee komen we op een punt dat we kunnen gaan investeren, maar wie gaat straks de kosten vergoeden die op langere termijn tevoorschijn komen. De provincie heeft een essentiële rol in dit geheel. Als de provincie samen met de gemeente niet de kar gaan trekken komt er niet veel van de grond. Bij de boeren ligt de meeste energie binnen dit project. We hebben op 1 december een bijeenkomst voor de boeren waar maatregelen uit zullen komen. Maar ik kan nu al aangeven dat de tijdstermijn onmogelijk is om dit voor 30 januari in te dienen. Wij gaan een gebiedsplan maken en die maatregelen komen er allemaal in. Het is dan zo dat wij elkaar hard nodig hebben om met elkaar de schouders eronder te zetten. De urgentie is er en de waarde van het gebied is er. Als wij geen kapstok hebben, is het ieder voor zich en we kijken wel hoe het komt. Beheer en onderhoud valt me op, de organisaties vinden dat dit goed gaat maar wat ik van bewoners hoor zijn andere geluiden.”

“Het bovenliggende probleem is, als er geen gebiedscoördinator hebben wordt het lastig.”

Mark Bosloper

“Tijdens de eerste sessie heb ik dit ook aangehaald, op bijvoorbeeld Earnewâld zit een gebiedscommissie op met een taak en een doel. Dan krijg je wat voor elkaar, als je geen gedeeld probleem of hebt of een trekker dan wordt het een praatgroep. Met alle respect voor iedereen die hier aan tafel zit. Het is een prachtig initiatief, maar we hebben al veel netwerken. Wij hebben behoefte aan een gebiedscommissie, een opdracht, een taak. Zet het op de kaart en dan hebben we ook wat.”

Els van der Laan

“Dit mag ook eerst in de vorm van een samenwerkingsverband zijn. Als er maar een intentieverklaring ligt. Als dit niet ingevuld gaat worden, hebben we een mooi stuk gemaakt maar gaat iedereen verder met zijn weg.

Kees van Stralen

“De provincie doet inderdaad al aan gebiedsontwikkeling. Maar de focus zit op de urgente gebieden. De provincie kiest selectief waar de grootste problemen zijn en zet daar ook de gebiedsontwikkeling in. Het GLB is ervoor bedoeld om aanvullend gebiedsontwikkelingen te stimuleren. Dit lukt ook in veel gebieden, maar er moet inderdaad een trekker zijn. De provincie kan geen trekker zijn van de opgave, er zou een externe trekker moeten komen die gezamenlijk aangesteld zou kunnen worden. Dit zouden jullie bij SNN kunnen vragen, die hebben overzicht over gebiedsontwikkelingen vanuit het GLB.”

Els van der Laan

In dit proces mis ik de kennis van de provincie. Als de provincie geen urgentie voelt, wie dan wel?

Kees van Stralen

“Ik wil niet zeggen dat het niet belangrijk is, maar we hebben een aantal top urgenties. Er zijn een aantal ontwikkelingen geselecteerd, want wij kunnen ook niet overal tegelijk mee bezig zijn. De provincie doet de urgente zaken en via het GLB aanvullende, kleinschalige gebieden. En je noemde 30 januari, dit is inderdaad snel. Maar je hoeft op 30 januari niet alles op perceel niveau te weten. Ik zou gaan kijken naar koepelaanvragen, zo’n aanpak zou je hier ook kunnen doen.”

Vertaling van concept gebiedsplan met maatregelen

Els van der Laan

Natuurinclusief, vernatten & systeem

- Stroomgebied van de Moark heeft veel kwaliteit en potentie voor vergroting biodiversiteit en waterhuishouding.
- Vier groene verbindingzones tussen oost en west.
- Twee gebieden, veenweiden en historische boscomplexen met landgoederen.

Het vergroten van de huiskavel en veldkavels zijn een van de verbeterpunten om de landbouw sterker te maken. Zijn de eigenaren bereid om dit bespreekbaar te maken?

Walter Klerks

“Als er op die gebieden behoeftes zijn of opmerkingen richting It Fryske Gea staan wij daar zeker open voor. Dat gesprek voeren wij graag. Als hieruit blijkt dat wij pachtgebieden hebben of dat wij ergens iets kunnen betekenen gaan we daarover in gesprek. Als er behoefte is aan het gelijktrekken van pachtcontracten of voorwaarden etc. dan vind ik dat een prima onderwerp, we zitten nu ook volop in de pachtcontracten. We gaan naar zesjarige contracten toe. Als dit via de NFW of belangen kan, kijken we daar graag naar.”

Henk Oud

“Ik blijf zitten met het verdienmodel of compensatie voor de boeren. Kijk naar langjarige pacht.”

Els van der Laan

Misschien is dit een gesprekspunt, waarbij IFG samen met SBB samen met jullie in gesprek gaan. Er is zo’n groot differentiatie aan eigenaren en pachters. Als er boeren zijn die hun kavel kruidenrijk willen maken of het waterpeil omhoog willen, hoe coördineren we dan een gesprek? En is het een idee dat er een gesprek komt met NFW en IFG? Op 1 december gaan we in gesprek met de boeren, dan kunnen we hun belangen en behoeften in kaart brengen. Dit kunnen we met de TBO’s bespreken.

- Agenderen na 1 december.

Els van der Laan

Landschapselementen

- Ecologisch baggeren.
- Slecht onderhouden sloten, water probleem voor verdrogen en overig water.

Één project maken van ecologisch baggeren vooral van de historische watersystemen en waterlopen agenderen als verkenning. Kansrijk en urgent.

Kees van Stralen

“Het GLB is er voor investeringsmaatregelen en niet voor onderhoud. Ecologisch baggeren is een investeringsmaatregel. Normaal baggeren niet.”

Agricycling

- Welke boeren willen dit en waar? Kunnen we dit verkennen?
- Betere benutting van bermen en sloten in het buitengebied als ecologische structuur.

Kavelruil

- Belangrijk i.v.m. grondcompensatie.
- Onderlinge vrijwillige kavelruil.

Samenwerking, toelichting van ieders rol en verantwoording (uitvoeringsproject)

Els van der Laan

Wat is ieders zijn rol, als we verder gaan naar de uitvoering. Blijven de projectpartners dan ook partners, of zien jullie dat anders?

It Fryske Gea, Walter Klerks

Wij zijn geen trekker in het samenwerkingsverband maar zijn als goede buur aanwezig.

Provincie Friesland, Kees van Stralen

We zijn subsidieverstrekker en opdrachtgever en gesprekspartner. We denken mee en kunnen adviseren maar zijn geen partner of trekker. De provincie richt zich op de top urgente problemen. Als jullie tegen provinciale grenzen aanlopen, kan je het laten weten.

Gemeente Tytsjerksteradiel, Mark Bosloper & Anne Pieter Nicolai

We worden geen trekker, mag ook niet. Projectpartner afhankelijk van de invulling, wellicht een bestuurlijk besluit nemen. Maar als er meer gevraagd gaat worden gaat dat qua personeel lastig worden. Voor dit soort dingen maken wij tijd.

Persoonlijke titel, Henk Oud (Noardlike Fryske Wâlden)

- Zal kijken naar het formele penvoerder schap.

De NFW is te druk en is destijds afgehaakt vanwege de toeristische insteek. (Verkeerd begrepen i.v.m. Gastvrij/ Groen Parklandschap Trynwâlden.)

Proces en planning

Els van der Laan

Wat vinden jullie van het proces en de planning?

Wetterskip Fryslân

Zal reageren via de mail.

It Fryske Gea

Het proces voelde als met stoom en kokend water door het hele gebeuren heen. Dit heeft de betrokkenheid, diepgang en flexibiliteit niet heeft gestimuleerd. Ik denk dat dat mede de oorzaak is dat iedereen nog op de oppervlakte blijft hangen en commitment naar elkaar nog niet bereikt is.

Firma Veenstra

De tijdslijn vind ik vrij kort qua wat er moet gebeuren, maar ik kan er wel mee leven.

Henk Oud

De tijdsdruk is erg hoog voor mensen die ook nog aan het werk zijn. Vanaf het begin hebben wij het erg vaag gevonden, wat zit er voor ons in? Die vraag heb ik vandaag weer opgegooid maar nog geen antwoord op om hiermee ook naar onze mensen te gaan.

Gemeente Tytsjerksteradiel, Anne Pieter Nicolai

Ik zie enorme inzet op een goeie voorbereiding qua presentaties. De tijdsdruk is kort dag en qua proces lastig om voor ons als gemeente dingen voor elkaar te krijgen. In de praktische delen kunnen wij bijdragen, procesmatig niet. Qua inhoud high-over.

Gemeente Tytsjerksteradiel, Mark Bosloper

Binnen deze tijd keurig gedaan. De tijd naar de definitieve inhoud benauwt ons wel. Als wij nog een besluit moeten nemen gaat daar aardig wat tijd overheen. Hoe krijgen we het concreet? Als het te lang duurt gaat de energie eruit.

Els van der Laan

We hebben op 1 april alles ingediend en op 1 oktober hebben wij akkoord gekregen.

De tijd die er genomen is voor de beoordeling is van onze tijd afgegaan, dat begrijp ik niet. Het is onmogelijk om dit binnen vier maanden voor elkaar te krijgen waarin ook nog de drukke decembermaand erin zit met vakanties. Ook blijkt dat iedereen deze tijdsdruk juist negatief ervaart in plaats van motiverend.

GEBIEDSPERSPECTIEF- EN PLAN GROEN PARKLANDSCHAP TRYNWÂLDEN

Concept 18 december 2025